

744

Sirpa Ruuska

KESKIMMÄISEN LAPSEN SISARUSSUHTEET

Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 1998
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

SISÄLTÖ

1 KESKIMMÄISEN LAPSEN SISARUSSUHTEET	5
2 KIUSANKAPPALE JA YSTÄVÄ	7
2.1 Sisarussuhde tutkimuksen kohteena	7
2.2 Uusi sisarus - uusi kilpailija.....	9
2.3 Sisarus lapsuudenkumppanina	10
3 TUNTEET, ROOLIT JA VUOROVAIKUTUS SISARUSSUHTEESSA	13
3.1 Monenlaisia tunteita	14
3.1.1 Myönteiset ja kielteiset tunteet	14
3.1.2 Tunteiden ristiriitaisuus	16
3.2 Roolit.....	17
3.3 Vuorovaikutus ja sisarussuhteen kehitystehtävät	19
4 IKÄ, SYNTYMÄJÄRJESTYS JA VANHEMPIEN VAIKUTUS SISARUSSUHTEESSA.....	22
4.1 Ikä ja syntymäjärjestys	22
4.2 Vanhempien merkitys sisarussuhteiden kannalta	24
5 TUTKIMUSONGELMAT	28
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
6.1 Uuden lapsitutkimuksen periaatteet.....	30
6.2 Tutkimuksen kohdejoukko.....	32
6.3 Tutkimusmenetelmä.....	35
6.4 Aineiston keruu ja analyysi	36
6.5 Tutkimuksen luotettavuus.....	40
7 TUTKIMUSTULOKSET	42
7.1 "Kun mä oon pikkusisko ja isosisko, niin mä tiijän"	43
7.1.1 Lapsen arvioita sisaruksistaan ja itsestään sisaruksena.....	43
7.1.2 Kuopuksesta keskimmäiseksi lapseksi.....	46

7.2 Sisarusten väliset vuorovaikutussuhteet.....	48
7.2.1 Valtasuhteet.....	48
7.2.2 Roolit	52
7.2.3 Leikki sisarussuhteiden kuvaajana	55
7.2.3 Yhteiset harrastukset.....	59
7.3 Keskimmäisen lapsen sisarussuhteet vanhemman näkökulmasta.....	61
7.3.1 Sisarussuhteiden muutos.....	61
7.3.2 Malli ja ystävä	64
7.3.3 Vanhemman oma toiminta lasten sisarussuhteiden hyväksi.....	68
8 POHDINTA	72
8.1 Sisarussuhde lyhyesti	72
8.2 Tutkimustyön arviointia	76
LÄHTEET	79
LIITE 1: KIRJE TUTKIMUSPERHEILLE.....	85
LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET.....	87

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kasvatustieteenlaitos/Kasvatustiede

Ruuska, Sirpa. KESKIMMÄISEN LAPSEN SISARUSSUHTEET. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 1998. 90 sivua. Julkaisematon.

Asiasanat:

Sisarussuhde, sisarukset, keskimäinen lapsi, lapsuuden keskivaihe

Säilytyspaikka:

Kasvatustieteen laitos, Jyväskylän yliopiston kirjasto

Tiivistelmä

Tutkimuksen kohteena oli kolmilapsisten perheiden 6 - 7 -vuotiaat keskimäiset lapset ja heidän sisarussuhteensa. Sisarussuhteiden tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää mitä keskimäinen lapsi ajattelee suhteistaan vanhempaan ja nuorempaan sisarukseensa. Sisarusten väliset suhteet eivät ole keskenään samanlaisia, vaan suhteiden sävyssä voi olla suuriakin eroja. Tutkimusongelmissa haettiin vastausta siihen, mitä tutkittava lapsi kertoo sisaruksistaan ja suhteistaan heihin. Samoin oltiin kiinnostuneita lapsen ja sisarusten välisistä vuorovaikutussuhteista ja siitä, miten lapsen vanhempi kuvailee lapsensa sisarussuhteita.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin haastattelua. Haastateltavina oli kuusi lasta sekä heidän äitinsä tai isänsä. Tutkimuksesta kävi selville, että keskimäisten lasten mielestä vanhempien sisarusten seura on tavoitellumpaa. Tämä siitäkin huolimatta, että keskimäiset lapset riitelivät vanhempien sisarustensa kanssa enemmän. Tutkituilla lapsilla oli sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita sisaruksiaan kohtaan. Sisarusten väliset valtasuhteet olivat hierarkiset, esikoisilla oli eniten valtaa, mutta keskimäiset lapset eivät aina alistuneet heidän valtaansa. Sisarusten välisistä suhteista löytyi opettajan ja oppijan, auttajan ja autettavan, ohjaajan ja ohjattavan roolit. Keskimäisillä lapsilla oli kaikkein monipuolisimmat roolijakaumat, heiltä löytyi kaikki roolit.

Vanhempien mukaan lasten väliset sisarussuhteet ovat pääasiassa parantuneet parin viime vuoden aikana. Sisarukset ovat myös ystäviä keskenään ja vanhemmat toivovat ystävyysuhteiden kestävästä tulevaisuudesta. Vanhemmat näkivät oman toimintansa sisarussuhteiden hyväksi olevan lähinnä myönteisten suhteiden muodostumisen tukemista. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että sisarusten väliset suhteet ovat jatkuvassa muutostilassa. Sisarussuhteiden dynaamisuuteen vaikuttaa lasten kasvaminen ja uusien vuorovaikutustaitojen oppiminen.

Työn ohjaajana on toiminut Jouko Huttunen

1 KESKIMMÄISEN LAPSEN SISARUSSUHTEET

Sisarusten väliset suhteet ovat parhaimmillaan pisimpiä ja läheisimpiä suhteita, mitä ihmisellä voi olla. Sisarussuhde voi olla kaukainen, etenkin jos sisarusten ikäero on suuri. Mutta se voi olla myös erittäin läheinen, sillä sisaruksilla saattaa olla takanaan heidän iästään riippuen pitkä yhteinen elämänhistoria. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaisia sisarussuhteita perheen keskimmaisella lapsella on. Lähtökohtana oli, että keskimmaisien lapsen suhteet vanhempaan ja nuorempaan sisarukseensa ovat erilaisia. Aikaisemmat tutkimukset ovat rajoittuneet tutkimaan lähinnä esikoisien ja toiseksi syntyneen lapsen sisarussuhteita. Sisarussuhteissa "keskimmäisyys" on uusi lähestymistapa, jota tässä tutkimuksessa käytetään.

Sisarussuhteesta voi onnistuessaan kehittyä koko elämän kestävä perustavanlaatuisen ihmissuhde, josta ammennetaan voimaa ja johon panostetaan. Sisarukset voivat olla lapsuudessaan toistensa uskottuja, kertoa toisilleen asioita, joita vanhemmille ei voi kertoa. Tämä molemminpuolinen suhde säilyy tavallisesti läpi nuoruuden ja aikuisuuden.

Useiden tutkimusten mukaan jo aivan nuori lapsi alkaa viettää runsaasti aikaa sisarustensa kanssa. Clarke - Stewart, Friedman ja Koch (1985, 473) väittivät, että jo vuoden ikäinen lapsi viettää vanhemman sisaruksensa kanssa yhtä paljon aikaa kuin äitinsä kanssa ja enemmän aikaa kuin isänsä kanssa. Toisen tutkimuksen mukaan 11 -vuotiaat lapset viettivät päivittäin koulun ulkopuolisesta ajastaan 33 prosenttia sisarustensa kanssa, ajassa tämä

oli 3 tuntia päivässä (McHale & Crouter 1996, 181). Koska sisarukset ovat lapsuudessa tavallisesti päivittäin tekemisissä toistensa kanssa, olisi tärkeää selvittää mitä sisarusten välillä tapahtuu.

Sisarussuhde on erilainen kuin esimerkiksi ystävyysuhde, sillä ystävän voi valita, mutta ei siskoa tai veljeä. Sisarussuhteessa voi olla paljon eroja, esimerkiksi sen tunnesuhteen laadussa, aina lämpimistä tunteista vihamielisiin ja aggressiivisiin tunteisiin saakka. Sisarussuhteen ainutlaatuisuus pohjautuu yksinkertaisiin asioihin sillä sisarukset asuvat yleensä samassa taloudessa, ovat paljon yhdessä ja samanlaisessa vuorovaikutuksessa vanhempiensa kanssa. He jakavat paljon leluista vanhempiensa rakkauteen ja huolenpitoon saakka. Sisarussuhdetta myös vahvistavat sekä vanhemmat että ympäröivä yhteisö aivan toisin kuin ystävyysuhdetta. (Abramovitch, Pepler & Corter 1982, 84.)

Sisarussuhdetta on tutkittu monesta eri näkökulmasta johtuen kunkin tutkijan omista intresseistä. Tutkimustuloksista jotkut ovat jopa ristiriitaisia keskenään. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa haastattelemalla keskimmäisten lasten ajatuksia sisarussuhteesta, mitä he ajattelevat sisaruksistaan ja toiminnastaan heidän kanssaan. Tutkimus pyrki lisäksi selvittämään löytyikö sisarusten väliltä erilaisia rooleja ja millaisia ne olivat. Lasta pyydettiin arvioimaan itseään, millainen sisarus hän on. Lapsen toisen vanhemman haastattelussa selvitettiin ovatko lapsen sisarussuhteet muuttuneet ajan kuluessa ja millainen mahdollinen muutos on ollut. Keskimmäisen lapsen erilaisia sisarussuhteita vanhemman ja nuoremman sisaruksen kanssa vertailtiin ja pyrittiin etsimään syitä mahdollisiin eroihin.

Tutkimuskohteena oli kolmilapsisten perheiden keskimmäinen lapsi, jolloin lapsella oli sekä vanhempi että nuorempi sisarus. Tutkittava lapsi oli mielenkiintoisessa asemassa, sillä hän oli itse toisaalta isosisko/veli ja toisaalta pikkusisko/veli. Tällöin lapsella oli kaksi erilaista sisarussuhdetta. Nämä suhteet voivat erota toisistaan paljonkin. Tutkittava lapsi oli 6 - 7 -vuotias, esikoulussa tai ensimmäisellä luokalla koulussa. Tämän ikäinen lapsi elää lapsuuden keskivaihetta ja hänen elämässään on esikouluun tai kouluun menosta johtuvia muutoksia.

2 KIUSANKAPPALE JA YSTÄVÄ

2.1 Sisarussuhde tutkimuksen kohteena

Suomalaisessa perheessä on nykyisin keskimäärin 2,2 lasta. Suomessa oli 1 375 000 perhettä vuonna 1992. Neljässä kymmenestä perheestä on kaksi lasta, joka kuudennessa kolme ja vain neljässä sadasta perheestä on neljä tai useampi lasta. Lasten kannalta asiaa tarkasteltuna käy ilmi, että noin viidenneksellä lapsista on kaksi sisarusta. Varsinaisia suurperheitä on vähän, vuonna 1992 oli 860 perhettä, joilla oli vähintään 10 alaikäistä lasta kotona. Perheiden osuus väestöstä on noin 81 prosenttia. (Suomalainen perhe 1994, 12, 22 - 23.) Tästä kaikesta huolimatta Suomessa ei ole paljoakaan tutkittu sisaruksia eikä etenäkään heidän välisiä suhteita. Niinpä tämän tutkimuksen teoriataustassa painottuvat pääasiassa amerikkalaiset tutkimukset, sillä suomalaisia sisarussuhdetta käsitteleviä tutkimuksia ei ole löytynyt.

Cicirelli (1985, 180; 1995, 4) määrittelee sisarussuhteen *kahden lapsen väliseksi keskinäiseksi riippuvaisuussuhteeksi perheessä*. Lapsilla on biologinen side eli he ovat sisaruksia tai sisar- tai velipuolia. Kun kyseessä on adoptoidut lapset, on suhde lain määrittelämä. Sisarussuhde on kestävä ja ajan myötä sen tasa-arvoisuus yleensä kasvaa. Se on vuorovaikutuksen kokonaisuus, joka sisältää sekä *toiminnan* että *kielellisen ja ei-kielellisen kommunikaation*. Sisarussuhteelle on ominaista, että sisaruksilla on toisistaan tietoja, havaintoja ja

uskomuksia ja että heillä on toisiaan kohtaan tunteita ja asenteita. Tähän ainutlaatuiseseen suhteeseen kuuluvat behavioraaliset, kognitiiviset ja affektiiviset osatekijät.

Sisarussuhde kestää yleensä kauemmin kuin moni muu ihmissuhde ja muuttuu jatkuvasti. Stillwell ja Dunn (1985, 628) esittävät useiden eri psykologian suuntausten edustajien käsityksiä sisarussuhteesta ja heidän mukaansa sisarusten välisellä suhteella on merkityksensä muun muassa persoonallisuuden ja älykkyyden yksilöllisten erojen kehitykseen. He totesivat, että sisarukset eroavat toisistaan persoonallisuuden ja älykkyyden suhteen melkein yhtä paljon kuin eri perheiden toisilleen ei-sukua olevat lapset. Tämä on mahdollista vaikka sisaruksilla on sekä yhteinen perimä että kasvuympäristö. (Dunn & Stocker 1989, 290 - 291.)

Miksi sisarussuhde on tutkimisen arvoinen? Salokangas (1988, 20; 1995, 16) huomauttaa, että psykiatrisessa sekä lastenpsykiatrisessa työssä ja tutkimuksessa on vasta viime aikoina kiinnitetty enemmän huomiota sisarusten väliseen perheen alasysteemiin, sen sisäisiin sääntöihin ja vaikutuksiin. Brody ja Stoneman (1990, 190) havaitsivat, tutkijoiden vasta viime aikoina alkaneen käsitellä perhettä useista eri alasysteemeistä muodostuvana kokonaisuutena. Sisarusten väliseen alasysteemiin vaikuttavat tapahtumat muissa alasysteemeissä. Cicirelli (1985, 182 - 184) on lisännyt, että sisarusten välinen alasysteemi on alussa kaikkein riippuvaisin perheestä. Ajan myötä lasten kasvaessa tämän alasysteemin itsenäisyys lisääntyy. Hän myös esittää, että useampi lapsissa perheissä voi sisarusten välille muodostua minialasysteemeitä. Minialasysteemeissä saattaa kahden tai useamman sisaruksen välinen sisarussuhde olla erilainen kuin saman perheen muiden lasten välillä. Erot sisarussuhteiden välillä voivat olla joko pysyviä tai muuttuvia. Minialasysteemin muodostumiseen vaikuttavat sisarusten ikä, sukupuoli, ikäerot ja kiinnostukset kohteet. Tässä tutkimuksessa on lähdetty siitä, että perheen keskimmaisella lapsella on erilaiset suhteet vanhemman ja nuoremman sisaruksensa kanssa.

Lambin (1982, 4 - 5) mielestä suurin osa tutkimuksista, jotka käsittelevät perhettä monimutkaisena sosiaalisena systeeminä, painottavat äidin, isän ja lapsen kolmoissuhdetta. Tällöin sisarussuhteen vaikutusten tutkimus on jäänyt vähemmälle. Perhesuhteet muodostuvat kuitenkin sekä vanhempien välisestä parisuhteesta, vanhempien ja lasten välisistä suhteista, suhteista isovanhempiin ja sukuun sekä lasten keskinäisistä suhteista. Perhettä voidaan pitää järjestelmänä, jolle tietynlainen ihmissuhteiden kuvio tai dynamiikka on ominaista. (Viirkorpi 1987, 44.)

Sisarussuhteen laatua etenkin varhaislapsuudessa on tutkittu vähän. Furmanin ja Buhrmesterin (1985, 448) mielestä tältä tutkimusalueelta puuttuu systemaattinen tapa kuvailla sisarussuhteen ominaisuuksia. Tutkimukset ovat yleensä keskittyneet joihinkin tiettyihin aspekteihin, kuten esimerkiksi sisarusten väliseen kilpailuun, yrittämättä vangita koko kuvaa sisarussuhteesta. Tutkimus on kohdistunut pääasiassa kahteen sisarukseen ja perheen ensimmäiseksi ja toiseksi syntyneisiin lapsiin. Sisarustutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet myös isot perheet sekä eri kulttuurit. (Dunn 1983, 789.) Sisarussuhteiden pitkittäistutkimuksia on tehty melko vähän (Furman & Lanthier 1996, 138). Dunn ja McGuire (1992, 68 - 69) kokosivat artikkelissaan yhteen 1990 -luvun taitteen aikaisia sisarussuhteita käsitteleviä tutkimuksia. Näissä oli kiinnitetty huomiota muun muassa yksilöllisten erojen vaikutuksiin sisarussuhteessa, kehityksellisiin muutoksiin suhteen luonteessa, sisarusten elämänkaaritutkimuksiin, vanhempien ja lasten väliseen suhteeseen sekä sisarusten välisen suhteen yhteyksiin. Edistystä on tapahtunut myös tutkimusten mittaustavoissa sekä uusien tutkimuskohteiden etsinnässä. Tällaisia uusia kohteita ovat uusperheet ja niiden myötä yleistyneet sisarpuolet.

2.2 Uusi sisarus - uusi kilpailija

Sisarussuhteen tutkimuksessa olisi otettava huomioon suhteen aivan varhainen alkua. Sisaruus alkaa vaikuttaa jo ennen kuin toinen lapsi on edes syntynyt. Tulevaan lapseen ja nuorempaan sisarukseen kohdistuvat odotukset vaikuttavat vanhempiin ja heidän suhteeseensa esikoiseen. Esikoisen erikois- asema on uhattuna ja tämä voi osaltaan aiheuttaa paineita pian syntyvälle sisarussuhteelle. Sisaruksen syntymä on järkytys useimmille lapsille. Ensin syntynyt lapsi voi kärsiä uuden sisaruksen syntymän jälkeen monenlaisista kielteisistä ja hämmentävistä oireista. Näistä yleisiä ovat lisääntynyt itkuisuus, takertuvuus, syrjäänvetäytyvyys ja vaativa käytös jolla lapsi haluaa vanhempiansa erityistä huomiota. Ongelmia voi tuottaa lapsen kiukutteleva käytös äitiään kohtaan, nukkumis-, syömis- ja siisteyskasvatusongelmat. Usein vanhempi sisarus käyttäytyy kielteisesti uutta vauvaa kohtaan ja tämä on omiaan aiheuttamaan ongelmia sekä uudelle sisarussuhteelle että esikoisen ja vanhempien suhteelle. Esikoinen voi osoittaa myönteistäkin mielenkiintoa uutta sisarustaan kohtaan esimerkiksi auttamalla äitiä vauvan hoidamisessa. (Dunn, Kendrick & MacNamee 1981, 3 - 7; Lamb 1982, 5.)

Lapsen häiriökäyttäytyminen uuden sisaruksen syntymän jälkeen on useimmiten lyhytaikaista ja ohimenevää mutta joillakin lapsilla se voi kuitenkin jatkua. Dunnin (1988a, 230) tutkimuksessa muutamalla lapsella ahdistus ja pelokas käyttäytyminen jatkui vielä uuden sisaruksen syntymän jälkeisenä tarkkailuvuotena. Suhde äidin ja ensimmäisen lapsen välillä ei koskaan enää palaa toisen lapsen syntymän jälkeen ennalleen, vaan kamppailu äidin huomiosta on alkanut sisarusten välillä. (Dunn & Sherrod 1988, 147.) Vaikka edellä olevissa tutkimuksissa käsiteltiin esikoisen ja uuden vauvan suhdetta, saattaa ongelmia syntyä sisarusparven muidenkin lasten välillä. Tunteiden intensiivisyydessä voi kuitenkin olla eroja. Näitä tutkimustuloksia voi kuitenkin käyttää antamaan viitteitä siitä, millaista sisarusten välinen mustasukkaisuus voi olla, vaikka kyseessä olisi muutkin sisarukset kuin esikoinen ja toinen lapsi.

Ensin syntynyt lapsi voi kärsiä erilaisista stressioireista uuden sisaruksen syntymän ollessa ajankohtainen asia. Eräänä stressin aiheuttajana voi olla normaalin perhe-elämän rutiinien häiriintyminen, jolloin lapsi tuntee turvallisuutensa olevan uhattuna. Esimerkiksi uudet järjestelyt päivähoidossa ja nukkumisrutiineissa tuovat tuttuun päivärytmiin muutoksia, jotka saattavat aiheuttaa lapselle epämääräistä ahdistusta. Jopa äidin lyhytaikainen poissaolo hänen ollessaan synnytyssairaalassa, voi olla lapselle stressaava kokemus, samoin kuin lapsen ja äidin suhteen muuttuminen uuden vauvan syntymän jälkeen. Esikoisten käyttäytymisessä uuden sisaruksen syntymän jälkeen on sukupuolesta ja iästä johtuvia eroja. Nuoret esikoiset suhtautuvat uuteen vauvaan tunteikkaammin kuin vanhemmat esikoiset. Nuoret pojat vetäytyvät syrjään ja nuorten tyttöjen käytös muuttuu vanhemmista riippuvaisemmaksi verrattuna aikaan ennen uuden sisaruksen syntymää. (Gottlieb & Mendelson 1990, 30.)

2.3 Sisarus lapsuudenkumppanina

Sisarukset ovat erityisen tärkeitä toisilleen lapsuudessa. Irish (ks. Furman & Buhrmester 1985, 448) on todennut sisarusten välisten tunnesiteiden olevan yleensä vahvuudessaan heti seuraavina vanhempien ja lasten välisten tunnesiteiden jälkeen. Sisarukset voivat tarjota toisilleen apua, ystävyyttä ja henkistä tukea.

Furman ja Buhrmester (1985, 450 - 451) tutkivat sisarussuhteen ominaisuuksia. Heidän tutkimuksensa jakaantui kahteen osaan. Ensimmäisessä

haastateltiin 49 varhaisnuorta, joiden iät vaihtelivat 11 ja 13 vuoden välillä. Heille esitettiin kysymyksiä, joissa pyydettiin kertomaan millaista on omistaa sisarus ja kuvailemaan suhdettaan sisarukseen. Haastatelluilta kysyttiin sisarussuhteen hyviä ja huonoja puolia sekä pyydettiin arvioimaan kuinka tärkeinä he pitivät sisarussuhdetta. Sisarussuhteen kuvaukset olivat monipuolisia, myönteisinä puolina mainittiin kaveruus, sisaruksen auttaminen ja opettaminen. Sisarusta ihailtiin ja häneen kohdistettiin lämpimiä tunteita. Suhteen kielteisiksi puoliksi koettiin vihamielisyys ja riitely. Haastatellut eivät kuitenkaan tuoneet esiin vastauksissaan sisarusten välistä kilpailua tai vanhempien puolueellisuutta riitatilanteessa. Tutkijat arvelevat, että tutkitut olivat vastahakoisia keskustelemaan näistä ominaisuuksista, vaikka muista suhteen kielteisistä puolista puhuivatkin. (Furman & Buhrmester 1985, 450 - 451.) Ehkä eräänä syynä vastahakoisuuteen oli aiheiden arkaluontoisuus.

Tutkimuksen toisessa osassa (N=198) pyydettiin 11 - 13 -vuotiaita varhaisnuoria täyttämään kyselylomake, jossa he itse arvioivat sisarussuhdettaan. Tutkittavat henkilöt olivat perheistä, joissa oli vähintään kaksi lasta. Jos tutkittavalla oli useampi kuin yksi sisarus, hänen tuli kuvata tiettyä sisarustaan ja suhdettaan juuri häneen. Vastausten perusteella tutkijat päättelivät vanhempien sisarusten voivan toimia nuorempien *huolehtijoina, opettajina tai malleina*. He voivat jopa korvata poissaolevan tai etäisen vanhemman. Sisarukselta opitaan elämässä tärkeitä sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja, jotka ovat keskeisiä ihmisen terveelle sosiaaliselle kehitykselle. Sisarussuhteelle on ominaista epäsymmetriset valta- ja voimasuhteet. (Furman & Buhrmester 1985, 448.) Salokangas (1995, 17) painottaakin, että sisarusten välisiä erilaisia vuorovaikutussuhteita, etenkin valtasuhteita, on ulkopuolisen joskus vaikea havaita ja siten niiden väärintulkinta on mahdollista. Suhteen sävy voi vaihdella: se voi olla läheinen tai kaukainen, tasapainoinen tai ristiriitainen, kilpaileva tai yhteistyötä korostava (Furman & Buhrmester 1985, 448).

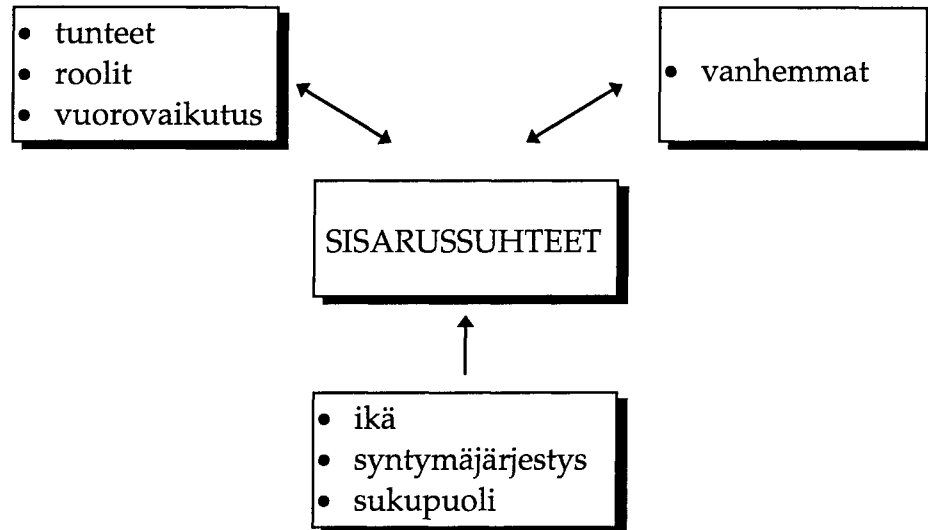
Buhrmesterin ja Furmanin (1987, 1102 - 1103, 1111) lasten ystävyys-suhteiden kehitystä koskevassa tutkimuksessa mainitaan läheisyyden tärkeys sisarussuhteissa. Tutkijat kertovat useiden tutkimusten osoittavan kuinka tärkeitä kumppaneita sisarukset nuorille lapsille ovat. Tästä huolimatta tiedetään vain vähän sisarusten läheisen ystävyysuhteen ja kumppanuuden kehityksellisistä muutoksista iän myötä. Tutkittaessa lapsen suhteita äitiin, sisaruksiin ja kavereihin on todettu, että ne lapset, joilla on lämpimät sisarus- ja ystävyysuhteet eivät koe yksinäisyyttä. Heillä on myös parempi itsetunto eivätkä he käyttäydy ongelmallisesti. (Stocker 1994, 1454 - 1455.) Myös Abramovitch, Pepler ja Corter (1982, 83) totesivat sisarussuhteen vaikuttavan

siihen, miten lapsi on vuorovaikutuksessa kodin ulkopuolisten ihmisten kanssa. Esimerkkinä tästä he esittivät, kuinka lapsi kohteli ystäviään päivähoidossa tai koulussa samalla tavalla kuin sisaruksiaan kotona. Jos lapsi käyttäytyi usein aggressiivisesti ja epäsosiaalisesti sisarusten kanssa, hän saattoi kohdella siten myös ystäviensä. Vastaavasti jos lapsi ei käyttäytynyt epäsosiaalisesti ja aggressiivisesti sisaruksiaan kohtaan, hän ei käyttäytynyt siten ystäviäänkään kohtaan. Stockerin ja Dunnin (1990, 227) tutkimuksessa lasten sisarussuhteet kokonaisuudessaan eivät olleet suorassa yhteydessä heidän ystävyys-suhteisiin, vaikka joitakin yksittäisiä yhteyksiä lasten suhteissa sisaruksiin ja ystäviin olikin. Kilpailuhenkisillä ja hallitsevilla vanhemmilla sisaruksilla oli äitien raportoinnin mukaan paljon hyviä kavereita.

Vaikka edellä esiteltyiden tutkimusten lapset olivatkin eri ikäisiä kuin tämän tutkimuksen lapset, antavat tutkimustulokset viitteitä myös 6 - 7 - vuotiaiden lasten sisarussuhteista.

3 TUNTEET, ROOLIT JA VUOROVAIKUTUS SISARUSSUHTEESSA

Monet eri tekijät vaikuttavat siihen, millaisiksi saman perheen lasten väliset sisarussuhteet muodostuvat. Tekijät on jaoteltu kolmeen pääryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat sisarusten toisiaan kohtaan tuntevat tunteet, sisarussuhteen erilaiset roolit ja lasten välinen vuorovaikutus. Nämä tekijät esitellään seuraavassa luvussa. Toisen ryhmän muodostavat vanhemmat, jotka vaikuttavat lastensa kohtelulla heidän sisarussuhteisiinsa. Viimeisessä ryhmässä ovat lapsista riippumattomat tekijät. Näitä tekijöitä ovat lasten iät, syntymäjärjestys ja sukupuoli. Neljännessä luvussa käsitellään toisen ja kolmannen ryhmän tekijöitä.

KUVIO 1. Sisarussuhteisiin vaikuttavat tekijät.

3.1 Monenlaisia tunteita

3.1.1 Myönteiset ja kielteiset tunteet

Furmanin ja Buhrmesterin tutkimuksessa (1985, 457, 450) kävi ilmi, että sisarussuhde muodostuu neljästä osatekijästä, joita ovat *lämpö/läheisyys*, keskinäinen *asema/valta*, *konflikti* ja *kilpailu*. Lämpö ja läheisyys ilmenevät sisarusten välisenä kumppanuutena, ihailuna, samankaltaisuutena, prososiaalisena käytöksenä ja hoivaamisena. Tutkimuksen 11 - 13 -vuotiaiden varhaisnuorten vastauksissa kumppanuus ilmeni sisarussuhteen ominaisuutena useimmin silloin kun vastaajat olivat muita kuin esikoislapsia. Jos heidän täytyi kuvata suhdettaan nuorempaan sisarukseensa, ei kumppanuus ollut silloin näin vahvasti esillä. Asemaan ja valtaan luetaan kuuluviksi suhteen epätasapaino, dominoivuus ja myös myönteisiä puolia, kuten ihailu ja hoivaaminen. Kun tutkittava kuvaili suhdettaan nuorempaan sisarukseen, kävi vastauksista ilmi kuinka sisaruksesta huolehditaan ja kuinka vanhemmalla sisaruksella oli vahvempi valta-asema kuin nuoremmalla. Nuoremman sisaruksen vastauksista nämä seikat eivät käyneet ilmi selvästi. (Furman & Buhrmester 1985, 457, 450.)

Tulokset tarkoittavat, että vanhempi sisarus samalla huolehtii enemmän nuoremmasta sisaruksestaan sekä käyttää valtaansa häneen enemmän kuin päinvastoin. Kun perheen sisarusten ikäerot ovat pieniä, oli heidän vä-

lillään enemmän ristiriitoja, vihamielisyyttä ja riitoja. Keskinäistä ihailua ei paljoakaan esiintynyt. Edellä mainituista neljästä sisarussuhteen osatekijästä muut paitsi kilpailu löytyvät useista aikuistenkin suhteita koskevista tutkimuksista. Schachterin (ks. Cicirelli 1985, 197 - 198) mukaan kolmilapsisissa perheissä kilpailua esiintyy eniten esikoisen ja keskimmäisen lapsen välillä, sitä vastoin vähiten sitä on esikoisen ja kuopuksen välillä. Samaa sukupuolta olevat sisarukset kilpailevat keskenään enemmän kuin eri sukupuolta olevat. Myös Cicirelli (1985, 185 - 193) kuvaili sisarussuhteeseen kuuluvia tunteita. *Kiintymys* ja läheisyys kehittyvät jo varhain sisarusten välille. Läheisyys eri sisarusten välillä samassa perheessä vaihtelee, mutta näyttäisi siltä, että sisakoilla on veljeksiä läheisemmät välit. Enemmistöllä sisaruksista on läheiset välit ja ne paranevat iän myötä, myös kiintymysside säilyy huolimatta välimatkasta tai kuluneesta ajasta.

Sisarussuhteen ristiriidat ilmenevät riitelynä, kilpailuna, vihamielisyytenä ja vanhempien huomiosta kilpailemisesta johtuvista tunteista. (Furman & Buhrmester 1985, 450.) Cicirelli (1985, 185 - 201) yhtyy mielipiteeseen, että myönteisten tunteiden vastapainona sisarussuhteessa esiintyy luonnollisesti kielteisiäkin tunteita. Niitä ovat edellä mainittujen kilpailun ja konfliktien lisäksi *kateus* ja *mustasukkaisuus*. Sisarukset kilpailevat muun muassa vanhempien huomiosta, hyväksynnästä ja rakkaudesta. Kateuteen liittyy mustasukkaisuus paremmissa asemassa olevaa sisarusta kohtaan ja se voi ilmetä lievänä kilpailuna tai jopa vihamielisyytenä ja haluna vahingoittaa toista. Varhaislapsuudessa mustasukkaisuus voi ilmetä sisarusten välillä fyysisesti muun muassa lyömisenä, nipistelynä ja lelujen viemisenä. Vanhempi sisarus käyttää näitä keinoja useammin kuin nuorempi sisarus, joka sen sijaan vetäytyy syrjään, alkaa itkeä ja luovuttaa lelut suosiolla vanhemmalle sisarukselleen. Lapsuuden keskivaiheilla aggressiivinen käyttäytyminen muuttuu peitellymmäksi, jolloin sisarus saattaa vahingoittaa toisen tavaroita ja aiheuttaa muuten ongelmia. Koulun aloittaminen tai sen vaihtaminen voivat olla lapselle stressaava kokemus, jolloin ongelmat usein tuodaan kotiin ja ne voivat osaltaan aiheuttaa ristiriitoja sisarusten väliseen suhteeseen. (Dunn 1996, 32 - 33.)

Tunteet sisarussuhteessa vaihtelevat sisarusten *sitoutuneisuuden* mukaan. Jos he ovat läheisissä tekemisissä toistensa kanssa, on sitoutuneisuus suurempaa. Toisiinsa välinpitämättömästi suhtautuvat sisarukset menettävät sen tärkeän tuen, jota sisarus voi tarjota vaikeassa tilanteessa. Muita mahdollisesti esiintyviä tunteita ovat *pelko*, *ahdistuneisuus*, *syöllisyys* ja sisaren menettämisestä johtuva *suru* ja *tyhjyyden tunne*. (Cicirelli 1985, 194 - 196.)

3.1.2 Tunteiden ristiriitaisuus

Ristiriitaiset tunteet ovat osa läheistä suhdetta. Suhteissa, joissa on vahvoja lämpimiä tunteita, on joskus päinvastaisiakin tunteita. Ristiriitaisia tunteita esiintyy etenkin sisarussuhteen alussa, kun uusi vauva on syntynyt sekä kouluikäisillä lapsilla. Dunn ja Kendrick (1982, 43 - 44) ottavat kantaa sisarusten ristiriitaiseen käytökseen huomauttamalla ettei heidän mielestään voi luokitella lapsen käyttäytymistä pelkästään lämpimäksi tai vihamieliseksi. Heidän tutkimustulostensa perusteella tällainen yleistäminen olisi harhaanjohtavaa, sillä sisarussuhteen emotionaalisessa laadussa on suuria henkilöistä johtuvia eroja. Tämän vuoksi ei ole olemassa yksinkertaisia myönteisen ja kielteisen sosiaalisen käyttäytymisen malleja. Dunnin ja Kendrickin (1982) tutkimuksen lapsille oli melko yleistä käyttäytyä tilanteesta riippuen sekä ystävällisesti että epäystävällisesti sisarusta kohtaan. Tutkijat pitivät sisarussuhteelle ominaisina piirteinä suuria yksilöllisiä eroja sisaruksen kohtelussa ja kohtelun emotionaalisessa laadussa. He havaitsivat kuinka erot sisarusten keskinäisessä käyttäytymisessä saattoivat olla suuria saman perheen sisällä. Vanhempi sisarus saattaa osoittaa vihamielisyyttä nuorempaa sisarusta kohtaan, mutta nuorempi voi olla ystävällinen vanhemmalle sisarukselle. Jokainen lapsi on yksilö, johon vaikuttavat sen hetkiset tunteet ja ympäristö, ja siten käytösikin voi olla erilaista.

Tutkittaessa aggressiivisia 6 - 8 -vuotiaita lapsia, heidän sisaruksiaan ja äitejään on havaittu sisarusten väliltä löytyvän kolmenlaisia sisarusperejä: ristiriitaisia (paljon ristiriitoja ja vähän lämpöä), sitoutuneita (lievästi ristiriitoja ja lämpöä) sekä tukea antavia (vähän ristiriitoja ja paljon lämpöä). Sitoutuneiden sisarusparien lapset sopeutuivat paremmin erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin kuin ristiriitaisten sisarusparien lapset. Lasten ystävät hyljeksivät ristiriitaisten sisarusparien lapsia muita useammin. Stormshak, Bellanti ja Bierman (1996, 79, 87) saivat myös selville, että kohtuullinen määrä ristiriitoja yhdessä kohtuullisen lämpimän sisarussuhteen kanssa tuottaa tasapainoisen vuorovaikutustilanteen. Silloin erilaisten sosiaalisten taitojen ja tunnetilojen säätelyn opettelu on helpompaa. Voisi myös ajatella, että lämmin sisarusuhde myötävaikuttaa tasapainoisemman ja sopeutuvaisemman yksilön kehittymiseen, jolloin lapsen olisi helpompi saada ystäviä.

3.2 Roolit

Rooli tarkoittaa tietyssä tilanteessa vakiintunutta käyttäytymismallia, joka on opittu ja joka liittyy henkilön asemaan ja tehtävään. Roolien kautta yksilö on yhteydessä yhteiskuntaan ja ne osoittavat hänelle tietyn aseman ja tehtävän, johon kuuluvat normit ja rooliodotukset. Lisäksi roolit kuvastavat yksilön siteitä yhteisöön ja toisiin ihmisiin. (Ojala & Uutela 1993, 39, 42.)

Myös sisarusten roolieroja on tutkittu. (Brody & Stoneman 1990, Brody, Stoneman, MacKinnon & MacKinnon 1985, Stoneman, Brody & MacKinnon 1986.) Lapsi oppii sekä tietyn roolin että sitä täydentävään roolin sekä saa mahdollisuuden harjoitella dominoivaa roolia (Brody & Stoneman 1990, 190). Brody, Stoneman, MacKinnon ja MacKinnon (1985, 125) havainnoivat yhteensä 36 esikoulu- tai kouluikäistä sisarusparia lasten kotona luonnollisessa toimintaympäristössä. Esikouluikäisten sisarusparien vanhemmat sisarukset olivat 4,5 - 6,5 vuotta ja nuoremmat sisarukset 2,5 - 6,5 vuotta. Kouluikäisten sisarusparien vanhemmat sisarukset olivat 7 - 9 vuotta ja nuoremmat sisarukset olivat 4,5 - 6,5 vuotta. Sisarusparit olivat samaa sukupuolta. Tutkimuksessa löydettiin kolme rooliparia ja yksi erillinen rooli eli yhteensä seitsemän erilaista roolia. Rooliparit olivat *opettaja - oppija, ohjaaja - ohjattava, auttaja - autettava* sekä erillinen rooli oli *tarkkailija*.

Tuloksista kävi ilmi, että molempien ryhmien vanhemmat sisarukset omaksuivat ohjaajan ja auttajan roolit useammin kuin heidän nuoremmat sisaruksensa. Molempien ryhmien nuoremmat sisarukset taas omaksuivat tarkkailijan, ohjattavan ja autettavan roolin useammin kuin heidän vanhemmat sisaruksensa. Kouluikäiset isosiskot toimivat opettajan roolissa useammin kuin kouluikäiset isoveljet tai esikouluikäiset isosiskot ja -veljet. Kouluikäisillä pikkusiskoilla oli myös oppijan rooli useammin kuin muilla nuoremmilla sisaruksilla. Tämä saattaa johtua siitä, että jo koulussa olevilla lapsilla on omassa arkipäivän elämässään malli opettajan ja opetettavan toiminnasta. Esikouluikäiset veljekset kiistelivät keskenään enemmän kuin muut ryhmät. Kouluikäisillä siskoksilla oli enemmän prososiaalisempaa käyttäytymistä toisiaan kohtaan kuin muilla ryhmillä. (Brody ym. 1985, 125.)

Stonemanin, Brodyn ja MacKinnonin (1986, 496, 507 - 509) tutkimuksessa oli 40 samaa ja eri sukupuolta olevaa sisarusparia, joiden iät olivat esikoisilla 7 - 9 vuotta ja nuoremmilla sisaruksilla 4,5 - 6,5 vuotta. Sisarusten ikäerot olivat vähintään kaksi, mutta korkeintaan kolme vuotta ja he olivat kaksilapsisista perheistä. Tutkimuksessa selvisi, että toisiaan täydentäviä

rooleja ovat opettaja ja oppija, ohjaaja ja ohjattava, auttaja ja autettava sekä *leikkikaveri* ja *vuorovaikuttaja*.

Opettajan roolissa lapsi havainnollistaa ja selittää, kuinka selviytyä jostain tietystä tehtävästä. Hän kertoo kohteesta ja sen ominaisuuksista, selvittää syy- ja seuraussuhdetta ja vastaa hänelle osoitettuun kysymykseen. Oppija kyselee selviytyäkseen tietystä tehtävästä tai kerätäkseen tietoa häntä kiinnostavasta asiasta. Hän on läsnä opetustilanteessa ja mukautuu siihen. Ohjaaja käskää tai pyytää sisarustaan toimimaan tai olemaan toimimatta, esimerkiksi hakemaan tavaroita, ja vakuuttaa omista oikeuksistaan tehdä näin. Ohjattava mukautuu ohjaajan toimiin ja usein tekee mitä käsketään. Auttajan roolissa lapsi tarjoaa apua toiselle ja autettava sallii häntä autettavan. Leikkikaveri ryhtyy yhteisleikkiin sisaruksen kanssa, kun taas vuorovaikuttaja on kanssakäymisessä sisaruksen kanssa osallistumatta kuitenkaan leikkiin. Tarkkailija pysyttelee etäämmällä, ei puhu eikä ole muutenkaan vuorovaikutuksessa sisaruksen kanssa, vaan katselee ja tarkkailee. (Stoneman ym. 1986, 499.)

Stonemanin ym. (1986) tulokset olivat jonkin verran yhteneviä edellä esitellyn Brodyn ym. (1985) tuloksien kanssa. Tässäkin tutkimuksessa kävi ilmi, että isosiskot esiintyivät opettajan roolissa isoveljiä enemmän. Opettajan rooli oli yleisin siskoparien vanhemmalla tytöllä, mutta ei niinkään tyttöpoikaparien isosiskoilla. Opettaja-oppijaroolien yleisyys tyttöpareilla saattaa johtua sisarusten samankaltaisuudesta sekä heidän toiminnastaan, joka tuo esiin kyseisen roolin ja sitä täydentävän roolin. Brodyn ym. (1985, 128) tutkimuksessa pääteltiin tämän johtuvan myös siitä, että tyttöparit vastaavat niihin normatiivisiin odotuksiin sisarusten rooleista, joita heiltä odottavat muun muassa vanhemmat. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että nuorempi kouluikäinen tyttö hyväksyy vanhemman sisarensa opettajan roolin ja mukautuu siihen helpommin kuin nuorempi kouluikäinen poika. Cicirellin (1985, 203) havainnot olivat edellisten kanssa samoilla linjoilla, sillä hän luokitteli tytöt tehokkaammiksi opettajiksi kuin pojat. Myös hän havaitsi nuorempien sisarusten olevan valmiimpia hyväksymään opettamisen isosiskolta kuin -veljeltä. Isosiskot ohjasivat nuorempiaan useammin kuin isoveljet ja nuoremmat sisarukset hyväksyivät ohjaamisen paremmin isosiskolta kuin isoveljeltä. (Stoneman ym. 1986, 505.)

Brody ym. (1985, 128) havaitsivat, että esikouluikäiset tytöt leikkivät toistensa kanssa vähemmän kuin esikouluikäiset pojat. Kouluikäisistä sisaruspareista tytöt sen sijaan leikkivät enemmän keskenään kuin pojat. Yhtenä syynä tähän voi olla kehityksen ja kypsymisen lisäksi se, että kouluikäiset

tytöt mukauttavat leikkimistään nuoremman sisaruksen kykyihin poikia enemmän. Stonemanin ym. (1986, 507) tutkimuksesta kävi ilmi, että samaa sukupuolta olevien sisarusten äidit pitivät heidän lastensa yhdessä leikkimistä tärkeämpänä kuin eri sukupuolta olevien sisarusten äidit. Tässä näkyy äitien lapsiinsa suunnatut sukupuolen mukaiset rooliodotukset.

Tehokas sosiaalisten roolien vaihtaminen vaatii lapselta kyvyn tuntea myös täydentävän roolin odotukset, jotta hän voisi ryhtyä sujuvaan sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Sukupuolistereotyyppioista tutkimus tuki käsitystä, että saman sukupuolen sisarusparien nuoremmat sisarukset käyttäytyivät sukupuolensa mukaisesti. Eri sukupuolta olevista sisaruspareista nuorempien sisarusten käyttäytyminen oli vähemmän sukupuolisidonnaista. Esimerkiksi veljesparien nuorempi poika ei koskaan leikkinyt tutkimuksessa nukeilla tai kotileikkejä, kun isosiskon omaava poika taas leikki yhtä usein kuin siskokset leikkivät tällaisia leikkejä. (Stoneman ym. 1986, 496, 507 - 509.) Sigel, Dryer ja McGillicuddy-DeLisi (1984, 54) totesivat myös lasten sukupuolella olevan syntymäjärjestyksen lisäksi vaikutusta sisarusten välisen vuorovaikutuksen luonteeseen.

3.3 Vuorovaikutus ja sisarussuhteen kehitystehtävät

Dunn (1983, 787, 794) jaottelee sisarusten vuorovaikutuksen neljään osaluokkaan, jotka ovat *huolehtiminen*, *kiintymys*, *opettaminen* ja *kieli eli kommunikointi*. Hoff - Ginsbergin ja Kruegerin (1991, 467, 475 - 478) tutkimuksessa selvitettiin vanhempien sisarusten asemaa keskustelukumppaneina nuorempien sisarusten kanssa. Tutkimuksessa oli mukana 7 - 8 -vuotiaita ja 4 - 5 -vuotiaita vanhempia sisarusparia, joiden kommunikointia 1,5 - 3 -vuotiaiden nuorempien sisarusten kanssa tutkittiin. Tutkimustulokset osoittivat, että 7 - 8 -vuotiaat sisarukset mukauttivat puhettaan enemmän kuin 4 - 5 -vuotiaat ollessaan vuorovaikutuksessa 1,5 - 3 -vuotiaiden kanssa. Syitä tällaiseen lapsikeskeisempään puheeseen 7 - 8 -vuotiailla oli, että yli 5 -vuotiaat lapset ovat enemmän vuorovaikutuksessa nuorempien sisarustensa kanssa koska kyvyt keskustella paranevat iän myötä sekä kiinnostus ja kiintymys nuorempaa sisarusta kohtaan kasvaa. (Dunn 1983, 787, 794.)

Clarke - Stewartin, Friedmanin ja Kochin (1985, 476) mukaan vanhemman sisaruksen puhe mukautuu nuoremman tarpeisiin: hän toistaa ja selittää asiaa sekä auttaa nuorempaa sisarusta harjoittelemaan puhettaan. Lisäksi tutkijat selittivät, että sisarusten keskinäinen kiinnostus näkyy sekä

vuorovaikutuksen että toistensa jäljittelyn määrässä. Jäljittelyä tapahtui kumpaankin suuntaan.

Hendersson (1981, 8) huomauttaa, että lapset, joilla on nuorempi sisarus, voivat hyötyä mahdollisuudesta opettaa heitä. He voivat vahvistaa omia tietojaan nuorempien sisaruksiensa opettamishetkellä. Sisarussuhteen ystävällistä luonnetta selittää vanhemman sisaruksen kyky keskustella tunteistaan ja ajatuksistaan nuoremman sisaruksen kanssa. Sisarussuhteen luonne näyttäisi pysyvän samanlaisena ajan kuluessa. Esimerkkinä tästä Howe ja Ross (1990, 164) esittivät kuinka havainnoitaessa kotona sisarusten keskinäinen ystävällinen suhde (ajatuksista ja tunteista keskustelu) oli yhteydessä myönteiseen vuorovaikutukseen havainnoitaessa laboratorio-olosuhteissakin. Suhteen luonne siis pysyi samanlaisena kuluneesta ajasta ja vaihtuneesta paikasta huolimatta.

Sisarussuhteen kehitystehtävät *kumppanuus, emotionaalinen tuki, huolehtiminen* ja *suora ohjaus* ovat kehittyneet lapsuudessa ja nuoruudessa, jolloin sisarukset ovat päivittäisessä kontaktissa toisiinsa. Kumppanuus ja emotionaalinen tuki ovat tärkeitä, sillä pyrkiessään saavuttamaan henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ihminen tarvitsee ympärilleen joukon lojaaleja ja uskottuja ystäviä. Lapsuudessa sisarukset ovat usein tässä asemassa. Suhde on erityisen tärkeä silloin, kun lapsella ei ole muita saman ikäisiä leikkikumppaneita lähiympäristössään. Sisarusten, etenkin siskosten välille, on mahdollista kehittyä lapsuudessa voimakas ja lojaali suhde. Sisaruksista huolehtiminen on yleensä vanhimman tyttären osana johtuen perinteisistä sukupuolirooliodotuksista. Tavallisinta sisaruksesta huolehtiminen on silloin, kun kyseessä on yksinhuoltajaperhe, taloudellisissa vaikeuksissa oleva perhe tai kun perheen molemmat vanhemmat ovat työelämässä. Tällöin lapset ovat saaneet kokemusta toisistaan huolehtimisesta ja oppineet ottamaan tietyn määrän vastuuta omasta ja sisarusten toiminnasta. (Goetting 1986, 704 - 706.)

Sisarussuhteen merkittävä tehtävä on myös suora ohjaus, joka on avuksi lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. Lapsi voi myös hyötyä sisarussuhteesta, eräs tapa on sisarusten voimien yhdistäminen vanhempia vastaan. Sisaruksen kanssa voi yhdessä neuvotella vanhempien kanssa tai konfliktitilanteessa syyttää huonosta käytöksestä myös sisarusta. (Goetting 1986, 704 - 706.) Salokangas (1988, 21) oli taas sitä mieltä, että sisarukset opettavat toisilleen muun muassa leikkimielisyyttä, joustavuutta, pystyvyyttä ja kyvyn olla tarvittaessa toisen tukena.

Myönteiset ja kielteiset tunteet esiintyvät sisarussuhteessa kuten muissakin ihmissuhteissa. Sisarusten välillä voi esiintyä ristiriitaisiakin tun-

teita, mutta niihin täytyy vain sopeutua. Eri tutkimuksissa on löydetty kolme rooliparia ja kaksi yksittäistä roolia, joita lapsilla on sisarustensa kanssa. Sisarusten välinen vuorovaikutukseen kuuluvat sekä tunteet että roolit. Dunn (1983) nimeää sisarusten välisen vuorovaikutuksen neljä osa-aluetta, joita ovat huolehtiminen, opettaminen eli auttajan ja opettajan roolit. Kolmas osa-alue on kiintymys eli tunteet. Kommunikointia lapsi tarvitsee välittääkseen tunteita muiden tunnistettavaksi ja toimiakseen rooleissa.

Sisarussuhteen tärkeät elementit *tunteet, roolit ja vuorovaikutus* ovat ensisijaisia tekijöitä, joiden varaan sisarussuhde rakentuu ja jotka määräävät sen, millaiseksi suhde sisarukseen muodostuu. Tunteet, roolit ja vuorovaikutus ovat sisarussuhteen sisäisiä tekijöitä. Seuraavassa pääluvussa esitellään sisarussuhteen ulkoisia tekijöitä, joita ovat sisarusten iät, sukupuoli, heidän syntymäjärjestys ja vanhempien vaikutus sisarussuhteen muodostumiseen ja luonteeseen.

4 IKÄ, SYNTYMÄJÄRJESTYS JA VANHEMPIEN VAIKUTUS SISARUSSUHTEESSA

4.1 Ikä ja syntymäjärjestys

Berndtin ja Bulleitin (1985, 763, 765 - 766) mukaan esikouluikäisen lapsen käyttäytymiseen kotona vaikuttivat eniten hänen oma ja sisarusten ikä sekä sisarusten sukupuoli sekä se, ovatko sisarukset samaa vai eri sukupuolta kuin lapsi itse. Lapsi, jolla oli vähintään yksi yli kaksi vuotta vanhempi sisarus, käyttäytyi kotona eri tavoin kuin esikoislapsi. Hänellä ei ollut niin alistava rooli vuorovaikutuksessa kuin esikoislapsella. Hän myös sai tutkimuksen mukaan osakseen enemmän aggressiota ja prososiaalista käyttäytymistä. Vanhemman sisaruksen omaava lapsi mukautui sisaruksensa käskyihin ja ehdotuksiin mutta oli itsepäinenkin, osoittaen ettei ole täysin nöyrä. Hän esitti enemmän kysymyksiä ja vastauksia sekä osallistui esikoislapsia useammin yhteisleikkeihin. Tutkimuksen lapsille vanhemmat sisarukset olivat kannustavia sosiaalisia partnereita. (Berndt & Bulleit 1985, 763, 765 - 766.)

Myös lapsi, jolla oli vähintään yksi yli kaksi vuotta nuorempi sisarus, käyttäytyi kotona eri tavoin kuin kuopuslapsi. Nuoremman sisaruksen omaava lapsi antoi enemmän käskyjä ja ehdotuksia sekä mukautui niihin vertailulapsia vähemmän. Hän esitti vähemmän kysymyksiä ja vastauksia, johon syynä saattaa olla nuorempien sisarusten alhainen ikä ja siten rajoittu-

nut kommunikointikyky. Hänellä oli tutkimuksen mukaan alistava rooli ja hän itse alistui vain vähän. Vanhempi sisarus jäljitteli muita sisarusiaan harvemmin kuin kuopus. Berndtin ja Bulleitin (1985, 764) tutkimuksessa havaittiin lisäksi lapsen jäljittelevän samaa sukupuolta olevaa sisarustaan enemmän kuin vastakkaista sukupuolta. Abramovitch, Corter, Pepler ja Stanhope (1986, 226) tulivat toisaalta tutkimuksissaan johtopäätökseen, jonka mukaan sisarussuhteeseen vaikuttaa se, onko kyseessä nuorempi vai vanhempi sisarus, ei niinkään ikäeron määrä vuosina. Heidän mukaansa vanhemman sisaruksen käytös on aggressiivisempaa ja prososiaalisempaa. Nuorempi sisarus jäljittelee paljon vanhempaa sisarusta, joka on dominoiva osapuoli suhteessa.

Vandell, Minnett ja Santrock (1987, 247 - 255) tutkivat 4 - 11 -vuotiaita sisaruspareja tarkoituksenaan selvittää vaikuttaako ikä sisarusten välisen suhteen laatuun. Tutkimukseen oli valittu eri ikäisiä lapsia, joilla oli sama syntymäjärjestys ja samat ikäerot. Vandellin ja kumppaneiden mukaan on syytä olettaa, että lapsuuden keskivaiheessa tapahtuu sisarussuhteen kehityksessä monimuotoisia muutoksia. Heidän hypoteesinaan oli, että myönteiset tunteet lisääntyisivät sisarussuhteessa ja ristiriidat vähenisivät. Tämä tapahtuisi siten, että opettaminen ja huolehtiminen vähenevät iän myötä kun lasten erot taidoissa vähenevät. Esikoisen auktoriteettiasema vähenee sillä hän ei enää alista sisarustaan niin paljon kuin ennen. Toiseksi syntyneen lapsen valta-asema kasvaa ja näin ollen kumppanuuden ja leikin osuus sisarussuhteessa lisääntyy. (Vandell ym. 1987, 247 - 255.)

Tutkimuksen aineistosta erottui kuusi erillistä faktoria, jotka sopivat kuvaamaan aineistoa. Ne olivat asema/valta, opettaminen/auttaminen, ristiriidat, suhteen myönteinen sävy, kumppanuus ja itsekehu. Vandellin ym. (1987) tutkimuksen hypoteesit saivat tukea muiden paitsi ristiriitojen kohdalta. Sisarusten väliset konfliktit eivät vähentyneet iän myötä, vaan sen sijaan kasvoivat 8 - 11 ikävuoden välillä. Muuten hypoteesit pitivät paikkansa. Esikoisten valta toiseen sisarukseen väheni 8 - 10 -vuotiaana ja vastaavasti toiseksi syntyneen lapsen valta ja asema kasvoivat 6 - 8 -vuotiaana. Esikoinen ei enää 8 - 11 -vuotiaana opettanut ja auttanut nuorempaa sisarustaan yhtä paljon kuin ennen, mutta heistä tuli paremmat kumppanit. Toisena syntynyt lapsi kohdisti vanhempaan sisarukseensa 6 - 8 -vuotiaana myönteisiä tunteita enemmän kuin ennen.

Dunn ja McGuire (1992, 69) esittävät kritiikkiä Vandellin ja kumppaneiden (1987) tutkimusta kohtaan, koska heidän tutkimuksistaan on tullut erilaista tietoa. Tutkijoiden parissa ollaan kyllä samaa mieltä siitä, että sisa-

rusten suhde muuttuu tasa-arvoisemmaksi lapsuuden keskivaiheessa. Eri mieltä kuitenkin ollaan siitä, väheneekö molempien sisarusten valta vai lisääntyykö vain nuoremman sisaruksen valta. Tutkimustulokset ovat ristiriidassa myös siinä, onko olemassa tiettyjä ikäkausia, jolloin sisarusten välillä olisi tavallista enemmän konflikteja tai emotionaalista sulkeutuneisuutta. Joidenkin tutkimusten mukaan mitään erityisiä ikäkausia ei olisi. Toisten tutkimusten mukaan 8 - 17 ikävuoden välillä on havaittavissa, että sisarusten kumppanuus vähenee mutta tunteiden ja läheisyyden määrä ei vähene niinkään paljon. Vandellin ja kumppaneiden mukaanhan 8 - 11 ikävuoden välillä suhteen myönteinen sävy ja konfliktit kasvoivat.

Perheen esikoista kuvaillaan yleensä kapinalliseksi, riippuvaiseksi, itseään havainnoivaksi, alistuvaksi ja hänellä on voimakas tarve suoriutua tehtävistä. Äidin kanssa kahdestaan ollessa lapsi hän saa enemmän huomiota osakseen jos on perheen esikoinen. Sitä vastoin hän saa vähemmän äidiltä huomiota osakseen, jos läsnä on muita sisaruksia. (Cicirelli 1985, 207.) Ernst ja Angst (1983, 85) kuvailivat perheen muita kuin esikoislapsia kunnianhimoisiksi, ulospäinsuuntautuneiksi, empaattisiksi, suosituiksi ja yhteistyöhön kykeneviksi. He ovat kiinnostuneita käytännön ongelmista, rauhallisia, ilmaisevat suorasti aggressiiviset tunteensa ja ovat samalla harmonisia. Tällaisiin yleistyksiin tulisi suhtautua kuitenkin varauksella, sillä jokainen lapsi on yksilö.

4.2 Vanhempien merkitys sisarussuhteiden kannalta

Dunn (1988b, 120 - 122) jaottelee yksilölliset erot sisarussuhteessa kolmeen pääluokkaan: 1) *aggressio ja konfliktit*, 2) *yhteistyö, ystäväällisyys ja empatia* sekä 3) *sosiokognitiiviset kyvyt*. Aggressiota ja konflikteja kuvastaa tieto siitä, että toisen lapsen käyttäytymisongelmat korreloivat usein vanhemman sisaruksen aikaisemman ongelmallisen käytöksen (muun muassa kiusaamisen) kanssa. Käyttäytymisongelmaisilla lapsilla voi olla huonot sisarussuhteet, jotka heijastuvat myös ystävyysuhteisiin. Vanhemman sisaruksen ystäväallinen, sympaattinen ja yhteistyötä korostava käyttäytyminen näkyy nuoremman sisaruksen samanlaisena käyttäytymisenä sillä hetkellä ja jopa 6 - 12 kuukauden kuluttuakin.

Dunn (1990, 49 - 50) perehtyi artikkelissaan sisarussuhdetta koskeviin tutkimuksiin ja hänen yhteenvedonsa mukaan sisarusten väliset ristiriidat ovat hyvin yleisiä. Dunnin mielestä sisarusten iällä ja sukupuolella ei olisi

merkittävää vaikutusta ristiriitojen määrään ja voimakkuuteen, vaan enemmänkin niihin vaikuttaisi perheen tunneilmasto. Myönteinen tunneilmasto syntyy, kun vanhemmat keskustelevat avoimesti lastensa kanssa heidän tunteistaan ja tarpeistaan.

Äidin käyttäytyminen lapsiaan kohtaan, lasten temperamentti ja ikä sekä perheen rakenne (lasten ikäerot ja sukupuoli) vaikuttavat Stockerin, Dunnin ja Plomin (1991, 242 - 254) mukaan sisarussuhteeseen. Tutkijoiden mielestä olisi otettava huomioon lasten luonteenpiirteet ja heidän suhteensa muihin perheen jäseniin, jotta ymmärrettäisiin sisarusten välistä suhdetta. He tutkivat 96 äiti-sisarus-sisarus -triadia, jossa nuoremmat sisarukset olivat 3 - 6 -vuotiaita ja vanhemmat sisarukset 5 - 10 -vuotiaita. Sisarusparit olivat sekä samaa että eri sukupuolta. Äitejä haastateltiin ja sisaruksia havainnoidtiin kahdessa eri leikki-tilanteessa, joista toisessa oli annettu etukäteen kuusi eri leikkiä leikittäviksi ja joista toinen oli vapaata leikkiä. Tutkituista perheistä oli noin puolet adoptioperheitä.

Tuloksista kävi ilmi, että äidin erilainen käytös lapsiaan kohtaan oli yhteydessä ristiriitaisempaan sisarussuhteeseen. Lapsen temperamentti vaikutti siten, että vanhemman sisaruksen ollessa ujo sisarusten välinen suhde ei ollut niin kontrolloiva ja kilpaileva kuin jos sisarus ei olisi ollut ujo. Nuoremman sisaruksen viha ja tunteiden voimakkuus aiheuttivat suhteeseen enemmän kilpailua. Sisarusten iästä tutkijat saivat selville, että jos toisena syntynyt lapsi oli vanhempi, (lähempänä kuutta kuin kolmea vuotta) oli lapsilla yhteistyökykyisempi ja vähemmän ristiriitainen sisarussuhde, kuin jos toisena syntynyt lapsi oli nuorempi (lähempänä kolmea kuin kuutta vuotta). Tällöin lapset kykenevät toimimaan enemmän yhdessä ja nuoremman sisaruksen kommunikointikyky on parempi. Jos sisarukset olivat samaa sukupuolta, oli suhde heidän välillään vähemmän kontrolloiva ja kilpaileva. Lisäksi äitien kuvausten mukaan se oli myönteisempi kuin eri sukupuolta olevien sisarusten suhde. (Stocker ym. 1991, 242 - 254.)

Vanhempien ja lasten välinen lämmin suhde edesauttaa parempaa sisarussuhdetta. Stocker ja McHalen (1992, 192) havaitsivat, että lapset, joilla on lämmin suhde vanhempiinsa ja etenkin isään, voivat oppia helpommin sosiaalisia taitoja. Tämä puolestaan vahvistaa myönteisiä tunteita ja vähentää sisarusten välistä vihamielisyyttä ja kilpailua. Toisaalta on mahdollista, että vanhemmat ja etenkin isä viettävät enemmän aikaa lastensa kanssa silloin kun sisarukset tulevat keskenään toimeen hyvin. Brody, Stoneman ja Gauger (1996, 1289) totesivat useissa tutkimuksissa löytyneen tuloksia, joiden mukaan lasten ja vanhempien välinen ongelmallinen suhde olisi yhteydessä si-

sarusten aggressiiviseen ja itseään suojelemaan käyttäytymiseen. Brody ym. (1996) yhtyivät muiden tutkijoiden näkemyksiin siinä, että sisarussuhteeseen vaikuttavat lapsen temperamentti, vanhempien ja lasten välinen suhde, perheen kyky ratkaista ongelmia sekä vanhempien suhtautuminen riiteleviin sisaruksiin. Tähän voisi vielä lisätä Kramerin ja Baronin (1995, 67) havainnot siitä, miten myös vanhempien aikaisemmat omat sisarussuhteet vaikuttavat heidän lastensa sisarussuhteisiin. Tuloksissa oli yllättävää se, että äideillä, joilla oli negatiiviset suhteet omiin sisaruksiinsa, olikin lapset, joiden sisarussuhteet olivat hyvin myönteiset. Tätä voi selittää sillä, että näiden äitien kasvatustapoihin kuului sisarusten yhtäläinen kohtelu, vähäinen auktoriteettiasemaan vetoaminen sekä ohjaava kasvattaminen.

Kun lapset saavat selvittää itse riitatilanteensa, vältetään siltä, että he aloittaisivat riidat saadakseen vanhempiensa huomiota. Dunn ja Munn (1986, 583 - 584) havaitsivat aikaisemmin eri tutkimuksien pohjalta, että toisaalta vanhempien pysyttely riitojen ulkopuolella vähentää riitoja, mutta tuloksista on havaittu myös se, kuinka toistuva lapsen huomion kiinnittäminen hänen aggressiivisen käytöksensä seuraamuksiin voi lisätä empaattista reagointia ja vähentää siten riitelyä. Muutaman vuoden kuluttua Dunn (1990, 49 - 50) kuitenkin tuli siihen johtopäätökseen, ettei vanhempien menettelytavoilla riitatilanteessa olisi selvää vaikutusta sisarusten riitoihin ja niiden kulkuun. Sen sijaan todellista merkitystä Dunnin mielestä sisarusten riitoihin on vanhempien käyttäytymisellä sisaruksia kohtaan. Jos vanhemmat suosivat yhtä lasta toisen/toisten kustannuksella, aiheuttaa se kilpailua ja siten kielteisiä tunteita sisarussuhteessa.

Yhteenvetona voi sanoa, että eri tutkimusten perusteella lämpimään ja myönteiseen sisarussuhteeseen vaikuttavat sekä ympäristö että lapset itse. Ympäristötekijöitä ovat myönteinen tunneilmasto perheessä ja vanhempien, erityisesti äidin, tasapuolinen käyttäytyminen lapsia kohtaan. Riitatilanteisiin on tarjolla kahdenlaista ratkaisua, joissa joko vanhempien tulisi puuttua lasten riitoihin, jolloin ne vähenisivät tai antaa lasten selvittää itse riitansa. Oikea menettelytapa lieneekin enemmän tilannekohtainen sekä lasten iästä ja ikäeroista riippuvainen. Vanhemmilla lapsilla on enemmän taitoja ja kokemusta ratkaista riidat itsenäisesti kuin nuoremmilla lapsilla. Lasten ikä, sukupuoli ja luonne-erot vaikuttavat sisarussuhteeseen. Yleistäen vanhemmat lapset tulevat keskenään paremmin toimeen kuin nuoremmat lapset, samoin samaa sukupuolta olevat sisarukset.

Sisarusten ikä, sukupuoli, heidän syntymäjärjestys ja vanhempien käyttäytyminen sisaruksia kohtaan ovat sisarussuhteen muodostumiseen liit-

tyviä ulkoisia tekijöitä. Ne antavat ulkoiset puitteet suhteen syntymiselle, jossa ikä ja syntymäjärjestys määräävät lapsuudessa sisarusten välisen hierarkian. Vanhemmat puolestaan vaikuttavat käyttäytymisellään suhteeseen, joko vahvistaen sitä tai aiheuttaen ristiriitaa sisarusten välille.

5 TUTKIMUSONGELMAT

Tässä tutkimuksessa päädyttiin siihen, että tutkimusongelmat asetetaan kolmilapsisen perheen keskimmäisen lapsen näkökulmasta. Ajatuksena oli, että lapsi kertoo erikseen vanhemmasta ja nuoremmasta sisaruksestaan ja suhteestaan heihin. Perheen toiselta vanhemmalta pyydettiin lisätietoa lastensa sisarussuhteista. Tutkimusongelmat ovat tarkoituksella väljiä, sillä uuden lapsitutkimuksen hengen mukaisesti lapsen on annetta kertoa itse, jotta hänen "oma ääni" tulisi esille.

1. Mitä lapsi kertoo sisaruksistaan ja sisarussuhteistaan?

1.1 Millaisia tunteita lapsella on sisaruksistaan?

1.2 Millaiseksi sisarukseksi lapsi itsensä arvioi?

2. Mitä lapsi kertoo omasta ja sisarustensa välisistä vuorovaikutussuhteista?

2.1 Millaisia sisarusten keskinäiset valtasuhteet ovat?

2.2 Mitä erilaisia rooleja lapsella on sisarussuhteessa?

2.3 Miten sisarukset viettävät aikaansa yhdessä?

- Mitä yhteisiä leikkejä ja harrastuksia lapsilla on?

3. Millaisia vanhemman mielestä ovat hänen lastensa sisarussuhteet?

3.1 Ovatko lasten sisarussuhteet muuttuneet heidän kasvaessaan?

3.2 Miten vanhempi kuvailee sisarusten yhteiselämää?

- sisarusten roolit, keskinäinen ystävyys

3.3 Minkä merkityksen vanhempi antaa omalle toiminnalleen lapsen sisarussuhteiden kannalta?

Ensimmäisessä tutkimusongelmassa selvitettiin lapsen omia ajatuksia sisaruksistaan ja sisarussuhteistaan. Lasta pyydettiin kertomaan mitä mieltä hän on sisaruksistaan ja mitä tunteita hän heitä kohtaan tuntee. Lapsella oli yhtä lailla tilaisuus arvioida itseään sisaruksena. Toinen tutkimusongelma koski lapsen ja sisarusten vuorovaikutussuhteita. Suhteita tutkittiin sisarusten keskinäisten valtasuhteiden, roolien ja yhdessäolon kautta. Kolmannessa tutkimusongelmassa oli kyse vanhemmasta ja hänen mielikuvistaan lastensa sisarussuhteista. Vanhempi kertoi millainen sisarussuhde lapsilla on ollut aikaisemmin ja millainen se oli tutkimushetkellä sekä mitä muutoksia on tapahtunut. Vanhemmalta kysyttiin myös lasten rooleista ja heidän ystävyys-suhteesta. Lopuksi vanhemmalta vielä tiedusteltiin, onko hän itse pyrkinyt vaikuttamaan sisarusten väliseen suhteeseen omalla toiminnallaan ja jos on, niin miten. Kun haastateltiin sekä lasta että toista vanhempaa nähtiin, onko lapsen ja aikuisen näkemyksissä eroja mutta niitä ei ollut tarkoitus vertailla siten, että olisi etsitty "oikeaa" näkökulmaa ja hylätty "väärä" näkemys.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Uuden lapsitutkimuksen periaatteet

Erilaiset tieteenhaarat, kuten lääketiede ja psykologia ovat olleet kiinnostuneita lapsuudesta jo kauan. Lapsuutta on kuvattu yksilölliseksi kehitysvaiheeksi ja asteittaiseksi siirtymiseksi aikuisuuteen (Alanen & Bardy 1991, 9). On haastavaa tutkia sisarussuhteita lapsen omasta näkökulmasta, käyttäen hyväksi uutta lapsitutkimusta. Sille on ominaista, että lapsuuden määrittely ja itse lapsi ovat keskeisellä sijalla tutkimuksessa. Strandell (1992, 22 - 23) määrittelee lapsuuden uuden lapsitutkimuksen mukaan kahdella tavalla: se on aktiivista toimintaa ja vuorovaikutusta sekä yhteiskuntarakenteen pysyvä piirre. Alussa kuvattu perinteinen kehitysparadigma käsittää lapsuuden siirtymän aikana, se on "odotusaikaa", välivaihe matkalla aikuisuuteen. Lapsi on uuden katsantokannan mukaan sosiaalisesti kyvykkäämpi, aloitteellisempi ja itseohjautuvampi oman arkielämänsä ja sosiaalisten suhteiden järjestelyssä kuin ennen on ajateltukaan. Hän on aktiivinen toimija, joka on mukana oman lähiympäristönsä sosiaalisen elämän rakentamisessa samalla tavalla kuin oman elämänsäkin.

Toinen lapsuuden määrittelytapa on lapsuus rakenteena, jolloin lapsia pidetään elinolosuhteiltaan muista väestöryhmistä poikkeavana omana ryhmänään. Uuden lapsitutkimuksen keskeisiin piirteisiin kuuluu lapsen "oman äänen" huomioiminen ja sen esille saaminen heitä koskevissa tutkimuksissa. Tämä on kuitenkin rajallista, sillä aikuiset tutkijoina vastaavat viime kädessä näkökulmasta. Lapsen oma kulttuuri ja sosiaaliset suhteet ovat itsessään tutkimisen arvoisia riippumatta aikuisen näkökulmasta ja niiden esille tuominen on entistä tärkeämpää. (James & Prout 1990, 4.)

Tässä tutkimuksessa perehdyttiin tietyn lapsen ajatuksiin ja tuntemuksiin sisaruksista, juuri sillä hetkellä, jolloin ilmiössä oltiin sisällä aivan erilaisella tavalla. Lapset ovat taitavampia ja osaavampia kuin yleisesti ollaan luultu ja he pystyvät kertomaan elämästään yhtä hyvin ja luotettavasti kuin aikuisetkin. Aikuisen ja lapsen puhetta ei pidä asettaa vastakkain lapsen kustannuksella, vaan häntä tulee kuulla. (Bardy 1990a, 11; Bardy 1990b, 5.) Strandell (1992, 22) puhuu tulkintakehyksen vaihtamisesta; lasten toimintojen (leikin, kielen, vuorovaikutuksen) analysoinnista lasten tämän hetkisen sosiaalisen elämän rakennusaineina. Tutkimus tulisi suorittaa lapsen omassa ympäristössä, jolloin lapsen yksilöllisyys korostuu. Tässä tutkimuksessa on nämä seikat huomioitu, sillä lasten vuorovaikutusta sisarustensa kanssa on tutkittu kyseisellä hetkellä. Tutkimusympäristönä on ollut lapsen koti ja useissa tapauksissa lapsen oma huone.

Proutin ja Jamesin (1990, 8) mukaan lapsuutta ei voi koskaan erottaa täysin sellaisista tekijöistä kuten luokka, sukupuoli ja kansalaisuus. Lapsuuden tutkiminen on alimitoitettua, kun huomioi muun muassa sen, kuinka pienissä lapsissa on enemmän tutkittavaa kuin aikuisissa kehitys-, kypsyminen ja muutosprosessien ollessa nopeampia lapsuudessa. Tällainen tutkimus koskettaa kaikkia väestönosia, koska jokaisen aikuisen elämänhistoriaan kuuluu lapsuus. Lapsitutkimusta on pidettävä osana tulevaisuuden yhteiskunnan tutkimusta. (Lahikainen 1988, 6.)

Se, kuinka tässä tutkimuksessa voitiin hyödyntää uutta lapsitutkimusta, näkyi lähinnä aineiston keräyksessä ja käsittelyssä. Aineiston käsittelyssä oli ensisijaisen tärkeää säilyttää kunnioitus lapsen omaa puhetta kohtaan. Sen todenperäisyyden pohtiminen ei ole ollut etusijalla, vaan merkittävää oli mitä ja miten lapsi kertoo sisaruksistaan. Lapsen ja aikuisen haastattelussa ei ideana ollut heidän puheidensa vertaileminen ja "totuuden etsiminen", vaan kummankin kertomuksen kunnioittaminen. Lapsen haastattelu oli tässä tutkimuksessa ensisijainen keino saada tietoa sisarussuhteesta ja vanhemman

haastattelu toi lisätietoa. Uusi lapsitutkimus oli mukana metodissa, jossa lapsi ja hänen puheensa olivat keskeisellä sijalla.

6.2 Tutkimuksen kohdejoukko

Tutkimuksen kohdejoukkona oli kolmilapsisten perheiden keskimmäiset lapset. Tutkittavilla lapsilla oli siis sekä vanhempi sisarus että nuorempi sisarus. Lasten määrä tutkimuksessa oli rajoitettu, vain kuusi, sillä resurssit olivat pienet. Lapsista tyttöjä oli neljä ja poikia kaksi ja he olivat 6 - 7 -vuotiaita. Valitsin tutkimuskohteeksi nimenomaan 6 - 7 -vuotiaat lapset, koska aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu tapahtuvan tässä vaiheessa lapsuutta monenlaisia muutoksia. Eräs muutos tapahtuu sisarusten kasvaessa sisarussuhteen valtasuhteissa. Sisarussuhteesta tulee tasa-arvoisempi ja sisarusten kehitystasojen erot pienenevät. (Buhrmester & Furman 1990, 1395 - 1396.) Stillwell ja Dunn (1985, 629 - 630, 634) tutkivat 6 -vuotiaita lapsia ja heidän suhdettaan nuorempiin sisaruksiinsa. Tämä tutkimus oli jatkoa aikaisemmille samaa lapsiryhmää koskevalle tutkimukselle, jolloin lapsia havainnointiin heidän ollessaan 2 - 3 -vuotiaita. Samoja lapsia haastateltiin heidän ollessaan 6 -vuotiaita. Kun lapsi osoitti 2 - 3 -vuotiaana myönteistä kiinnostusta uutta sisarustaan kohtaan, hän osoitti sitä myös haastattelussa kommenteillaan 6 -vuotiaana. Lapsen suhtautumistapa sisarukseensa pysyi suhteellisen samana vuosien kuluessa. Myös äidin kommentit esikoislapsensa käyttäytymisestä sisarustaan kohtaan olivat yhteneviä 3 - 4 vuotta aikaisemmin tehtyjen havaintojen kanssa.

Muutokset sisarussuhteissa ovat ainutlaatuisia ja lasten kokemukset sisaruksistaan eroavat suuresti sen mukaan ovatko he nuorempia vai vanhempia sisaruksia. Vanhemmalla sisaruksella on auktoriteetti- ja vastuuasema, jollaista hänellä ei ole suhteissaan vanhempien tai kavereiden kanssa. Cicirellin (1985, 202) mukaan vanhempi sisarus saa itsensä ja vanhempiensa välisestä valtasuhteesta mallin, jota hän soveltaa nuorempaan sisarukseen. Siksi tässä tutkimuksessa tutkittavana oli keskimäinen sisarus, joka on samalla sekä nuorempi että vanhempi sisarus. Tarkoituksena oli löytää mahdollisia eroja hänen rooleissaan iso- ja pikkusiskona/veljenä. Sisarussuhteet muuttuvat tutkijoiden mukaan tavallisesti vähemmän intensiivisiksi iän myötä, siinä muuttuvat sekä valta- että lämpö/läheisyysuhteet. Nämä muutokset voivat johtua lasten iän karttumisen lisäksi myös sisarusten välisen vuorovaikutuksen vähentymisestä.

Esikouluikässä sisarukset viettävät suuren osan ajastaan toistensa läheisyydessä. Kun lapsi on alle kouluikäinen, hänelle saattaa sisaruksen merkitys olla vielä suurempi kuin jo koulussa olevalle lapselle, jonka ystävyys-suhteet ovat vakaampia. Tämänkin vuoksi olen valinnut tutkimuskohteeksi alle kouluikäiset sekä juuri koulunsa aloittaneet lapset. Nuorempia lapsia tutkittaessa tulee eteen suurempia ongelmia, muun muassa kommunikaatio-kyvyn rajoitukset, jolloin haastattelu olisi ollut vaikeampaa.

Tutkittavat lapset olivat Jyväskylästä ja pääasiassa kahdelta asuinalueelta. Ensimmäiset kolme perhettä olivat käyttäneet Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenhoitopalveluita, jonka kautta tavoitin ja valitsin heidät. Kolmannen perheen jälkeen sain loput kolme perhettä mukaan lumipallopäivämenetelmällä. Se on menetelmä, jossa uusien haastateltavien löytämiseksi kysytään jo haastatelluilta henkilöiltä tietävätkö he tuttavapiiristään muita, jotka olisivat sopivia tutkimuksen kannalta (Gilbert 1993, 73 - 74). Lähetin ensin perheille kirjeen, jossa oli lyhyesti selostettu tutkimuksen pääpiirteet ja kysytty suostumus haastatteluun (Liite 1: Kirje tutkimusperheille). Tämän jälkeen joko perhe itse otti yhteyttä tai soitin heille ja sovimme tutkimukseen osallistumisesta ja ilmaisista hoitokerroista. Seuraavassa lyhyt kuvailu kustakin tutkimukseen osallistuneesta lapsesta.

Satu, 7 vuotta, oli ensimmäinen haastateltavani, joten haastattelutilanteessa oli mukana hitunen jännitystä molemmilla osapuolilla. Hän kuitenkin oli tuntenut minut jo vuoden verran ja haastattelusta oli puhuttu etukäteen aika paljon. Satu oli helppo haastateltava ja hän vastasi mielellään kysymyksiin. Kun haastattelun alussa tutkijan nauhuri ei toiminut, vaihdettiin perheen nauhuriin, jonka käyttöä lapsi sai esitellä. Tämänkin auttoi haastateltavaa rentoutumaan. Sadulla oli 11 -vuotias isosisko ja 4 -vuotias pikkusisko. Satu kävi isosiskonsa kanssa samaa koulua.

Noora oli 6 -vuotias ja hänellä oli 10 -vuotias isosisko sekä 5 -vuotias pikkuveli. Olimme tavanneet kolme kertaa ennen haastattelua, mutta siitä huolimatta Noora oli selvästi jännittänyt haastattelutilanteessa. Häntä jännitti jo tutuksi tulleen hoitajan muuttuminen tutkijaksi. Nauhurin käyttö hämmensi häntä, vaikka yritin tutustuttaa häntä siihen. Haastattelun ajankohta oli myös huono, Noora oli väsynyt päiväkotipäivän jälkeen ja hän väsyi koko ajan lisää. Harkitsinkin välillä haastattelun keskeyttämistä, mutta jatkoin kuitenkin, kun Nooran vastaukset tuntuivat välillä paranevan. Vastaukset jäivät kaikesta huolimatta melko lyhyiksi.

Niko, 6 vuotta, oli innostunut haastattelusta ja häntä oli helppo haastatella. Hän suhtautui myönteisesti haastatteluun ja oli yhteistyöhaluinen. Jo

tutustumiskäynnillä Niko osoitti olevansa kiinnostunut häneen kohdistuneesta huomiosta. Haastattelutilanteessa Niko vastaili melko hyvin ja hän oli motivoitunut tilanteeseen. Välillä vastaukset ajautuivat sivupoluille, kun hän innostui selittämään jotain asiaa perinpohjaisesti. Nikolla oli 10 -vuotias isosisko ja 1,5 -vuotias pikkusisko.

Maaria oli 6 -vuotias avoin lapsi ja hänen haastattelunsa sujui alkutaukkelujen jälkeen melko hyvin. Nauhurin käyttö jännitti Maariaa alussa, mutta hän tottui sen käyttöön nopeasti. Maaria vaikutti innostuneelta haastateltavalta. Maarialla oli pienet ikäerot siskoihinsa, jotka olivat 7 ja 5 vuotta.

Annaan, 7 vuotta, oli tutustuminen ensimmäisellä hoitokerralla kaikkein vaikeinta. Hän ujosteli uutta ihmistä, joka tuli hoitamaan ja joka aikoi vielä haastatellakin häntä myöhemmin. Ensimmäinen puolituntinen kuluikin lähinnä Annan siskojen, 9 ja 4 vuotta, kanssa jutellessa ja leikkiessä. Anna oli aluksi toisessa huoneessa, mutta tuli sieltä jonkin ajan kuluttua samaan huoneeseen, mutta piilotteli vielä hetken kasvojaan hoitajalta. Mutta liityttyään meidän seuraamme alkoi tutustuminenkin pikku hiljaa. Loppujen lopuksi ensimmäinen ilta meni ihan mukavasti. Haastattelutilanne Annan kanssa ylitti myönteisesti. Hän vastaili kysymyksiin reippaasti ja en tiedä-vastauksia tuli vain muutama.

Iiro oli 7 -vuotias ja hänen kanssa tulimme juttuun mukavasti jo heti alussa. Hänen äitinsä oli kertonut pojalle hoitajasta ja tulevasta haastattelusta, johon Iiro suhtautuikin rennosti. Iiro ei vastannut yhteenkään kysymykseen "en tiedä", vaan kertoi mielellään vastauksia. Iirolla oli 10 -vuotias isosisko ja 6 -vuotias pikkuveli. Hoitotilanteissa Iiro haki kovasti kontaktia hoitajaan ja puhui mielellään ja paljon.

6.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä oli haastattelu, jossa lapsen lisäksi haastattelin toisen hänen vanhemmistaan. Haastattelun etuna voidaan pitää sen joustavuutta, siinä voi olla koko ajan vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Jos tilanne vaati joitain erityistoimenpiteitä, kuten kysymysten uudelleen muotoilua, se oli mahdollista. Huonojakin puolia löytyy, sillä haastattelu oli aikaa vievä menetelmä ja se edellytti huolellista suunnittelua ja paneutumista asiaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 200 - 202.)

Tässä tutkimuksessa oli pääpaino lasten haastatteluissa ja niissä asioissa, jotka heidän haastatteluissaan nousivat esille. Koska haastattelun kohteena olivat 6 - 7 -vuotiaat lapset, ei etukäteen voinut olla aivan varma siitä, minkälaista aineistoa tulisi saamaan, jolloin tiukka aiheiden rajaaminen ei tullut kysymykseen. Haastattelu tehtiin yksilöhaastatteluna ja se oli luonteeltaan teema- ja lomakehaastattelun välimuoto. Haastattelukysymykset oli luokiteltu teemojen mukaan. Kysymyksistä oli olemassa valmiiksi kirjoitetut versiot, mutta niitä pystyi tilanteen mukaan muuttamaan ja näin tapahtuikin monta kertaa. Teemahaastattelussahan teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymykset eivät ole tarkassa järjestyksessä tai muodossa. Haastattelija seuraa haastattelun runkoa haastattelun aikana. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 36; Patton 1990, 280.)

Jos lapsi ei jostain syystä vastannut johonkin esitettyyn kysymykseen ensimmäisellä kerralla, oli se mahdollista kysyä myöhemmin eri yhteydessä. Lasta haastatellessa on oltava valmis esittämään selventäviä lisäkysymyksiä ja muuttamaan kysymysten muotoa lapsen vastausvalmiuden mukaan. Mutta jos lasten kertomuksissa ja puheissa ei jokin etukäteen oletettu puoli tullut esiin, niin sen esiin "pakottaminen" ei sopinut tutkimuksen luonteeseen. Lasten ikä asetti omat rajoituksensa haastattelulle, mutta samalla se ehkä toi lasten maailmasta aidointa tietoa.

Stillwell ja Dunn (1985, 635) tuovat esille tutkimuksensa yhteydessä millaista näin nuorten lasten haastatteleminen on. Heidän mukaansa lasten perhesuhteista kyseleminen ei aina suju ilman vaikeuksia. He olivat huomanneet, että lasten kommentit sisaruksistaan olivat ylipäättään enemmän kielteisiä kuin myönteisiä ja he ilmaisivat sisaruksistaan mielellään niitä puolia, joista eivät pitäneet. Kun lapselta kysyttiin heidän perhesuhteistaan ja etenkin sisaruksista, havaittiin 6 - 7 -vuotiaan lapsen kykenevän kuvailemaan tarkasti omia tunteitaan toista henkilöä kohtaan.

Sisaruksia on tutkittu monella eri tavalla, muun muassa havannoimalla heitä leikkitilanteessa ja luonnollisessa ympäristössä sekä haastatteleamalla heitä ja heidän äitejään. Dunn, Stockerin ja Plomin (1990, 983 - 984) mielestä olisi sisaruksia mahdollisuuksien mukaan pyrittävä haastattelemaan. Kuitenkin tutkimukset, joissa on haastattelun lisäksi käytetty jotain muutakin tekniikkaa, eivät ole kovin yleisiä. Eri tutkimustekniikoita käytettäessä esiintyy ongelmia muun muassa siinä, tavoittavatko eri tekniikat samoja piirteitä eri lapsista. Sisarussuhteen tutkimuksissa on uudelleentestaus harvinaista. Tutkijan tulee olla tarkkana siinäkin, kuinka lasten käyttäytyminen havainnointitilanteessa vastaa heidän normaalia käyttäytymistään vähemmän strukturoidussa tilanteessa, puhumattakaan normaalista perhe-elämästä.

Aineistoa rikasti ja lapsesta toi lisätietoa vanhempien haastattelu. Vanhempien haastattelussa selvitettiin miten he näkevät sisarusten vaikutukset toisiinsa perheen parissa ja kotona. Vanhemmat kertoivat sisarusten välisistä aikaisemmista suhteista ja vertasivat niitä nykyisiin. Heiltä kysyttiin sisarusten rooleista ja siitä, olivatko he itse pyrkineet jotenkin vaikuttamaan lastensa sisarussuhteisiin.

6.4 Aineiston keruu ja analyysi

Taatakseni haastatteluiden sujumisen tutustuin perheisiin etukäteen. Esihaastatteluperhettä lukuunottamatta tarjosin jokaiselle perheelle kaksi ilmaista lastenhoitokertaa. Perheet olivat ilahtuneita tarjotusta avusta ja pitivät tervetulleina mahdollisuutta tutustua ennen varsinaista haastattelua. Näillä keskimäärin kaksi tuntia kestäneillä tutustumiskerroilla oli myös mahdollisuus hieman tarkkailla sekä haastateltavaa lasta että perheen lasten keskinäistä toimintaa yleensäkin. Käynnit sujuivat mutkattomasti ja lapset olivat tietoisia tulevasta haastattelusta. Pari lasta osoitti selvää kiinnostusta haastattelua kohtaan ja tiedusteli tarkemmin mitä heiltä tultaisiin kysymään. Muutama muistiinpano hoitokertojen jälkeen auttoi valmistautumista tulevaan haastatteluun.

Esihaastattelu. Tein esihaastattelun marraskuussa 1996 ja varsinaiset haastattelut alkoivat joulukuussa, jatkuen maaliskuuhun 1997 saakka. Esihaastatteluperhe oli etukäteen tuttu, mutta muihin tutkimusperheisiin tutustuminen tapahtui vasta tutkimuksen myötä. Lapsen esihaastattelu kesti noin 25 minuuttia ja aikuisen noin 45 minuuttia ja ne sujuivat pienien alkuvaikeuksien jälkeen tyydyttävästi. Ensin haastattelin 7 -vuotiaan tytön, joka suh-

tautui tilanteeseen innokkaasti. Alussa oli pientä jännitystä, kun tutun hoitajan rooli muuttuikin haastattelijan rooliksi, mutta sitten jännitys hellitti. Haastattelu tapahtui lapsen omassa huoneessa, tutussa ympäristössä. Kun tutkijan nauhuri ei toiminut, lainattiin perheen nauhuria, jonka käyttöä lapsi sai esitellä. Tämäkin pieni seikka vaikutti osaltaan siihen, että ilmapiiri rentoutui. Perheen äidin haastattelu tapahtui myös samassa huoneessa ja se alkoi välittömästi lapsen haastattelun jälkeen. Nauhoitus jouduttiin keskeyttämään kahteen kertaan, kun perheen normaalit toimet sitä vaativat; välillä haukkui koira, välillä oli jollakin lapsella asiaa.

Esihaastattelun sujumista helpotti haastateltavien henkilöiden ennalta tunteminen. Haastattelun jälkeen tein kysymysrunkoon joitakin muutoksia ja lisäyksiä. Muutin kysymysten järjestystä muutamassa kohdassa, lisäsin selvittäviä kysymyksiä ja kiinnitin sanavalintoihin enemmän huomiota. Esihaastattelun suorittaminen antoi varmuutta lähteä tekemään lisää haastatteluja. Esihaastattelussa kävi ilmi, että kielellisen ilmaisun kanssa tuli olla huolellinen. Lasten kanssa puhutaan erilaista kieltä kuin aikuisten. Aikuis-tenkaan kanssa ei voi käyttää oman alan terminologiaa, vaan yleiskieltä. Alussa huomio kiinnittyi enemmän kysymysten aseteluun ja esittämiseen kuin haastateltavien vastausten seuraamiseen ja tämä onkin Hirsjärven ja Hurmeen (1985, 104) mukaan usein aloittelijan virhe.

Lasten haastattelut. Lasten haastattelut kestivät keskimäärin 25 minuuttia. Ne alkoivat sillä kun kerroin lapsille mistä haastattelussa oli kysymys. Etenkin koululaisille oli tärkeää vakuuttaa, ettei tarkoituksena ollut kysyä tietoja vaan mielipiteitä ja tunteita eivätkä heidän vastauksensa olleet oikeita tai väärinä. Hutchingsin (1993, 56 - 57) mukaan lasten epävarmuutta kyvystään vastata kysymyksiin voidaan välttää antamalla lapselle mahdollisuus kontrolloida haastattelua. Häntä voi kehottaa kysymään, jos kysymys oli epäselvä. Samoin voi korostaa, että lapsella voi olla kyseisestä asiasta enemmän tietoa kuin haastattelijalla.

Haastattelun alustaminen poisti jännitystä ja motivoi vastaamaan. Lapselle oli tärkeää kuulla, että he auttoivat tutkijaa hänen "koulujutuissaan" ja että hänen asemansa oli tärkeä. Nauhurin tarkastelu yhdessä lapsen kanssa auttoi poistamaan mahdollista nauhoittamisesta johtuvaa jännitystä. Muutamassa perheessä tutkijan nauhuri ei toiminutkaan, joten silloin oli käytössä perheen nauhuri, jonka toimintaa lapsi saattoi halutessaan esitellä. Haastattelupaikkana oli lapsen huone tai joku muu kodin rauhallinen huone. Häiriötekijöinä olivat silloin tällöin ovikellon ja puhelimen pirinä. Haastatteluajan kohdan valitseminen oli erityisen tärkeää lasten kohdalla, joten haastattelut

tehtiin iltapäivällä, jolloin lapsella oli mahdollisuus hieman levätä mahdollisen koulu- tai tarhapäivän jälkeen. Koska aiheena oli lapsi ja hänen mielipiteensä omista sisaruksistaan ja heidän välisistä suhteistaan, oli se tuttu ja lapset olivat yleensä ottaen halukkaita puhumaan haastattelijalle ja "purkamaan sydäntään".

Haastattelu alkoi helpoilla kysymyksillä, joissa kysyttiin lapsen sisarusten lukumäärä, nimet ja iät. Kysymykset jaoteltiin viiteen pääluokkaan. Ensimmäisessä osassa kysymykset käsittelivät lapsen mielipiteitä vanhemmasta (kysymykset 2a, 7 - 9, 37) ja nuoremasta (2b, 10 - 12, 38) sisaruksesta ja joitakin yleisiä mielipiteitä sisaruksista (3 - 6, 17 - 19) (Liite 2: Haastattelukysymykset). Toisessa osassa kysymykset koskettelivat valtasuhteita, kysymyksissä 13 ja 15 käsiteltiin vanhemman sisaruksen ja lapsen suhdetta ja kysymyksissä 14 ja 16 nuoremman sisaruksen ja lapsen suhdetta. Kolmannessa osassa kysyttiin rooleista; opettaja ja oppija (20 - 22) ja auttaja ja autettava (23, 31 - 32). Yhdessäoloa käsiteltiin neljännessä osassa. Osa-alueina olivat harrastukset (26 - 27), leikit ja jakaminen (28 - 30), kahdenkeskinen tekeminen (24 - 25). Viimeisenä osana oli sisarussuhteen arviointia (33 - 36).

Lasten vastaukset vaihtelivat paljon. Synä saattoivat olla lasten kielelliset erot, luonne-erot ja jopa virkeystila. Joiltakin lapsilta sai pitkiä vastauksia ja he kertoivat oma-aloitteisestikin sisarussuhteistaan. Välillä lapsilta sai niukkasanaisia vastauksia. Eräs ongelma on juuri se, kun lapsi vastaa lyhyesti, jolloin tarvitaan joskus pitkiäkin johdatteluja pitempää kertomusta varten. Tällöin on vaikea erottaa mikä kertomuksessa on lapsen omaa tulkintaa ja mikä haastattelijan puhetta. Johdattelut saattavat joskus laskea lapsen kertomuksen arvoa. (Suoninen 1993, 146.) Kun lapsi vastasi lyhyesti tai ei osannut sanoa mitään, kysymys oli mahdollista muotoilla uudestaan tai kysyä jokin muu kysymys.

Ongelmakohtia lasten haastattelussa voi olla lapsen luottamuksen saavuttaminen, motivaation ylläpitäminen, kuinka välttää lapsen ohjailu haastattelussa ja väärin tulkintojen estäminen. (Mäkelä 1990, 50.) Lapsi ei useinkaan vastaa laveasanaisesti vaan hänen vastauksensa voi olla lyhyt ja pinnallinen (Suoninen 1993, 146). Fine ja Sandström (1988, 34 - 35) kuvaavat lasten tutkimisen erityispiirteitä, joista eräs on aikuisen vaikeus sopeutua lasten elämään ja kulttuuriin. Koska aikuiset ovat olleet itse joskus lapsia, näkevät jatkuvasti lapsia ja ovat heidän kanssaan paljon tekemisissä, he kuvittelevat tietävänsä lapsuudesta ja lasten elämästä enemmän kuin he itse asiassa tietävätkään. Aikuinen kokee olevansa läheinen lasten ja heidän maailmansa kanssa, mutta hän ei välttämättä huomaa kuinka lasten kulttuuri muuttuu

jatkuvasti. Lapsille saattaa samalla asialla olla eri merkitys kuin aikuisille. Jotta voitaisiin yrittää ymmärtää mitä lapsena oleminen oikeastaan merkitsee tänä päivänä, on ymmärrettävä lasten olevan aikuisille tuntemattomia. He ovat yhtä haastava ja kiehtova tutkimuskohde kuin mikä muu kohde tahansa. Rauste-von Wright (1994, 78) pohtiikin onko aikuisten edes mahdollista tutkia lapsia ja ymmärtää heitä tai lieventää aikuisten valta-asemaa.

Vanhempien haastattelut. Vanhempien haastattelut kestivät keskimäärin 40 minuuttia. Heidänkin vastaustyyli vaihtelivat. Joku saattoi vastata lanteasti ja joskus asiankin vierestä, kun taas toinen vastasi lyhyesti ja ytimekkäästi. Vanhemmista viisi oli perheen äitejä ja yksi isä. Viisi haastattelua tehtiin kotona ja yksi vanhemman omasta toivomuksesta kodin ulkopuolella. Vanhemmat saivat itse valita rauhallisen paikan, jossa haastattelua ei häirittäisi. Muutaman kerran haastattelut kuitenkin keskeytyivät, kun lapset tai muu ympäristö häiritsivät. Haastattelutilanteet olivat vapaamuotoisia ja kysymykset koskettelivat vanhemmille joka päiväisiä asioita.

Kysymykset on jaettu neljään pääluokkaan. Ensimmäisessä osassa vertailtiin lasten nykyistä sisarussuhdetta muutaman vuoden takaiseen (kysymykset 1 - 3). Toinen osa käsitteli lasten rooleja (4 - 8) ja kolmas lasten keskinäistä ystävyyttä ja tavaroiden jakamista (9 - 13). Viimeinen osa sisälsi kysymykset vanhemman omasta toiminnasta lastensa sisarussuhteen hyväksi (14 - 15) (Liite 2: Haastattelukysymykset).

Vanhemmat olivat kiinnostuneita käsillä olevasta tutkimuksesta ja se näkyi heidän vastausinnostuksestaan. Muutama aikuinen sanoikin haastattelun jälkeen, kuinka tärkeitä sisarussuhteet ovat olleet heille sekä omassa lapsuudessaan että tänä päivänäkin. Yleissävy vastauksissa oli tutkijaa kannustava, tuli mielikuva, että tutkimus oli tarpeellinen. Aikuisten vastaustyyliä oli kahdenlaisia. Osa aikuisista oli pohdiskellut melko syvällisestikin sisarussuhteita ja niiden merkitystä sekä omassa että lasten elämässä. Osassa vastauksista kävi ilmi, että sisarusten väliset suhteet olivat itsestäänselvyys ja arkipäivään kuuluva ilmiö. Näissä vastauksissa lasten riidat olivat päällimmäinen huolen aihe.

Aineiston alustava analyysi alkoi jo haastattelujen vielä ollessa käynnissä. Purin haastattelut nauhalta tietokoneelle, kirjoittaen esille sekä haastattelijan kysymykset siinä muodossa kun ne esitettiin sekä haastateltujen vastaukset. Kirjoitettu teksti oli puhekieltä ja väliin oli merkitty pitemmät tauot. Kun kaikki haastattelut oli litteroitu, oli vuorossa haastattelujen läpi lukeminen ja lyhyiden kommenttien kirjoittaminen marginaaleihin. Tämän jälkeen järjestelin lasten vastaukset kysymyksittäin leikkaa ja liimaa-tekniikalla eril-

lisille papereille. Paperilla näkyi allekkain laitettuina jokaiselle lapselle esitetty kysymys ja vastaus siihen. Kysymystenkin oli hyvä näkyä, sillä niiden esittämistapa vaihteli joka lapsen kohdalla. Vastausten analyysi alkoi etsimällä vastauksista yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia. Analyysi jatkui etsimällä mahdollisia selityksiä eroihin ja yhtäläisyyksiin.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus

Kun on kyse kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista, ei siihen päde samat säännöt kuin kvantitatiiviseen tutkimukseen. Tutkimusmenetelmien luotettavuutta on arvioitu perinteisesti validiteetin ja reliabiliteetin käsittein. Kuitenkin kvalitatiivisessa tutkimuksessa on paikallaan käyttää muita käsitteitä. Reliabiliteetti on korvattu puhumalla tutkimustilanteen arvioinnista ja sisäinen validiteetti vastaavuudella. Yleistettävyyks on korvattu siirrettävyydellä. (Tynjälä 1991, 388 - 391.)

Tulosten vapautta satunnaisvirheistä eli reliabiliteetti on yleensä varmistettu uusintamittauksella. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimustulosten samana pysyminen ei ole mielekäästä, sillä jo tutkimustilanne voi olla oppimistilanne tutkittavalle. Oppimistilanne lisää tutkittavan tietoisuutta tutkittavasta ilmiöstä, jolloin hän voi vastata seuraavalla kerralla eri tavalla. Tutkimustilanteen arvioinnissa on sen sijaan tärkeää se, että tutkija kuvaa tarkasti ja ennen kaikkea rehellisesti ne tekijät, joilla hän uskoo olevan vaikutusta tuloksiin. Tutkimustilanteen arvioinnissa on tärkeää arvioida käytettyä tutkimusmenetelmää. Luotettavuus on sitä, että tutkimuksen tulokset pysyvät samoina, vaikka tutkimus tehtäisiin uudelleen, joko saman tai eri tutkijan toimesta. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 128 - 129.)

Haastattelun luotettavuuteen vaikuttavat sekä haastattelijasta että haastatellusta johtuvat virheet. Haastattelija saattaa olla kokematon, jolloin ensimmäiset haastattelut voivat erota paljonkin viimeisistä haastatteluista. Kysymysten esittämistapa ja haastattelun seuraaminen voi vaihdella samoin haastattelijan motivaatiotila. Huomasin nämä seikat omassa tutkimuksessani, aluksi haastattelu oli kaavamaisempaa, mutta haastattelujen jatkuessa opin enemmän tekniikasta. Haastattelijan olisi hyvä olla perillä haastateltavistaan, omassa tutkimuksessani tutustuin heihin ennen haastatteluja. (Hirsjärvi & Hurme 1985, 129.) Myös haastateltavista johtuvat seikat saattavat vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia ja etenkin tällaista saattoi ilmetä kysy-

myksissä, joissa lapsilta tiedusteltiin riitoihin ja valta-suhteisiin liittyviä asioita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 202).

Validiteetilla tarkoitetaan tieteellisten tutkimustulosten tarkkuutta ja se on tavallisesti jaettu sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäinen validiteetti on korvattu, kuten aiemmin on kerrottu, vastaavuudella. Tutkijan on pyrittävä osoittamaan, että tutkimustulokset ja päätelmät vastaavat alkuperäistä materiaalia. Jo pelkkä tutkijan läsnäolo saattaa vääristää tilanteesta koottavia tietoja, pyrin ehkäisemään tätä tutustumalla haastateltaviin ennakkolta, jolloin heidän olisi helpompi puhua hieman tutummalle ihmiselle. Litterointiin liittyviä virheitä on vältetty sillä, että haastattelu on purettu nauhulta sanatarkasti ja pitemmät tauotkin on merkitty, aineistoa on myös luettu läpi useita kertoja. (Syrjälä & Numminen 1988, 136 - 137.)

Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan yleistettävyyttä ja kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään käsitettä siirrettävyys. Tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin riippuu siitä, kuinka hyvin tutkimusympäristö on kuvattu. Siirrettävyyteen olen pyrkinyt kuvailemalla tutkimustilannetta, mutta toki on ymmärrettävä, että tutkimustilanne sellaisenaan on ainutlaatuinen tilanne, jota ei voi täysin toistaa. Kyseessä on kuitenkin hyvin pieni otos, jolloin tutkimus on lähinnä tapaustutkimus, jolloin siirrettävyys ei ole kovin hyvä suurempaan populaatioon. (Syrjälä & Numminen 1988, 142; Tynjälä 1991, 390.)

7 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksen lapset olivat haastatteluhetkellä 6 - 7 -vuotiaita. Lapsista oli poikia vain kaksi ja tyttöjä neljä. Kuviosta 2 käy ilmi tutkittujen lasten ikä ja sukupuoli, sekä heidän sisarustensa ikä ja sukupuoli. Tunnistamisen estämiseksi lasten nimet on muutettu, heidän sisaruksistaan käytetään vain nimitystä isosisko, pikkuveli tai pikkusisko eikä haastateltuja vanhempiaakaan ole yksilöity. He esiintyvät tutkimuksessa nimityksellä NN:n äiti tai isä.

Vanhempi sisarus	sisko 11 -v.	sisko 10 -v.	sisko 10 -v.	sisko 7 -v.	sisko 9 -v.	sisko 10 -v.
Lapsi	Satu 7 -v.	Noora 6 -v.	Niko 6 -v.	Maaria 6 -v.	Anna 7 -v.	Iiro 7 -v.
Nuorempi sisarus	sisko 4 -v.	veli 5 -v.	sisko 1,5 -v.	sisko 5 -v.	sisko 4 -v.	veli 6 -v.

KUVIO 2. Tutkimuksen lapset sisaruksineen.

7.1 "Kun mä oon pikkusisko ja isosisko, niin mä tiijjän"

7.1.1 Lapsen arvioita sisaruksistaan ja itsestään sisaruksena

Keskimmäinen lapsi on kolmilapsisessa perheessä erityisessä asemassa: hän on samalla sekä vanhempi että nuorempi sisarus. Maaria toi tämän esille lausumalla: *"kun mä oon pikkusisko ja isosisko, niin mä tiijjän, kun minun on pikkusen helpompi käsitellä mitä isosisko on"* Tämän tutkimuksen perusidea on juuri keskimmäisen lapsen kahtalainen asema ja hänen kaksi erilaista sisarussuhdetta: suhde vanhempaan ja nuorempaan sisarukseen.

Haastattelun alussa lapsilta kysyttiin yleislaatuisia kysymyksiä sisaruksista, yksityiskohtaisemmat kysymykset suhteesta vanhemman ja nuoremman sisaruksen kanssa seurasivat alkukysymysten jälkeen. Keskimmäisten lasten mielestä sisaruksista on sekä hyötyä että haittaa. Jokainen haastelluista lapsista oli sitä mieltä, että parasta sisaruksissa on heidän kanssaan leikkiminen. Leikkitoveri on myös Stonemanin, Brodyn ja MacKinnonin (1986) tutkimuksessa yksi sisarussuhteen rooleista. Huonoja puolia sisaruksissa on kun he kiusaavat eivätkä vanhemmat sisarukset keskimmäisten lasten mielestä leiki tarpeeksi heidän kanssaan. Keskimmäisten lasten mielestä on niin ikään harmillista, kun sisarukset ottavat heidän tavaroitaan ilman lupaa tai kun niitä on ylipäättänsä jaettava sisarusten kanssa. Riidat sisarusten kanssa ovat nekin epämiellyttäviä, kuten Iiro toteaa: *"No silloin kun ne on kiusannut mua vähän aikaa, niin silloin jo rupee harmistuttamaan, että kun tuli sisko ja veli, semmoset sisko ja veli, jotka ärsyttää koko ajan"*.

Vanhempi sisarus. Tutkittavien lasten vanhemmat sisarukset ovat kaikki sattumalta siskoja. Kun kysyin lapsilta millaista heidän mielestään on omistaa isosisko, olivat vastaukset pääosin myönteisiä. Kolme lasta lisäsi vastaukseensa huonojakin puolia. Heidän mielestään isosiskon olemassaolo on hyvä asia, mutta kielteisiäkin puolia löytyy, etenkin kun isosisko kiusaa, nimittelee tai kieltäytyy leikkimästä keskimmäisen lapsen kanssa.

"...tuntuu siltä, ettei kantsis olla niitä siskoja, että jos vaikka niinku se mun isosisko kiusaa minnuu ihan älytsin paljon, että hakkaa ja rumputtaa ihan kuin mää olisin joku rumpupeli. Niin sillon mää toivon, ettei mun isosiskoois olemassa." (Niko)

Lapset kuitenkin arvelivat, että isosiskot kiusaamisestaan huolimatta pitävät heistä vaikka suhde onkin ristiriitainen. Vuorovaikutussuhde isosiskon kanssa on sekä mukavaa yhdessäoloa että toisaalta riitelyä, tilanteesta riippuen. Satu ilmaisee asian:

"no jos meillä on ollut sellaisia riitoja, niin silloin se yleensä haukkuu mua taukiksi. Jos meillä ei ole ollut mitään riitoja, niin silloin se ei hauku mua taukiksi. Vaan se sanoo, että oothan sää ihan kiva, mutta miks me yleensä riidellään vaikka me ollaan kavereita".

Isosiskoista pidettiin vastavuoroisesti, ainakin silloin kun heidän kanssaan ei ollut riitoja.

Nuorempi sisarus. Keskimmäiset lapset luokittelivat nuoremman sisaruksen ihan kivaksi. Tosin lapset liittivät enemmän kielteisiä ilmauksia kuvaukseensa nuoremasta sisaruksesta kuin kertoessaan mielipiteitään vanhemmasta sisaruksesta. Vastauksista kuvastuivat riidat ja ärsyyntyminen nuorempaan sisarukseen. Kun nuorempi sisarus ei aina suostu mukautumaan keskimmäisen lapsen käskyihin ja ehdotuksiin, voi se aiheuttaa kireyttä sisarusten väliseen suhteeseen. Niko uskalsi tuoda esille vahvoja tunteita:

"... sillä [pikkusiskolla] on sellanen vaaleenpunanen pilkullinen tyyny -- mä halusin aina silläkin leikkii, niin mun pikkusisko ei anna -- se rupee kiljuu "ÄÄÄH!". Ja sitten kun isä ja äiti kuulee sen kiljunnan, niin sitten ne ottaa multa sen tyynyn pois, niin siks mää sillon aina vihaan niin silleen mun pikkusiskoo".

Lapset olettavat nuorempien sisarusten pitävän heistä, mutta tietyn varauksin. He ovat hyväksyneet ajatuksen, että nuoremmat sisarukset pitävät heistä joissakin tilanteissa enemmän ja toisissa vähemmän.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu sama ilmiö kuin tässäkin tutkimuksessa eli lapset kertovat sekä myönteisistä että kielteisistä puolia sisaruksistaan. Lapset eivät kerro pelkästään mukavia tai epämiellyttäviä asioita sisaruksistaan, vaan tuovat esille molempia. Sisarukset ovat leikkikavereita, opettajia ja auttajia, mutta myös riitakumppaneita ja kiusaajia. (Furman & Buhrmester 1985.)

Lapsen arvioita itsestään sisaruksena. Lapset kuvailivat omaa asemaansa pikkusiskona tai -veljenä pääasiassa miellyttäväksi. Iiro kuitenkin pohti, että: *"no se tuntuu ihan enimmäkseen tylsältä, kun on ihan nuori, olis kivempi olla iso".* Noorasta pikkusiskona oleminen oli sekä kivaa, mutta myöskin tylsää, sillä hän haluaisi olla vanhin sisaruksista. Lapset saivat valita viidestä adjektiivista itseään parhaiten kuvaavat ja arvioida siten millainen sisarus hän itse on. Laatusanoja olivat kiltti, ilkeä, ystävällinen, ankara ja auttavainen sisarus. Lapset arvioivat olevansa sekä kilttejä että ilkeitä pikkusiskoja ja -veljiä. Kielteisiä ominaisuuksia mainittiin enemmän kuin lasten arvioidessa millaisia isosiskoja ja -veljiä he olivat.

Riitelystä ja erimielisyyksistä huolimatta lapset arvioivat itseään nuoremman sisaruksen isoveljenä tai -siskona enemmänkin myönteisillä adjektiiveilla. Vain Noora ja Niko myönsivät olevansa joskus ilkeitäkin. Muut pitivät itseään kiltteinä ja auttavaisina sisaruksina. Heistä neljästä oli kivaa olla isosisko tai isoveli, koska sisarus on leikkiveri ja hänen kanssaan voi peilata omaa valta-asemaa. Niko kertoi ettei hänestä isoveljenä olo erityisesti tunnu miltään, mutta hän kuitenkin toi esille ajatuksensa siitä, mitä isoveljenä oleminen on:

"... jos mulla on jokin jätski ja se [pikkusisko] sanoo, että "nanna, nanna". -- niin silloin kun mä annan sitä jäätelöä, niin silloin äiti sanoo, ennen kuin mä oon antanut, että isoveli antaa, -- silloin teen -- sitä isoveljen työtä, mitä mun pitää tehdä. -- Se on just sellasta, että mä annan jotain ruokaa, mitä se toivoo tai... kaikkee mitä mä teen sen kanssa".

Itsensä arvioiminen oli vaikea kysymys lapsille, sillä kysymys täytyi useimmissa tapauksissa muotoilla uudelleen ja siitä saattoi tulla johdatteleva. Kun lapsilta kysyttiin mitä he luulisivat nuoremman sisaruksen heistä ajattelevan, vastasi puolet lapsista etteivät he tiedä. Loput lapset olivat sitä mieltä, että nuoremmat sisarukset pitivät heitä kivoina ja kiltteinä. Vain Anna kertoi pikkusiskonsa nimittelevän häntä joskus tyhmäksi. Iiro näki asian näin myönteisesti: *"Minusta se ajattelee, että 'mulla on hyvä isoveli', että 'se on kiltti' ja kaikkee semmosta. Että 'kun olis hyvä isoveli, niin ois semmonen kiltti, niinku kivan tuntunen' ja kaikkee muuta".*

Keskimmäiset lapset pitivät siitä, etteivät ole perheen ainoita lapsia, vaan että heillä on sisaruksia. Satu, Maaria ja Anna eivät halunneet enempää sisaruksia, mutta Noora, Niko ja Iiro tahtoivat. Nikolla ja Iirolla oli erityistoi-veena veli. Nikollahan ei ole veljeä ja Iiro halusi isoveljen.

Tutkimuksen lapsilla näyttäisi heidän oman arvionsa mukaan olevan enemmän ristiriitoja vanhemman kuin nuoremman sisaruksen kanssa. Tätä havaintoa vahvistaa lasten arviot siitä, mitä isosiskot ajattelevat heistä. Kun lasten mielestä nuoremmat sisarukset pitivät heitä pääasiassa kivoina, kiltteinä ja auttavaisina, niin isosiskot ajattelivat heidän mukaansa lapsista enemmänkin kielteisesti. *"... [Iiron isosisko Iirosta] ehkä se aattelee semmosta, että -- rupeesko sitä vähän vaikka hävettämään, kun sille on tullut joku pikkuväli, jota niinku pitäis melkein koko ajan auttaa, niin sitä rupeis vähän ärsyttämään." (Iiro)*

Yhtä lailla lapset kuvailivat itseään kilteiksi ja ystävällisiksi vanhemmiksi sisaruksista, mutta nuorempina sisaruksina he olivat kilttejä, mutta myös ilkeitäkin. Ristiriitainen suhde isosiskon kanssa näkyi siis edelleen lapsen arvioidessa omaa käyttäytymistään. Tämä havainto on yhdenmukainen

aikaisempien tutkimusten (Cicirelli 1985) kanssa, sillä kilpailua ja siitä johtuen ristiriitaisuuksia esiintyy eniten esikoisen ja keskimmäisen lapsen välillä.

7.1.2 Kuopuksesta keskimmäiseksi lapseksi

Uuden sisaruksen syntymä tuo aina muutoksia perheeseen ja lapset reagoivat tulokkaaseen usealla eri tavalla. Kun tutkimusperheisiin syntyi kolmas lapsi, muuttui perheen toisen lapsen asema nuorimmaisesta lapsesta, kuopuksesta, keskimmäiseksi lapseksi. Muutos voisi olla rajukin, sillä toiseksi syntynyt lapsi menettää asemansa perheen nuorimpana ja hänestä tulee keskimmäinen lapsi. Tällöin lapsi ei ole esikoinen, jolla on perheen vanhimman lapsen oikeuksia eikä myöskään enää kuopus, jolla on nuorimman lapsen oikeuksia. Hänen täytyy omaksua uusi rooli ja identiteetti isosiskona tai veljenä.

Tutkimuksen lapset reagoivat uuden sisaruksen syntymään pääasiassa kolmella eri tavalla. Noora on esimerkki ensimmäisestä reagoititavasta, jossa lapsi ensin suhtautuu uuteen tilanteeseen kielteisesti, mutta ajan myötä asenne muuttuu myönteiseksi. Noorasta pikkuveljen syntymä oli vaikuttanut ensin kurjalta, mutta osallistuminen veljen hoitamiseen muutti hänen suhtautumistaan myönteisemmäksi. Häntä harmitti alussa se, ettei vauvan kanssa voinut leikkiä. Noora ei veljensä syntymän jälkeen äitinsä muistin mukaan osoittanut uutta veljeään kohtaan mustasukkaisuutta. Pikkuveli oli vauvana ihailun ja hoidon kohde. Äiti kuvasi Nooraa touhukkaaksi ja oma-toimiseksi tytöksi, josta on pikkuveljen suhteen ollut enemmänkin apua kuin haittaa.

Toisessa suhtautumistavassa lapsi kokee sisaruksen syntymän aluksi miellyttävänä asiana, mutta myöhemmin tunteet vaihtuvat. Sadun ja Iiron mielestä uusi sisarus tuntui alussa kivalta, mutta kun sisarus kasvoi, muuttui heidän mielipiteensä. Sadulla on asiaan vaikuttanut se, että hänen täytyy jakaa huone pikkusiskon kanssa. Kun Sadun pikkusisko syntyi, oli Satu äidin mukaan jonkin aikaa siskolleen ja hänen saamalle huomiolle kateellinen. Satu oli hakenut huomiota ja kiukutellut tavallista enemmän. Äiti muisteli tämän loppuneen melko nopeasti. Iiron tunteet ovat muuttuneet, koska pikkuveli kiusaa häntä. Iiron isä arveli, että Iiron ja hänen pikkuveljensä pieni ikäero, noin vuosi, on syynä siihen, ettei Iiro paljoakaan reagoanut pikkuveljensä syntymään.

Viimeisenä vaihtoehtona on stabiili tunnetila. Tunteet pysyvät pääasiassa samoina. Nikosta pikkusiskon syntymä oli ollut jännittävä asia ja hän

odottikin äidin mukaan kovasti nuoremman sisaruksen syntymää, sillä hän toivoi pikkuveljeä. Nikon äiti kertoi, kuinka Niko *"...koputti mahaan ja sanoit tai huuti minun mahan yli, että 'hei sie vauva, jos sie oot poika, niin potkase kaks kertaa', koska hän niin kovasti toivo -- että se olis veli"*. Kun Nikolle syntyi pikkusisko, hän oli ensin pettynyt ja ärtynyt äidin huomion vähenemisestä. Mutta Nikon äiti ei kuitenkaan muista mitään nukkumis-, syömis- tai siisteysongelmia ilmenneen pikkusiskon syntymän aikoihin tai sen jälkeen. Yhtenä syynä hän arvelee olevan sen, että pikkusisko syntyi Nikon syntymäpäiväjuhlien järjestelyn aikoihin, jolloin häneen kiinnitettiin huomiota tämän vuoksi enemmän kuin tavallisesti. Samoin Nikon isä oli kesälomalla ja vietti tavallista enemmän aikaa poikansa kanssa.

Annan äiti tuumi, ettei Anna ollut pikkusiskonsa synnyttyä mustasukkainen. Korkeintaan hän tuli sanomaan, että äiti on pitänyt pikkusiskoa enemmän sylissä kuin häntä ja nyt olisi hänen vuoronsa. Lähinnä Anna halusi hoitaa uutta vauvaa. Anna itse vahvisti pikkusiskon syntymän tuntuneen *"ihan kivalta"*.

Maarian ja hänen pikkusiskonsa ikäero on niin pieni, ettei Maaria pystynyt muistamaan uuden sisaruksen syntymää. Maarian äitikään ei muista mitään erityistä ilmenneen Maarian käyttäytymisessä kun pikkusisko syntyi.

Tämän tutkimuksen lasten suhtautuminen uuteen sisarukseen on ollut melko myönteistä. Yhdenkään lapsen vanhempi ei muistanut lapsen reagoineen kovin kielteisesti. Dunnin, Kendrickin ja MacNameen (1981) mainitsemia nukkumis-, syömis-, ja siisteyskasvatusongelmia ei lapsilla ole ollut. Myöskään Dunnin (1988a) tutkimuksessaan muutamalla lapsella havaitsemaa pitempiä aikaista ahdistusta ja pelokasta käyttäytymistä uuden sisaruksen syntymän jälkeen ei tässä tutkimuksessa tullut esille. Syynä voi olla nuoremman sisaruksen syntymästä kulunut aika. Jos keskimmaisilla lapsilla on esiintynyt mustasukkaisuutta, se on voinut unohtua vanhemmilta vuosien kuluessa. Nikon pikkusiskon syntymästä oli kulunut vähiten aikaa ja Nikon äiti kertoikin pojan ärtyneisyydestä. Nikon äiti toi esille pojan ja pikkusiskon väliset ristiriidat, kuinka Niko kiusaa pikkusiskoaan. Tämä voi hyvinkin johtua hänen kateudentunteista pikkusiskoaan kohtaan.

Melko neutraaleihin tunteisiin perheen kolmatta lasta kohtaan voi olla syynä myös se, että keskimäinen lapsi ei ole aikaisemminkaan ollut perheen ainoa lapsi. Hänen on jo syntymästään lähtien pitänyt jakaa vanhempien huomio, leikkikalut ynnä muut esikoisen kanssa, joten uusi sisarus ei muuta kilpailutilannetta niin rajusti kuin hän itse aikoinaan muutti. Haastelluista vanhemmista muutama mainitsikin, että keskimäinen lapsi ei ole

uuden sisaruksen synnyttyä ollut mitenkään erityisen mustasukkainen. Samaan hengenvetoon he jatkoivat, että kun perheen toinen lapsi syntyi, esikoinen oli ollut mustasukkainen ja kateellinen. *"...ei oo kyllä niin selvää muistikuvaa siitä, kuin on sitten tän vanhimman ja keskimmäisen välinen mustasukkaisuus. - Maarian isosisko sanoikin, että viijjään tuo Maaria tätin luo ja käyvään sitä silloin tällön kattomassa."* (Maarian äiti) *"...ei se Iiro niin vahvasti reagoinut kuin sen isosisko Iiron syntymään"* (Iiron isä) Myös vanhemmat joutuivat esikoisen mustasukkaisuuskohtauksen maalitauluksi kuten Nikon äiti elävästi kuvaili:

"Nikon isosisko tosin silloin ärsytti enemmän silloin pienenä, kun Niko oli ihan vauva, se ärsytti minua, koska se ihan selvästi näki, että se ei kiusannut pikkuveljeä, vaan se kiusas minua. Kun mie imetin vaikka, niin se meni sen verran kauas pois etten mie saanut, ylettänyt siihen ja se ärsytti siinä ja mie yritin kädellä huitoa pois, että anna mie imetän. Eikä mikään auttanut tämmöset mitä sitä aina neuvotaan, että lue silloin kun imetät, että lue isommalle sisarukselle, ja muuta ja kissan pieru, ärsytti vaan enemmän. Että isosisko niinku älykkäällä tavalla ärsytti minnuu, että todella niinku purki sitä mustasukkasuuttaan."

Aikaisemmista tutkimuksista etenkin Lambin (1982) tutkimus koski nimenomaan tilannetta, jossa perheeseen syntyy toinen lapsi ja silloin mustasukkaisuusoireet olivat melko selviä. Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että perheen keskimmäisen ja kolmannen lapsen välillä ei esiinny mustasukkaisuutta enää samoissa määrin kuin esikoisen ja keskimmäisen lapsen välillä esiintyi. Tyypillisintä tuntuisi olevan, että mustasukkaisuutta ilmenee uuden sisaruksen syntymän jälkeen lyhyen aikaa, jonka jälkeen tilanne rauhoittuu.

7.2 Sisarusten väliset vuorovaikutussuhteet

7.2.1 Valtasuhteet

Sisarusten välisiä valtasuhteita selvitin kysymällä lapselta käyttäkö vanhempi sisarus ikäänsä ja valtaansa hyväkseen antamalla käskyjä ja kehotuksia sekä tiedustelemalla sisarusten keskinäisistä riidoista.

Noora ja Niko kertoivat etteivät heidän isosiskonsa kāske heitä, vaan he pyytävät keskimmäisiä lapsia tekemään asioita, esimerkiksi hakemaan tavaroita. Tämä erilaisen verbin käyttäminen voisi johtua siitä, että haastateltavan lapsen on helpompi hyväksyä ja samalla myöntää, että isosisko pyytää

tekemään asioita kuin että hän käskisi tai komentaisi. Havannoidessani lasten kotona, etenkin Nooran tapauksessa, isosisko enemmänkin käski pikkusiskoaan kuin pyysi tekemään asioita. On vaikeaa sanoa, että miksi haastattelutilanteessa Noora kuitenkin kiisti tämän ja puhui pyytämisestä. Yksinkertaisemmillaan voi olla kyse siitä, ettei hän tai Niko halunneet myöntää olevansa ajoittain isosiskojensa vaikutusvallan alaisina.

Maaria kertoi, että hänen isosiskonsa *"Passuuttaa! Että käy hakeen mulle nenäliina ja silleen ja kakkua..."*. Ja Anna: *"Välillä se sanoo, että hae mulle mun kengät, kerran kun sillä jäi kengät kouluun, kun niillä oli ollut hiihtoo, niin se käveli niillä hiihtomonoilla, niin sit se sano sanoi, että 'hae mun kengät tai mää suutun' "*. Useimmiten vanhemmat sisarukset käskivät hakemaan tavaroita. Satu kertoi kuinka isosisko on käskenyt häntä myös siivoamaan isosiskon huoneen. Tasa-arvosta kysyttäessä Sadun äiti vastasi, ettei Satu ole oikein koskaan tunnustanut isosiskonsa auktoriteettiasemaa. Nykyään Sadun ja isosiskon suhde on tasapuolistunut kun Satu on oppinut keskustelemaan ja neuvottelemaan asioista, eikä enää niin itsepintaisesti pidä omaa näkökantaansa ainoana oikeana.

Nikon isosisko on pyytänyt Nikoa noudattamaan isosiskon keksimiä leikin sääntöjä, joita hän sitten joskus noudattaakin. Muutkin lapset kertoivat noudattavan käskyjä tai pyyntöjä riippuen asian luonteesta, he eivät totelleet joka kerta vanhempia sisaruksiaan.

Berndt ja Bulleit (1985) ovat saaneet tutkimuksessaan saman suuntaisia tuloksia sisarusten välisistä valtasuhteista. Heidän mukaansa vanhempi sisarus antaa käskyjä nuoremmalle sisarukselle ja odottaa, että hänen toiveidensa täyttyvän. Nuorempi sisarus toimii vanhemman sisaruksen käskyjen mukaan vaihtelevasti. Toisinaan hän tekee niin kuin vanhempi sisarus vaatii ja toisinaan hän kieltäytyy. Haastattelemani lapset ovat juuri siinä iässä, jolloin he alkavat toimia itsenäisemmin ja heidän päätäntävaltansa lisääntyy. Vandellin, Minnettin ja Santrockin (1987) havainnot ovat yhtäpitäviä, sillä heidän mukaansa lapsuuden keskivaiheessa sisarusten väliset valtasuhteet alkavat tasapainottua. Entistä riitapukareista alkaa kehittyä kumppanukset.

Keskimmäisten lasten ja nuorempien sisarusten valtasuhteissa näkyi keskimmäisten lasten dominoiva rooli. He kaikki myönsivät käskevänsä nuorempia sisaruksiaan paitsi Anna ja Noora, jotka puhuivat pyytämisestä. Myös keskimmäiset lapset käyttivät valtaansa nuorempiin sisaruksiinsa käskien tai pyytäen auttamaan itseään haetuttamalla heillä tavaroita. Seuraavaksi suosituinta oli käskeä nuorempi sisarus poistumaan paikalta, pois häiritsemästä keskimmäistä lasta. Iiron ja Nikon nuoremmat sisarukset totte-

livat veljiään, mutta muiden lasten nuoremmat sisarukset tottelevat vaihtelevasti. Satu kertoo esimerkin: *" [pikkusisko ei tottele] jos sanoo, että rupee riisumaan, niin kohta mennään saunaan, [mutta tottelee] ... jos sanon, että mennään nytten nukkumaan, kun huomenna tulee vieraita, niin sitten se menee"*. Noora ratkaisee pikkuveljensä kieltäytymisen pyyntöönsä esimerkiksi tavaroiden hakemiseen yksinkertaisesti: *"No, silloin mä haen itse"*.

Etenkin havannoidessa lasten kotona näytti siltä, että lapset tottelevat vanhempien sisarustensa käskyjä tai pyyntöjä, jos ne ovat hyvin perusteltuja tai käskyn tai pyynnön saanut lapsi katsoo hyötyvänsä siitä itsekin (jos haet pelin, niin pääset mukaan siihen). Joskus myöntymiseen vaikuttanee suoritettavan tehtävän helppous tai vanhemman sisaruksen auktoriteettiasema. Vanhempi sisarus saattaa lisäksi käyttää suostutteluun lupaus antaa jokin palkkio (karkki) tai kuten Iiro:

"... jos se on -- luvannut, että se hakee jonkun tavaran ja sitten se ei haekaan, niin silloin -- mä sanon sille, että meensä hakeen sitä. Niin sitten se sanoo, että: 'en mä mee' --. Sitten mä sanon, että: 'kyllähän meet, kun sää lupasit'."

Keskimmäinen lapsi joutuu alistumaan silloin tällöin vanhemman sisaruksensa tahtoon, mutta hänellä on itsellään tilaisuus käyttää valtaansa nuorempaan sisarukseensa.

Vanhemman sisaruksen auktoriteettiasema on usein koetuksella, kun sisarukset riitelevät. Iiroa lukuunottamatta kaikki tutkimuksen lapset kertoivat riitelevänsä isosiskojensa kanssa. Yleisimmät riitojen aiheet olivat telkkariohjelmat, tavaroiden vieminen ilman lupaa ja kiusaaminen. Satu, Maaria ja Anna olivat sitä mieltä, että isosiskot aloittivat riidat, Niko tuumasi: *"[kumpi aloittaa riidat]... joskus isosisko ja joskus minä, mutta useimmin ehkä minä"*. Nooralta ei tullut vastausta.

Iiro ei siis riidellyt isosiskonsa kanssa, mutta pikkuveljen kanssa hän riiteli lelujen ja muiden tavaroiden jakamisesta. Leikkeihin ja kiusaamiseen liittyvät riidat ovat yleisimpiä keskimmäisten ja kuopusten välillä. Keskimmäiset lapset leikkivät enemmän nuorempien kuin vanhempien sisarustensa kanssa, joten on luonnollista, että heidän väliset riidat koskevat useimmiten leikkejä. Anna ei kuitenkaan riidellyt pikkusiskonsa kanssa ja Nikokin sanoi ettei ole riidellyt pikkusiskonsa kanssa *"melkein koskaan"*. Nikolla onkin suurin ikäero, 4,5 vuotta, pikkusiskonsa kanssa ja Annankin pikkusisko on 3 vuotta nuorempi. Mutta niin on Sadunkin pikkusisko, mutta Satu sanoo: *"...[riitelevänsä] usein, mutta en mä tappele sen kanssa"*.

Kuopuslasten nuori ikä saattaa vaikuttaa siihen ettei riitoja ole tai niitä on vähän tai kuten Sadun tapauksessa, hän kyllä riiteli, muttei tapellut eli käyttänyt fyysistä voimaansa pikkusiskoon. Nikon perheessä ollessani hoitamassa ja havannoimassa kävi kuitenkin ilmi, että Niko suutahti herkästi pikkusiskolleen ja saattoi käyttää voimaa pikkusiskonsa kurittamiseen. Nikon äiti on huomannut, että poika on kateellisempi ja mustasukkaisempi pikkusiskon suhteen kuin ennen. Äiti uskoi tämän johtuvan pikkusiskon kehittymisestä ja kasvamisesta vauvasta leikki-ikäiseksi, joka osaa jo halutesaan ärsyttää veljeään. Nikolla olisi vaikeuksia päättää, pitäisikö hänen kohdella pikkusiskoaan vielä avuttomana ja puolustuskyvyttömänä vauvana vaiko leikki-ikäisenä lapsena, joka osaa jo puolustaa itseään.

Toisaalta Niko ja Anna kertoivat leikkivänsä molempien sisarustensa kanssa yhtä paljon, joten se voisi osaltaan selittää miksi he eivät riitele nuorempien sisarustensa kanssa. Kun he ovat tasapuolisesti molempien sisarustensa kanssa, eivät riitatilanteet synny niin helposti tietyn sisaruksen kanssa. Tämä selitys ei kuitenkaan päde isosiskojen kohdalla. Niko kertoi riitelevänsä isosiskonsa kanssa paljon ja Annan äiti ihmetteli kuinka paljon riitoja lasten ja etenkin Annan ja isosiskon välillä oli.

Satu, Noora ja Iiro olivat sitä mieltä, että heidän nuoremmat sisarustensa tavallisesti aloittavat riidat. Maaria kertoo, että he molemmat aloittavat riidat.

Sisarussuhteen emotionaalista voimakkuutta selvitin kysymällä lapsilta, miten he suhtautuisivat, jos joku kiusaisi heidän sisaruksiaan. Anna ja Maaria vastasivat, ettei heistä tuntuisi miltään. Noora vastasi myös, ettei tuntuisi miltään, mutta jos sisarukset alkaisivat itkeä, se tuntuisi surulliselta. Satu, Niko ja Iiro kertoivat, että sisarusten kiusaaminen tuntuisi heistä pahalta. Lasten erilaiset vastaukset voivat johtua erilaisista sisarussuhteista, toisissa ovat tunteet lämpimämpiä lasten välillä kuin toisissa suhteissa. Vastaus, jossa kerrottiin, että sisarusten kiusaaminen tuntuisi pahalta, voi olla opittukin. Toisin sanoen lapset vastasivat niin kuin sosiaalisesti hyväksyttävää on vastata, jolloin Annan ja Maarian vastaukset olisivatkin ainostaan rehellisiä. Toisaalta Annan ja Maarian sisarussuhteissa on ristiriitaisuuksia ja kilpailua. Maarian ja siskojen ikäerot ovat pienet, joka voi aiheuttaa tavallista enemmän kilpailua sisarussuhteisiin. Annan äiti kertoi, kuinka sisarukset riitelevät keskenään paljon.

7.2.2 Roolit

Rooleista lapsilta kysyttiin opettaja - oppija, auttaja - autettava ja roolipareista. Vanhemmilta kysyttiin kolmannelta rooliparista: ohjaaja - ohjattava. Ni-koa lukuunottamatta lapset kertoivat isosiskoja opettaneen heille uusia leikkejä ja pelejä sekä erilaisia taitoja. Näitä taitoja olivat lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen, soittaminen ja vuoleminen. Leikkien ja pelien säännöt oli opittu tekemällä eli toiminnan, leikin tai pelin, ohessa. Se, kuinka lapset hyväksyivät opettamisen, riippui opettavasta asiasta, lapsen mielentilasta ja opettamistyylistä. Annan äiti kuvasi tilannetta, joka haastatteluhetkellä esiintyi usein perheessä.

"Mutta tällä hetkellä on esimerkiksi sellanen tilanne, että jos Anna ei osaa jotain läksyä, jotain laskua esimerkiksi, niin hän ei kysy isosiskolta neuvoa. Hän kysyy minulta tai isältään neuvoa. Ja jos isosisko sitten kuulee sen, kun Anna kysyy ja antaa siihen oikeen vastauksen, niin heti tulee semmoinen vastareaktio, että 'ei, en mä sulta kysynyt!'. Että 'mää en laita ollenkaa mieleen sitä mitä sä sanoit', että 'mä kysyin äitiltä tai isältä'. Että nyt tällä hetkellä ainakaan ei haluta ottaa mitään oppia isosiskolta vastaan, että kaikki heti suljetaan."

Nuoremmilta sisaruksiltaan ovat Satu, Maaria ja Anna oppineet leikkejä ja pelejä, sitä vastoin Iiro, Niko ja Noora kertoivat etteivät ole oppineet mitään. Oppiminen on tapahtunut toiminnan kautta eli leikkimällä ja pelaamalla.

Keskimmäiset lapset ovat itse opettaneet sisaruksilleen leikkejä, pelejä, askartelua ja siivoamista. Anna on opettanut pikkusiskolleen: *"kun se välillä vähän pelaa peliä, että se hyppää viidellä, kun tulee vaikka ykkönen. Ja sitten sille pitää sanoa, että ei saa sillai, ettei se pelaa väärin"* sekä pelien sääntöjä että laskemaan pelissä. Anna on opettanut pikkusiskoaan äitinsä huomioiden mukaan "lähinnä vahingossa" ja silloinkin käyttäytymimuotoja. Kyseessä on paremminkin pikkusiskolta tiedostamaton oppiminen

Iiro on ollut ahkera opettaja sekä isosiskolleen että pikkuveljelleen: *"... isosiskolle mää oon opettanut sen vuolemaan ja pelaamaan tietokonepeliä ja kaikkee. Opettanut tekemään hyvät majat -- ja kiipeemään. [pikkuveljelle] ... mä oon opettanut sitä myös majan tekemisessä, -- oon opettanut uimaan --. Opetin sen kävelemään pienenä."*

Iiron isän mielestä Iiro ei opeta isosiskoaan ja pikkuveljeään opettaessa hän on kättynäinen, vaikka muuten on isänsä mukaan melko rauhallinen. Sisarus-ten keskinäinen opettaminen ei välttämättä aina ole näkyvää toimintaa, jonka vanhemmat erityisesti panisivat merkille, siitä Iiron tapaus on esimerkki.

Opettaminen voi tapahtua huomaamatta, ilman että tapahtuman molemmat osapuolet edes käsittävät sen opettamiseksi.

Maaria on yrittänyt opettaa pikkusiskoaan, mutta se ei äidin mukaan ole oikein onnistunut, koska pikkusisko ei innostu asiasta. Sadun äiti toteaa, että nimenomaan tietokonepeleissä on nuoremman mahdollista opettaa vanhempaa sisarustaan. Vanhemmat ovat huomanneet, että Noora on opettanut sisaruksiaan askartelemaan ja Niko on opettanut pikkusiskolleen uusia leikkejä ja uusia sanoja.

Maaria ja Iiro ovat ensin oppineet isosiskoiltaan taitoja, Maaria soittamaan ja Iiro laskemaan, joita he sitten ovat opettaneet nuoremmille sisaruksilleen. He ovat toimineet kyseisten taitojen opettajina ja jatkaneet opettamisen perinnettä.

Opettaja - oppija roolipareista keskimmäinen lapsi käyttää molempia rooleja riippuen siitä kumman sisaruksen kanssa hän on vuorovaikutuksessa. Stoneman, Brody ja MacKinnon (1986) sekä Brody, Stoneman, MacKinnon & MacKinnon (1985) ovat tutkimuksissaan päätyneet tuloksiin, joiden mukaan isosiskot eivät opeta veljiään yhtä ahkerasti kuin jos nuoremmat sisarukset olisivat tyttöjä. Toisin sanoen opettajan rooli ei ole tyttö-poikaparien isosiskoilla yhtä yleinen kuin siskopareilla. Tässä tutkimuksessa oli mukana vain kaksi isosisko-pikkuväli-paria, joista toisessa isosisko opetti veljeään ja toisessa ei. Iiro kertoi isosiskonsa opettaneen häntä muun muassa laskemaan ja lukemaan. Niko kertoi ettei hänen isosiskonsa ole oikeastaan opettanut häntä tai hän ei ainakaan muista sellaista tapahtuneen.

Auttaja - autettava roolipareista haastatellut lapset toteuttivat kumpaakin roolia. He auttoivat vanhempia ja nuorempia sisaruksiaan ja saivat apua muilta sisaruksiltaan. Vanhempaa sisarusta lapset auttoivat siivoamaan ja hakemaan tavaroita. Nuoremmat sisarukset saivat apua samanlaisissa toiminnoissa, eroja ei paljoakaan löytynyt siinä kuinka sisaruksia autettiin. Toisissa perheissä etenkin kuopusta autettiin paljon ja toisissa hieman vähemmän.

Vanhempi sisarus pystyi auttamaan monipuolisemmissa toiminnoissa keskimmäistä lasta kuin nuorempi sisarus. Isosiskolta sai apua, kun oli ongelmia läksyjen kanssa, tarvittiin siivousapua tai yleensäkin seuraa yhdessä tekemiseen: *"[missä siskot auttavat]... kun me aina tehdään sörsseliä, niin ne hakee kaapista aina sitä sörsseli- tai sitä aineita. [mitä sörsseli on?] me päätetään itte, että joskus suolaa laitetaan, ihan mitä me itte halutaan, se on semmosta."* (Maaria) Annan äiti totesi, että haastatteluhetkellä Annan ja isosiskon on välillä tilanne,

jolloin siskon apua ei hyväksytäkään, vaan se torjutaan helposti. Tämä sama ilmiö tuli esille sisarusten opettamista käsittelevässä kohdassa.

Sadun äiti on huomannut, että sisarusten auttaminen riippuu lasten mielialasta. Lapset auttavat toisiaan muun muassa siivoamisessa, leikeissä ja askartelussa. Iiro ei tavallisesti hyväksy apua pikkuveljeltään, mutta joskus yhteisissä leikeissä voi pikkuvelikin auttaa.

Satu, Anna ja Iiro olivat jo koulussa ja siksi heiltä kysyttiin, auttavatko isosiskot läksyjen teossa. Kaikki kertoivat saaneensa apua vanhemmilta sisaruksiltaan. Annan pikkusisko antaa hänen tehdä rauhassa läksyt, mutta Iiron pikkuveli tulee häiritsemään. Satu sanoi, että pikkusisko antaa joskus tehdä läksyt rauhassa, mutta joskus sitten ei.

Vastauksista ei käynyt ilmi riippuuko sisarusten auttaminen lapsen omasta halusta auttaa vai siitä, kuinka avun pyytäjä asiansa esittää. Sadun äiti arveli, että lapsen mielialalla on vaikutusta siihen, kuinka valmis hän on auttamaan sisaruksiaan. Jos sisarusten välillä on ollut vast'ikään riitoja tai erimielisyyksiä, voi avun antaminen olla kitsaampaa. Auttaminen todennäköisesti riippuu myös siitä, kuinka avun antaminen kiinnostaa lasta. Jos auttamistilanne on uusi ja mielenkiintoinen, saattaisi se kiinnostaa lasta enemmän kuin rutiininomainen, usein toistuva auttaminen.

Avun hyväksyminen ei välttämättä ole lapselle aivan yksinkertainen asia. Annan äiti otti tämän asian esille ja kertoi kuinka se voi joskus olla hankalaa. Autettavan voi olla vaikea hyväksyä apua vanhemmalta sisarukselta, sillä silloin hän joutuu myöntämään ettei hän itse osaa. Kun sisarusten välinen kilpailutilanne on meneillään, avun pyytäminen saattaa olla osoitus omasta heikkoudesta, joka avun torjumisella yritetään kieltää. Annan kohdalla voi tilanne olla juuri kuvatun kaltainen.

Nooran ja Nikon äidit sekä Iiron isä ovat havainneet kuinka keskimäiset lapset ovat antaneet vanhemman sisaruksen ohjalla heitä ja kuinka he puolestaan ovat ohjailleet nuorempia sisaruksiaan. Ohjaus ei ole aina sujunut ongelmitta, sillä lapset eivät ole joka kerta suostuneet isosiskojensa ohjailtavaksi ja silloin on syntynyt riitoja. Brodyn, Stonemanin, MacKinnonin ja MacKinnonin (1985) tutkimuksessa myös saatiin selville, että vanhemmat sisarukset omaksuivat yleensä ohjaajan ja nuoremmat sisarukset ohjattavan roolin.

7.2.3 Leikki sisarussuhteiden kuvaajana

Sisarusten yhteinen aika on jaettu leikkeihin ja harrastuksiin. Tässä luvussa käsitellään sisarusten yhteiset leikit ja seuraavassa luvussa heidän harrastuksensa ja muu yhdessäolo. Leikillä ja leikkimisellä on vielä melko tärkeä osa 6 - 7 -vuotiaan lapsen elämässä. Erilaiset leikit ja leikin määrä kunkin sisaruksen kanssa kertovat sisarussuhteesta olennaista tietoa.

Leikkiä on käsitteenä vaikea määritellä. Eri tutkijat ovat nostaneet esille monenlaisia piirteitä leikistä. Tärkeimmät lähtökohdat leikille on, että sitä pidetään merkityksellisenä lapsen persoonallisuuden ja sosiaalisen käyttäytymisen kehityksessä. Leikissä toiminta on lopputulosta tärkeämpää ja se on spontaania ja vapaaehtoista. Lapsi tutustuu ympäristöönsä leikin kautta, harjoittelee yhteistoimintaa sekä ilmentää omia taitojaan ja kokemuksiaan. 6 - 7 -vuotiaan lapsen leikkeihin on tullut uusina elementteinä järjestelmällisyys, todellisuuden tarkka jäljittely ja kollektiivinen symbolismi. Järjestelmällisyys näkyy leikeissä pidempinä tapahtumaketjuina, jossa toiminnot seuraavat loogisesti toisiaan. Todellisuutta jäljitellään realistisena esineinä leikissä, halutaan tehdä leikin toiminnot "oikeasti". Kollektiivinen symbolismi tarkoittaa lasten yhdessäleikkimistä, jolle on ominaista roolien vastavuoroisuus ja niistä sopiminen. Roolileikeissä lapsi jäljittelee toisen henkilön identiteettiä tai piirteitä joko yksilöllisessä tai yhteisessä roolileikeissä. (Hännikäinen 1992, 19, 38.)

Lapsen on helppo kertoa leikeistään ja kuvata niitä, siksi sisarussuhdetta on seuraaksi tarkasteltu leikin avulla. Ensin käsitellen millaisia leikit eri sisarusten kanssa ovat ja siitä selviää lasten kehityskulun erot sekä lapsen ja sisarusten sukupuolesta johtuvien erojen vaikutukset leikkeihin. Tämän jälkeen tarkastelen leikin määrää, eli sitä kuinka paljon lapset leikkivät eri sisarusten kanssa ja toivoisivatko he tilanteeseen muutosta.

Erilaisia leikkejä. Perheen keskimmaisella lapsella on leikkikumppanina kaksi erilaista roolia. Nuoremman sisaruksen kanssa hän leikkii tämän tasolle sopivia leikkejä ja vanhemman sisaruksen kanssa hänen haluamiaan leikkejä. Tytöt kertoivat leikkivänsä isosiskojen kanssa barbeilla lukuunottamatta Satua, joka sanoi: "joskus me pelataan nintendoa ja kaikkea semmosia isojen leikkejä, ettei me enää barbeilla". Vanhempien sisarusten kanssa pelataan myös pelejä.

Molemmat pojat leikkivät isosiskojensa kanssa, mutta heillä oli erilaiset leikit. Iiro rakenteli legoilla isosiskonsa kanssa, kun taas Niko leikki roolija muita mielikuvitusleikkejä. Hän jopa leikki kotia siskonsa kanssa. Tämä havainto tukee Stonemanin ym. (1986) käsitystä siitä, että eri sukupuolta

olevien sisarusparien nuorempien sisarusten käyttäytyminen ei ollut niin sukupuolisidonnaista kuin se oli samaa sukupuolta olevien sisarusten parissa. Nikolla ei ollut kotona muita leikkikavereita kuin isosisko, koska pikkusisko on niin nuori. Isosisko sitten määräsi vanhemman sisaruksen auktoriteetillaan millaisia leikkejä sisarukset leikkivät. Näin Niko oli tottunut leikkimään perinteisesti tyttöjen leikkeinä pidettyjä leikkejä. Sama ilmiö toistui Nooran ja hänen pikkuveljensä leikeissä. Äidin mukaan sisarukset leikkivät yhdessä muun muassa nukkekodilla ja Noora kertoi leikkivänsä pikkuveljensä kanssa pehmoleluilla. Hän kuitenkin kielsi leikkivänsä kotileikkejä veljen kanssa.

Stonemanin ym. (1986) tutkimuksessa kävi ilmi kuinka sisko-veli-pareissa lasten toiminnot määräytyivät vanhemman sisaruksen sukupuolen mukaan. Poika leikkii isosiskonsa johdolla enemmän yleisesti tyttöjen leikkeinä pidettyjä leikkejä samoin kuin tyttö isoveljensä seurassa leikkii poikien leikkejä.

Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ollut sisarusparia, jossa tutkittavalla lapsella olisi ollut isovelji. Mutta tutkimuksessa kuitenkin vahvistui aikaisemmat käsitykset siitä kuinka sisarusparien vanhempi osapuoli määrää useimmiten leikit ja niiden kulun, kun nuorempi osapuoli oli kouluikäinen tai sitä nuorempi. Kun keskimmäiset sisarukset varttuvat muutaman vuoden saattaa tilanne olla erilainen. Silloin vanhempi sisarus on jo siinä iässä, ettei hän enää leiki, mutta heillä voi olla muuta yhteistä ajanvietettä, kuten esimerkiksi pelit ja harrastukset. Näissä nuorempikin sisarus voi vaikuttaa ja tehdä päätöksiä.

Sadun, Nikon ja Maarian äidit puhuivat siitä, kuinka keskimäinen lapsi leikkii sekä "pienien" että "isojen" leikkejä. Sisarukset toimivat eri tavoin eri sisaruksen kanssa. Vanhemman sisaruksen kanssa pelattiin tietokonepelejä, suunniteltiin yhteisiä harrastuksia ja roolileikkejä, isosiskon iästä riippuen. Nuoremman sisaruksen kanssa keskimäinen lapsi leikki hieman toisella tavalla, enemmän toimintaleikkejä ja myös roolileikkejä. Pelien pelaaminen pikkusiskojen ja -veljien kanssa onnistui vaihtelevasti. Nikon pikkusisko (ikäero 4,5 vuotta) on pelien pelaamiseen liian nuori, mutta Anna ja Satu pelaavat pikkusiskojensa (ikäerot 3 vuotta) kanssa pelejä. Annan ja Sadun oli pelattava nuorempien siskojensa ehdoilla ja tämä tarkoittaa yksinkertaisempia ja helpompia pelejä. Usein peleissä oli mukana Annan ja Sadun isosiskotkin, joilloin nuorinta sisarusta voidaan yhdessä opastaa pelaamaan oikeilla säännöillä. Hännikäisen (1992, 93) mukaan lapsilla siirtymä roolileikkeihin aikaistuu, kun leikkitoiverina ovat vanhemmat sisarukset, tutut lapset tai ystävät. Tätä voisi tutkimustulosten mukaan laajentaa koskemaan yleensäkin

leikkitoimintoja ja niiden ajoitusta lasten eri kehitysvaiheissa. Nuoremmat sisarukset ovat mukana vanhempien sisarusten leikeissä ja siten saavat kosketuksen erilaisiin leikkeihin heidän kauttaan.

Leikkien määrä. Kysyin lapsilta, olivatko he tyytyväisiä siihen kuinka paljon tai vähän he eri sisarustensa kanssa leikkivät. Neljä lasta halusi leikkiä isosiskon kanssa enemmän kuin nykyisin on mahdollisuus leikkiä, kaksi lasta ei osannut vastata kysymykseen. Iiroa lukuunottamatta lapset, jotka halusivat leikkiä enemmän isosiskojensa kanssa, kertoivatkin leikkivänsä nykyään enemmän nuorempien sisarustensa kanssa. Joten toive saada leikkiä enemmän isosiskon kanssa on ymmärrettävä.

Sitä vastoin kun lapsilta kysyttiin, haluaisivatko he leikkiä enemmän nuorempien sisarustensa kanssa, oli vastaus kolmella lapsella kielteinen ja yksi lapsi ei osannut vastata kysymykseen. Maaria halusi pelata enemmän pikkusiskonsa kanssa sillä hän kertoi tällä hetkellä leikkivänsä nukeilla pikkusiskonsa kanssa. Maarian äiti kertoi, että siskosten leikit sujuvat parhaiten silloin, kun lapsia on keskenään leikkimässä kaksi. Jos kolmas lapsi tulee mukaan, syntyy silloin useimmiten riita, paitsi jos jompi kumpi nuoremmista tytöistä alistuu. Parhaiten kaikkien kolmen lasten leikki sujuu, jos nuorin alistuu ja suostuu leikeissä vähiten haluttuihin rooleihin, joiksi Maarian äiti nimesi kotileikeissä isän ja koiran roolit.

Äidin mukaan Maarialla on enemmän yhteisiä leikkejä isosiskonsa kuin pikkusiskonsa kanssa. Tilanne saattaa olla se, että Maaria leikkii enemmän isosiskonsa kanssa, mutta hän haluaisi pelata nykyistä enemmän pikkusiskonsa kanssa, ehkä leikit pikkusiskon kanssa eivät suju, mutta pelit sujuvat. Kuitenkin kun Maarialta itseltään kysyttiin kumman siskon kanssa hän leikkii enemmän, vastasi hän että pikkusiskon. Tästä on vaikea päätellä, että mikä tilanne itse asiassa on, mutta lapsen itsensä mielestä hän leikkii enemmän pikkusiskonsa kanssa. Tietenkin on otettava huomioon se seikka, ettei äiti pysty täysin varmasti kertomaan kuka leikkii kenenkin kanssa ja kuinka paljon. Sisarukset oleilevat keskenäänkin aika paljon ja lapsen oma käsitys asiasta on ensisijainen.

Iiro sanoi viettävänsä jo nykyisin suurimman osan ajastaan pikkuveljensä kanssa, mutta toisaalta hän kertoo leikkivänsä enemmän isosiskonsa kanssa. Hän vastasi diplomaattisesti haluavansa leikkiä molempien sisarusten kanssa nykyistä enemmän. Iiro kertoi keksivänsä pikkuveljen kanssa uusia leikkejä. Hän leikkii muutenkin monipuolisesti pikkuveljensä kanssa, sekä ulko- että sisäleikkejä. Sisaruskolmikon nuorimmainen on ns. kolmas

pyörä Iironkin perheessä. Iiron isä kuvaili kuinka kahden vanhimman lapsen yhteiset leikit sujuvat paremmin kahdestaan:

"...kun pienimmäinen on kasvanut, niin enemmän pääsee leikkiin mukaan. Sillon kun se oli niin pieni, niin kyllähän ne olivat koko ajan työntämässä sitä pois, kun se on sellanen toimelias vilipertti, että tahto aina sotkee enemmän kuin on leikissä mukana".

Hän ihmetteleekin Iiron ja isosiskon yhteisten leikkien määrää, koska sisarukset ovat eri sukupuolta. Kuten Maarian äiti, on Iiron isä huomannut, että kun lapsia on leikkimässä kaksi, sujuvat leikit parhaiten. Iiro tulee isänsä mukaan paremmin toimeen isosiskonsa kuin pikkuveljensä kanssa. Iiron ja pikkuveljen pieni ikäero saattaa aiheuttaa sisarussuhteeseen konflikteja, samoin pikkuveljen luonne. Pikkuveli on temperamentiltaan aktiivisempi kuin Iiro, jota isä luonnehti rauhallisemmaksi.

Muut lapset kertoivat olevansa omasta mielestään tarpeeksi yhdessä pikkusiskojensa ja -veljiensä kanssa, eivätkä halunneet enää nykyistä enempää leikkiä heidän kanssaan. Satu sanoi, että hänellä aika menee kavereiden, koulun ja harrastuksen parissa. Silloin kun hänellä on aikaa leikkiä pikkusiskonsa kanssa, he leikkivät useimmiten barbeilla. Lasten vastauksien perusteella voisi päätellä, että keskimmäisen lapsen mielestä vanhemman sisaruksen kanssa vietetty aika on arvokkaampaa kuin nuoremman sisaruksen kanssa. Selitys voi myös olla niinkin yksinkertainen, että keskimäinen lapsi alunperin viettää aikaansa enemmän nuoremman sisaruksen kanssa, jolloin ei enää olisi tarvetta olla hänen kanssaan enemmän. Tätä selitystä vahvistaa lasten vastaukset kysymykseen kumman sisaruksen kanssa he leikkivät enemmän. Satu, Noora ja Maaria vastasivat leikkivänsä enemmän nuorempien kuin vanhempien sisarustensa kanssa. Iiro leikkii enemmän isosiskonsa kanssa ja Niko sekä Anna leikkivät oman arvionsa mukaan molempien sisarusten kanssa yhtä paljon.

Anna leikkii pikkusiskonsa kanssa *"sellasia vähän pienemmille sopivia leikkejä. -- esimerkiksi, että se tahtoo, että se on koira ja mä hoidan sitä"*. Vanhempien sisarusten seura voisi olla siten harvinaisempaa ja sitä haluttaisiin lisää. Heidän kanssaan leikit ja harrastukset voivat olla keskimmäisestä lapsesta mielenkiintoisempia ja haastavampia kuin nuoremman sisaruksen kanssa. Vanhempi sisarus voi tuoda mukanaan uusia leikkejä ja muita vaikutteita, joista lapsi olisi kiinnostunut. Keskimmäisen lapsen ja esikoisen sisarussuhteella on pidempi yhteinen historia kuin keskimmäisen ja nuorimman lapsen suhteella. Keskimäinen sisarus on kasvanut yhdessä esikoisen kanssa ja

oppinut leikkimään ja olemaan hänen kanssaan ennen kuin nuorempi sisarus on syntynyt.

Kun lapsilta tiedusteltiin tekevätkö he vanhemman sisaruksen kanssa jotain erityistä, jota he eivät tee muiden kanssa, kertoivat lapset seuraavaa:

"... mä teen isosiskon kanssa sellasta juttua, että me alotetaan kirjevihko, sitten kun mä opin kirjoittamaan ja lukemaan. Sitä mä en rupee tekemään muiden kanssa." (Satu)

"Mä olen tekemässä sen kanssa kalenteria -- sellasta joulukalenteria"
(Noora)

"Kirkkis, se on vaan hankalaa pikkusiskon kanssa, kun aina mä joutuisin. Sitenhän ei voi oikeen leikkiä" (Maaria)

Muut lapset eivät tee mitään erikoista isosiskojaensa kanssa. Nuorempien sisarustensa kanssa Nikoa lukuunottamatta kaikki lapset löysivät jonkun erityisen leikin, jota he eivät leiki muiden kanssa. Iiro ja Anna leikkivät roolileikkejä nuorempien sisarustensa kanssa ja Satu leikki kotileikkejä, koska *"kukaan muu ei halua leikkiä"*. Nikon pikkusisko on vielä niin nuori, ettei hän sen vuoksi ole keksinyt mitään yhteisiä leikkejä siskonsa kanssa. Vastusten perusteella vaikuttaisi siltä, että keskimmäiset lapset leikkivät nuorempien sisarustensa kanssa sellaisia leikkejä, joita vanhemman sisaruksen kanssa ei enää leikitä, mutta jotka vielä kiinnostavat keskimmäistä lasta. Vanhemmalla sisaruksella kyseiset leikit ovat jo ohi, ne eivät enää kiinnosta, joten keskimmäisen lapsen leikkikaveriksi tietyissä leikeissä jää kotona pikkusisko tai -veli.

Useimmiten lapset keksivät leikit yhdessä sisarusten kanssa. Vanhempien sisarusten kanssa leikkiminen näyttäisi olevan hieman suositumpaa kuin nuorempien sisarusten kanssa. Pikkusiskoja tai -veljien kanssa lapsille saattaa tulla leikeissä riitoja, jolloin leikki päättyy. Vanhempien sisarusten kanssa riitoja näyttäisi tulevan hieman vähemmän. Keskimmäiset lapset antavat lelujaan sekä vanhemmille että nuoremmille sisaruksille, mutta vastuksissa jäi epäselväksi antavatko lapset niitä sisaruksilleen lainaan vai kokonaan omaksi.

7.2.3 Yhteiset harrastukset

Sisarukset voivat viettää aikaansa yhdessä myös harrastusten parissa. Termi "yhteinen harrastus" oli lapsilla venyvä käsite. Heille ei tuntunut olevan tärkein kriteeri se, että harrastaminen tapahtuisi yhdessä, vaan että molemmilla

on sama harrastus. Tämä kävi ilmi etenkin puhuttaessa isosiskon kanssa yhteisistä harrastuksista.

Kaikilla lapsilla oli jokin yhteinen harrastus isosiskon kanssa.

"Meillä on yhteinen harrastus partio, mutta isosisko on vartiossa ja mä oon sudenpennuissa" (Satu)

"...kun mä soitan yhen kappaleen alkua, jota isosisko ei osaa ja sitten se soittaa sen lopun, jota mä en osaa, pianolla" (Noora)

"...isosisko soittaa sitä poikkihuilua, niin mä rupesin soittamaan huuliharppua" (Niko)

"Joskus me tehdään, askarrellaan yhdessä" (Maaria)

"Kuvis. Se on semmonen, että siellä [kerhossa] maalaillaan ja tehdään kaikkia askarteluja" (Anna)

"...oli meillä jalkapallo, sitte meillä on liikuntakerho ja sitten oli uinti" (Iiro)

Yhdessä harrastaminen on lapsista kivaa, ainoa haittapuoli oli etteivät harrastukset ole molemmilla sisaruksilla yhtä aikaa samassa paikassa.

Nuorempien sisarusten kanssa ei niinkään löytynyt yhteisiä harrastuksia. He eivät välttämättä ole vielä harrastusiässä. Sadun pikkusisko on nykyään samassa kerhossa missä Satu on ollut nuorempana ja Maaria käy samassa kerhossa pikkusiskonsa kanssa. Maarialla on vain vuotta nuorempi pikkusisko, mutta Sadun pikkusisko on häntä kolme vuotta nuorempi. Iiro ennusti, että heillä olisi seuraavana talvena pikkuveljen kanssa yhteisenä harrastuksena jääkiekko. Noora leikki pikkuveljensä kanssa yhdessä.

Sisarukset siis viettivät yhteistä aikaa leikkien, pelaten, askarrellaan ja harrastaen yhdessä. Vanhemman sisaruksen seura on hieman harvinaisempaa ja ehkä siksi tavoitellumpaa kuin nuoremman sisaruksen seura. Lasten vastauksista kuului into olla yhdessä vanhemman sisaruksen kanssa ja nuoremman sisaruksen seura tuntui sen vuoksi joskus lähinnä "lohdutuspalkinnolta".

7.3 Keskimmäisen lapsen sisarussuhteet vanhemman näkökulmasta

7.3.1 Sisarussuhteiden muutos

Satu. Sisarukset tulevat toimeen nykyään kohtuullisen hyvin Sadun äidin mielestä. Sisarussuhteet ovat parantuneet ajan kuluessa. Satu tulee nyt isosiskonsa kanssa toimeen entistä paremmin, heillä on yhteiset harrastukset ja molemmat käyvät koulua. Kahta vanhinta lasta yhdistää heidän elämänvaiheensa, he ovat molemmat koulussa ja "isompia" kuin kotiin jäänyt kuopus. Sadun ja pikkusiskon suhde on sekin parantunut. Satu jaksaa hänen äitinsä mukaan leikkiä pikkusiskon kanssa enemmän kuin ennen. Osaltaan lisääntyneeseen leikin määrään vaikuttaa myös pikkusiskon kehittyneemmät yhteisleikkitaidot, jotka mahdollistavat entistä monipuolisemmat leikit.

Sisarkateutta ilmenee lähinnä silloin, kun lasten tulee jakaa keskenään jotain, esimerkiksi karkkia. Silloin lapset ovat tarkkoja kuinka paljon kukin saa. Lapset kilpailevat vanhempiensa huomiosta jonkin verran ja mustasukkaisuutta on ilmassa etenkin silloin jos joku sisaruksista saa erityiskohtelua vanhemmilta.

Noora. "Puuhaporukka" oli termi, jolla Nooran äiti määritteli lastensa yhdessäoloa. Nimitys kuvaa äidin mielestä hyvin sisarusten sujuvaa yhteistoimintaa. Riitoja sisarusten välillä on vähän. Noora tulee isosiskonsa kanssa toimeen erinomaisesti, koska isosisko osaa toimissaan huomioida Nooran iän ja taidot. Pikkuveli ja Noora ovat äidin sanojen mukaan "paita ja peppu". Heillä on pieni ikäero, vuosi ja kymmenen kuukautta, jonka vuoksi he äidin mielestä viettävät paljon aikaa yhdessä. Äiti kertoi kuinka sisarusten väliset suhteet ovat muuttuneet lasten saatua uusia, perheen ulkopuolisia kavereita ja tämä on vain rikastanut sisarussuhteita. Tasa-arvoisuudesta Nooran äiti kertoi, että Nooran pikkuveli on ehkä hyötynyt iästään ja kuopuksen asemasta siten, ettei hänen ole tarvinnut noudattaa velvollisuuksiaan niin tarkasti kuin muiden lasten. Hän ei kuitenkaan selittänyt tarkemmin ovatko isosiskot reagoineet tähän jotenkin. Nooran isosisko on joskus korostanut esikoislapsen asemaansa niputtamalla pikkusiskonsa ja -veljensä samaan kastiin keskenään käyttämällä heistä nimitystä "nuo pienet".

Sisarkateutta tai mustasukkaisuutta ei Nooran äiti ole havainnut nykyäänkään. Korkeintaan *"Noora sanoo, että kun pikkuveli kiukutteli koko aamun, niin se sai istua sun sylissä ja nyt mulla on ikävä sun syliin"*.

Niko. Nikon äiti kuvasi monipuolisesti lastensa sisarussuhdetta nyt ja aikaisemmin. Hänen mukaansa sisarusten välit ovat lämpivät ja rakastavat. Hän muisteli kuinka Niko oli isosiskonsa ollessa matkoilla ikävöinyt tätä ja *"...ensimmäisenä iltana se itki sängyssä, retalehti täällä, itki ja sano, että hänellä on niin outo olo ja hänestä tuntuu niin tyhjältä..."*. Niko ihailee isosiskoaan ja antaa hänen ohjata, opettaa ja määrätä leikkejä, mutta myös riitelee hänen kanssaan. Pikkusiskoaan Niko välillä hoitaa ja välillä kiusaa, jolloin isosisko paikalla ollessaan puuttuu asiaan ja puolustaa pikkusiskoa. Tästä tilanteesta riidat usein syntyvät koko sisaruskatraan välille. Isosiskon ja pikkusiskon suhde perustuu rakkauteen ja huolehtimiseen, sillä 10 -vuotias isosisko saa nauttia 1,5 -vuotiaan pikkusiskonsa hyvistä puolista ilman velvollisuuksia.

Kun Niko syntyi, oli isosisko mustasukkainen pikkuveljen saamasta huomiosta ja purki kateuden tunteita äitiinsä. Nykyään sisarukset leikkivät yhdessä isosiskon johdolla. Hänellä on vankka auktoriteettiasema, jonka Niko hyväksyy ja antaa isosiskon valita leikit ja johtaa niitä.

Maaria. Maaria tulee toimeen isosiskonsa kanssa, mutta riitoja syntyy aika helposti. Äiti uskoi Maarian äkkipikaisuuden ja vaikean luonteen vaikeuttavan sisarusten yhdessäoloa. Sisarusten pienet ikäerot voivat nekin olla syynä ristiriitaisiin sisarussuhteisiin. Furman ja Buhrmester (1985) havaitsivat tämän, heidän mukaansa pienet ikäerot sisarusten välillä näyttäisivät olevan yhteydessä sisarusten välisiin vihamielisyyksiin ja riitoihin.

Maarian äidin mielestä sisarusten suhteet ovat melko tasa-arvoiset. Mustasukkaisuutta oli kaksi-kolme vuotta sitten enemmän, mutta nyt se on vähentynyt. Kun perheen kuopus syntyi, ei Maaria ainakaan äidin muistin mukaan ollut erityisen mustasukkainen uudesta sisaruksesta. Nykyisin Maaria saattaa olla kateellinen jos isosisko saa jotain mitä hän ei itse saa. Äiti painotti kuinka *"...Maaria on pitänyt sillä luonteellaan huolen siitä, että hänet tullaan huomioimaan, että en tiijä jos ois oikeen sellanen kiltti mössykkä, niin sitten varmaan helposti jäis, jäis vähemmälle"*.

Anna. Sisarusten väliset suhteet ovat vaihtelevia Annankin äidin mielestä: *"...välillä leikit sujuu äärettömän hyvin ja ollaan hyviä kavereita. Mutta kun sitten tulee sellanen kinaamisvaihe, niin sitten todella kinataan ja tapellaan suorastaan ja lyödään ketä vain"*. Annan pikkusisko joutuu usein tilanteeseen, jossa isosiskot vuoroin haluavat hänet konflikti-tilanteissa omalle puolelle toista siskoa vastaan. Annalla on läheisemmät välit pikkusiskonsa kuin isosiskonsa kanssa. Tämä poikkesi muista tutkimuksen lapsista, joilla oli läheisemmät välit vanhemman sisaruksen kanssa. Anna viettääkin aikaansa enemmän pikkusiskonsa kanssa yhdessä. Nimenomaan Annan ja isosiskon sisarussuh-

detta leimasi haastatteluhetkellä äidin mukaan vaihtelevuus. He osaavat olla kavereita keskenään, mutta myös riitelevat paljon.

Sisarusten välillä on selvä hierarkia ikäjärjestyksen mukaan. Vanhempi sisarus pyrkii osoittamaan nuoremmalleen oman valta-asemansa. Kun vanhin lapsi on leikissä mukana, on hän kiistaton johtaja. Kun Anna on leikkinyt kahdestaan pikkusiskonsa kanssa, on hän vuorostaan päässyt johtamaan ja päättämään leikeistä. Äidistä Annassa on näkynyt halu olla isosiskonsa kanssa tasa-arvoinen ja hän on ollut usein tyytymätön suhteen epätasapainoon. Anna on voinutkin tyydyttää toivettaan tasa-arvoisesta suhteesta samanikäisten ystäviensä kanssa. Kun Anna on ollut pikkusiskonsa suhteen dominoiva, on pikkusisko hyväksynyt tämän ja suostunut Annan johdettavaksi.

Kun lapset olivat nuorempia, ei heidän välillään ollut niin paljon ristiriitoja ja kilpailua kuin nykyään. Etenkin Anna ja hänen isosiskonsa olivat yhdessä enemmän. Annan äiti ei ollut varma siitä onko lasten ikä vai heidän lukumääränsä vaikuttanut lisääntyneisiin riitoihin ja kinasteluihin. Hän arveli, että iän myötä lapsille, etenkin kahdelle vanhimmalle, on tullut lisää riidanaiheita.

Lisääntyneiden riitojen myötä kateus on pinnalla sisarussuhteissa haastatteluhetkellä. Anna on koulun alkamisen myötä ollut herkkä vaistomaan pienenkin epäoikeudenmukaisuuden saamassaan kohtelussa. Hän on valittanut usein, ettei äiti hänen mielestään kohtele häntä samoin kuin siskoja. Annan mielestä äiti on käskenyt häntä enemmän kuin muita lapsia. Annan äiti uskoi näiden tunteiden liittyvän koulun aloittamisesta johtuvaan uuteen vaiheeseen, johon Anna on sopeutumassa. Myös Dunn (1996) puhui siitä, kuinka koulun aloittaminen voi aiheuttaa lapselle stressiä, jolloin sisarussuhteetkin voivat kärsiä näistä ongelmista. Epäoikeudenmukaisuuden tunteet ovat Annan äidin mielestä suurin yksittäinen muutos, joka on vaikuttanut Annan sisarussuhteisiin.

Iiro. Iiron isä oli melko lyhytsanainen kuvaillessaan lastensa sisarussuhteita. Hän ei ole kertomansa mukaan havainnut kovin suuria yksittäisiä muutoksia sisarussuhteissa. Hetken mietittyään hän kuitenkin mainitsi, että Iiro ja isosisko hyväksyvät kuopuksen leikkeihin mukaan useammin kuin ennen. Isä totesi tämän olevan merkki siitä, kuinka sisarusten väliset suhteet ovat muuttumassa tasa-arvoisempaan suuntaan. Hän kuvaili keskimmäistä lastaan: *"...se on semmonen rauhallisempi ja semmonen realistinen. -- alkaa pärjätä ihan omissa oloissaan"*. Iiron ja pikkuveljen hieman etäisempiin väleihin voi olla syynä pikkuveljen raisumman luonteen lisäksi myös se, että Iiro leikkii

paljon omien kavareidensa kanssa. Iiron isä kertoi, kuinka erityisesti ulkoleikeissä pikkuveli on ollut harvemmin Iiron mukana. Poikkeuksen tilanteeseen tuo silloin tällöin perheen oleskelu mökillä toisella paikkakunnalla. Mökillä veljekset leikkivät enemmän keskenään, koska heillä ei ole kavereita siellä niin paljon kuin kotona.

Sisarukset ovat keskenään mustasukkaisia toisilleen siitä, kuinka vanhemmat huomioivat heitä: *"... jos yhen otat syliin, niin, tuota, sitten siinä on kyllä muutkii"*, mutta Iiron isän mielestä *"Se on varmasti aika normaalia kyllä, kun on kolome pientä lasta"*.

Yhteenvetona voi todeta tutkimuksen lasten sisarussuhteiden parantuneen vanhempien huomioiden mukaan ajan myötä, mutta poikkeuksiakin on. Isosiskoilla on sisaruskattraassa auktoriteettiasema, jonka perheiden keskimmäiset lapset ovat periaatteessa hyväksyneet. Noora ja Niko näyttäisivät hyväksyneen isosiskon johtavan roolin parhaiten, kun taas Maaria ja Anna kyseenalaistavat isosiskojensa valta-aseman. Maarian äiti kertoi, kuinka sisarusten suhteet ovat melko tasa-arvoiset. Annan äiti on huomannut sisarusten välillä olevan selviä eroja tasa-arvossa. Anna on ollut siihen tyytymätön ja osoittanut halunsa tasa-arvoisempaan suhteeseen. Satu ja Iiro ovat näiden kahden ääripään välillä, he tuntuvat myöntyneen eriarvoisiin sisarussuhteisiin. He eivät ainakaan vanhempiensa mukaan ole erityisesti kapinoineet isosiskojensa valta-asemaa vastaan, mutteivat myöskään epäilleet sitä.

Sisarukset ovat mustasukkaisia toisilleen vaihtelevissa määrin, mutta erityisesti he pitävät silmällä sitä, etteivät vanhemmat huomioi muita sisaruksia enemmän kuin heitä itseään. Dunn (1990) on huomauttanutkin vanhempien voivan lastensa oikeudenmukaisella kohtelulla vähentää sisarusten välistä kilpailua, samoin kuin kielteisiä tunteita. Edelleen Stocker, Dunn ja Plomin (1991) toivat julki kuinka äidin erilainen käytös sisaruksia kohtaan oli yhteydessä ristiriitaisempaan sisarusuhteeseen.

7.3.2 Malli ja ystävä

Kysyin vanhemmilta muutamasta tilanteesta, jossa saman perheen lapsilla on hyötyä toistensa olemassaolosta. Sisaruksilla on mahdollisuus olla toisilleen malleina. Mallina oleminen ja siitä oppiminen voivat olla tiedostettua tai tiedostamatonta toimintaa. Vanhemmat saivat niin ikään pohtia jäljittelevätkö kaksi nuorinta lasta jotain esikoiselta aikaisemmin opittua taitoa tai toimintaa.

Malli. Lapset elävät perheessä läheisissä suhteissa sisaruksiinsa, joloin heillä on halutessaan tilaisuus ottaa mallia toisistaan ja myös toimia toisilleen malleina. Keskimäinen sisarus näkee vanhemmassa sisarukseensa mallin sekä toiminnalle että käyttäytymiselle. Satu on oppinut isosiskoltaan äitinsä mukaan "ison tytön" mallia, johon kuuluu muun muassa puhe-tyyli ja erilaiset sanonnat. Nooran äiti on sitä mieltä, että Noora on ottanut isosiskoltaan mallia lähinnä siinä miten aikaansa voi kuluttaa esimerkiksi piirtelemällä ja soittamalla. Isosisko on näyttänyt tietä ja Noora on soveltanut näkemäänsä käytäntöön.

Niko on saanut vaikutteita isosiskoltaan ilmeissä, eleissä ja puheessa sekä toiminnassa. Hän on alkanut päiväkodissa ja kodin pihassa toimia lapsijoukossa neuvottelijan roolissa, joka on äidin mielestä peräisin isosiskolta. Niko on pohtinut mikä toiminta on oikein ja mikä väärin. Isosiskon vaikutus on näkynyt myös Nikon valinnoissa mitä musiikkia hän haluaa kuunnella. Maariakin on halunnut toimia tietyissä asioissa kuin isosiskonsa, joka äidin mukaan on Maarialla kuin idoli. Annan äiti arvioi, että Annan koulukypsyys ja valmius mennä kouluun on ollut isosiskon vaikutusta. Isosiskolta on voinut oppia etukäteen mitä koulussa tapahtuu ja miten siellä ylipäätänsä toimitaan. Isosisko on opettanut myös lukemista ja laskemista. Iiron isä tuumi, ettei Iiron isosisko ole suoranaisesti ollut mallina veljelleen.

Keskimäiset lapset ovat olleet itsekkin malleina ja heidän toimintaansa on arvioinut heidän nuoremmat sisarensa. Sadun ja Nooran äidit kertoivat, että perheen nuorimmat lapset ovat ottaneet mallia keskimäisestä lapsesta lähinnä konfliktitilanteissa. Nikon pikkusisko on pyrkinyt leikkimään samoilla leluilla kuin Niko ja hän on seurannut Nikon puuhia enemmän kuin vanhinta sisarusta.

Maarian pikkusisko muista poiketen ei ole ottanut mallia Maariasta vaan perheen vanhimmasta lapsesta. Syynä saattaa olla lasten pienet ikäerot, Maarian pikkusisko on yrittänyt saada myös Maariaa toimimaan kuten isosisko toimii. Annan pikkusiskolle ovat molemmat isosiskot olleet malleina, äidin mukaan isot siskot ovat suuria malleja pikkusiskolleen. Iiro on ollut mallina pikkuveljelleen isän havaintojen mukaan lähinnä silloin kun veljekset leikkivät yhdessä. Mutta myös jonkin verran toiminnassakin: *"...tuo pienimmäinen on sen verran paljon vilkkaampi, että tuota, se varmasti kyllä menee perässä, jos mitä toinen tekee"*.

Iiroa lukuunottamatta kaikki tutkimuksen lapset ottivat vanhempien mukaan isosiskoilta mallia toiminnalleen. Miksi Iiro ei sitten toimi näin? Jos selittäväksi tekijäksi ajatellaan sisarusten eri sukupuolta, täytyy muistaa että

tutkimuksen toinen poika, Niko, on saanut isosiskoltaan vaikutteita. Toden­näköisesti tässä tapauksessa on ollut kyse haastattelijan ja haastateltavan kä­sityseroista. Nimittäin Iiron isä myöhemmin toi esille, kuinka Iiro on ottanut mallia isosiskostaan käyttäytymisessä ja puhutavoissa.

Jäljittely. Vanhemmilta kysyttiin onko keskimäinen lapsi jäljitellyt kuopuksen kanssa jotain toimintamallia tai vastaavaa, jonka keskimäinen lapsi olisi ensin oppinut esikoiselta. Sadun, Nikon ja Annan äidit sekä Iiron isä ovat huomanneet tällaista siirtymistä tapahtuvan käyttäytymistavoissa, kuten esimerkiksi jokin tietty toimintatapa tai tapa puhua.

"...viikonloppusin nää kantaa petivaatteensa olohuoneen sohvalle ja majottuu sinne. -- ja sitten seurataan lastenohjelmia. Tää on ollut alunperin, että ensin sitä teki isosisko, sitten Satu ja sitten oli välivaihe, että jollonka teki sitä nää kaks isompaa ja nyt sitten on alkanut pikkusiskokin matkaamaan petivaattei­neen. Kun on kaks sohvaa, niin siinä on joskus sellasia riitatilanteita. Mutta nyt isosisko on taas niin iso, ettei välitä lastenohjelmista -- sitten on taas kaks sohvaa käytössä." (Sadun äiti)

Nooran äiti on puolestaan havainnut erilaisten taitojen siirtyvän näin. Hän käytti esimerkkinä sitä, kuinka esikoinen on oppinut ensin neulomaan ja ui­maan ja kuinka nuoremmat sisarukset tulevat nyt perässä.

Tutkijat ovat havainneet, että jäljittely on merkki sisarusten keskinäi­sestä kiinnostuksesta. Niin ikään on tullut esille sisarusten sukupuolen ja jäl­jittelyn vaikuttavan toisiinsa. Samaa sukupuolta olevat sisarukset jäljittelevät toisiaan enemmän kuin eri sukupuolta olevat sisarukset. (Clarke - Stewart, Friedman & Koch 1985; Berndt & Bulleit 1985.) Tässä tutkimuksessa ei kui­tenkaan sukupuolesta johtuvia eroja havaittu.

Sisarussuhteen kehitystehtäviksi on Goetting (1986) nimennyt *kump­panuuden, emotionaalisen tuen ja huolehtimisen*, joita käsitellään seuraa­vaksi.

Kaikki tutkimuksen lapset ovat vanhempien mielestä sisarustensa kanssa ystäviä tai ainakin kavereita. Nooran äiti painotti kuinka tärkeää on, että sisarukset pystyisivät olemaan ystäviä myös aikuisina ja sitä varten on lapsuudessa luotava pohja: vahva ystävyyside. Nikon ja Annan äidit sekä Iiron isä ovat havainneet, kuinka sisarukset ovat kavereita keskenään ja puolustavat toisiaan vanhempiakin vastaan. Iiron isä kertoi:

"...vaikka Iirolla ja pikkuveljellä ei oo leikit koskaan menneet erikoisen hyvin yhteen, niin silloin kun vuos takaperin Iiro oli vielä esikoulussa ja pikkuveli päiväkodissa, niin -- kerrottiin, että Iiro siellä puolusti pikkuveljee. Että jos

näytti siltä, että toinen jää alakynteen, niin kyllä se meni hätiin. Näin kodin ulukopuolella varsinkin ne puolustaa toisiaan”.

Maarian äiti pohti millaista ystävyys hänen lastensa välillä on.

”...ne niinku leikkii, että ovat ystäviä keskenään -- tämmönen leikki on, että ollaanko ystäviä ja sitten Maaria tai isosisko käyttää tämmöstä pikkusiskolle, että ollaanko kavereita, jos esimerkiksi pikkusiskolla on karamellia, että ollaan ko kavereita? Pikkusisko sanoo, että joo ollaan ja kohta pikkusisko tulee ja sanoo, että jompikumpi isosisko pyysi multa kaikki karamellit tai tarrat... -- Että sitten ollaan nuorimman kanssa kavereita. Mutta sitten Maarialla ja isosiskolla on -- kai hyvin onnistunutkii tässä ystävyysleikissä, että niillä on sitten ystävien salaisuuksia ja kaikkee.”

Se, että osa vanhemmista puhui mieluummin kavereudesta kuin ystävydestä, kuvastaa sisarussuhteen monimutkaisuutta. Pohjimmiltaan lienee kyse samasta ilmiöstä, vaikka jotkut vanhemmat käyttivät eri termiä.

Tutkimusperheissä on käytetty varsinaisen päivähoidon lisäksi lastenhoitajia, jotka ovat käyneet perheissä hoitamassa lapsia epäsäännöllisesti. Sisarusten ystävyys- ja yhteistyökykyä voi arvioida tilanteessa, jossa perheeseen tulee uusi hoitaja. Silloin parhaassa tapauksessa sisarukset voivat tarjota toisilleen henkistä tukea ja huolehtia toisistaan uudessa tilanteessa. Sadun ja Nikon äidit otaksuivat, etteivät sisarukset hae turvaa toisistaan uuden hoitajan tullessa taloon, vaan lähinnä neuvovat ja opastavat hoitajaa toimimaan oikein. Nikon äiti on kuullut hoitajilta, että Niko on ensimmäisillä hoitokertoilla pitänyt tarkasti silmällä kuinka lastenhoitaja on osannut hoitaa ja käsitellä pikkusiskoä. Tätä on tapahtunut aikaisemmin, kun pikkusisko oli vielä vauvaiässä. Nyt Nikoa harmittaa ettei hoitaja pysty pikkusiskon vuoksi keskittymään pelkästään hänen kanssaan leikkimiseen. Myös Nikon isosisko on aikoinaan ottanut uuden hoitajan kanssa sen roolin, että hänen täytyy katsoa kuinka pikkuveljeä hoidetaan.

Maarian äiti on huomannut perheen lasten välillä olevan uuden hoitajan läsnäollessa keskinäinen side, joka saa heidät toimimaan yhdessä. Tämä on mahdollistanut sen, että Maaria on voinut halutessaan turvautua isosiskoonsa. Anna on nuorempana tukeutunut isosiskoonsa voimakkaasti kun perheeseen on tullut uusi hoitaja. Nykyään Anna ei enää ujostele uutta hoitajaa niin paljon kuin ennen, mutta esimerkiksi haastattelua edeltävillä tutustumiskäynneillä oli ensimmäisellä kerralla selvää arkuutta havaittavissa. Anna on turvautunut isosiskoonsa muissakin uusissa jännittävässä tilanteissa, missä vanhemmat eivät olleet läsnä. Iiron isä muisteli, että Iiro on aikaisemmin ollut arka, muttei enää. Iiron isosisko huolehtii joistakin ennalta so-

vituista asioista uuden hoitajan tullessa taloon, mutta varsinaista tukea ei sisarukset tässä tilanteessa toisilleen tarjoa Iiron isän mukaan.

Sisarukset huolehtivat toisistaan. Vanhemmat kertoivat voivansa jo luottaa siihen, että lapset kykenevät ottaamaan vastuuta nuoremmista sisaruksista tietyssä määrin. Annan äiti totesi:

"Semmonen on oikeestaan ollut jo aika pienestä pitäen, -- että Annalla, kun pikkusisko syntyi, niin oli semmonen hoivaamisvietti, joka on kyllä säilynyt. Että pienimmästä pidetään huolta ja ei ne sitten unohda, että pitikin vahtia tuota, että ne sitten hoitaa myös loppuun asti."

Keskimmäinen lapsi pystyi huolehtimaan nuoremmasta sisaruksestaan lyhyen aikaa yksinäänkin, mutta esikoisen kanssa yhdessä huolehtiminen sujui parhaiten.

Abramovitch, Pepler ja Corter (1982) uskovat sisarusten välisten ystävyys-suhteiden vaikuttavan lasten vuorovaikutussuhteisiin kodin ulkopuolellakin ja siksi juuri läheiset sisarussuhteet ovat tärkeitä. Jos lapsi tulee toimeen omien sisarustensa kanssa kotona, hänellä on mahdollisuus hyviin ystävyys-suhteisiin kodin ulkopuolisissa aktiviteeteissa. Goetting (1986) puhuu myös sisarusten keskinäisen kumppanuuden ja emotionaalisen tuen puolesta. Tutkimuserheiden vanhemmat pitivät lastensa keskinäistä ystävyyttä tärkeänä ja heidän mukaansa sisarukset ovat ystäviä keskenään siten kuin se ikäerojen vuoksi vain on mahdollista. Suurin ikäero oli Nikolla ja hänen pikkusiskollaan, mutta Nikolla olikin vahva ystävyys-suhde isosiskonsa kanssa.

7.3.3 Vanhemman oma toiminta lasten sisarussuhteiden hyväksi

Kaikilla haastatelluilla vanhemmilla oli periaatteenaan lasten riitatilanteissa, että sisarusten tulisi pyrkiä ratkaisemaan itse omat riitansa. Käytännössä vanhemmat kuitenkin toimivat välillä itse riitojen ratkaisijoina. Annan äiti pohti asiaa:

"No se onkin ongelmallista. Että kun lapset riitelee, niin se että jos siihen menee sillai, että riita on jo päällä, niin sen selvittäminen, että mistä se on alkanut, on tosi ongelmallista. Että sitte se, että kun ne puhuu ristiin ja kumpikin tietysti omalta kantiltaan. Mulla on ollut kahenkiilaista käyttäytymistä, että välillä ne pyritään selvittämään loppuun asti, mutta kun niitä voi olla päivittäinkin monta tappelutilannetta, niin sitten mä sanon, että teidän pitää ite nyt selvittää. -- Joko mä meen väliin ja pyrin selvittämään sen loppuun asti... -- Mutta sitä on joskus tosi vaikee selvittää. -- riitoja on niin paljon -- mä oon pyrkinyt siihen, että keskenään niinku selvitätte sen hom-

man. Että välillä onnistuu ja välillä ei, että välillä sitte ovet paukkuu ja men nään omiin huoneisiin ja ollaan hiljaa."

Annan äidin puheesta käy hyvin ilmi perheiden arkielämä, lasten välillä on monenlaisia riitoja, jotkut pieniä "turhan päiväisiä kahisteluita" (Nooran äiti) tai "desibelivoimakkuus kuulovaurioita aiheuttavaa tasoa" (Sadun äiti) olevia isompia riitoja. Vanhempien puuttuminen riitatilanteisiin voi joutua riitapaikastakin:

"jos ne on tuolla yläkerrassa, niin tulee annettua niiden hoitaa ihan ite se homma keskenään. Mutta sitte pienemmässä ja samassa huoneessa, niin silloin ehkä tulee turhan jyrkästi puututtua siihen, sen tarkemmin asiaa selvittämättä, että mistä se on se homma lähtenyt" (Iiron isä).

Samaan tulokseen on tullut Nikon äitikin, joka totesi puuttuvansa joskus liiankin helposti lasten riitoihin ja lopettavansa ne kuuntelematta osapuolia tarpeeksi:

"No ensimmäisenä mie menetän hermoni ja karjun ja huudan -- hyvin monet riidat kulkeutuu ehkä väärille urille siis, että kun tuolla keittiössä hääräilee -- ja ei itse asiassa paikalla, vaan kuulee, että hirmunen tappelu kuuluu täältä niin valitettavasti syyllistyy siihen, että monta kertaa vaan karjasee keittiöstä jonkin uhkauksen, että 'nyt jos ette lopeta, niin sitten sitä ja sitä!'. -- Ehkä liian vähän tulee annettua niitten itse selvittää, että omat hermot menee ensin. -- niillä saattaa olla sellanen kovan äänen menetelmä, että kumpi surkeammin ja sääliittävämmiin itkee ja huutaa, että ne sillä yrittää saada sen aikuisen huomion."

Vanhemmat ovat siis käyttäneet kahta erilaista tapaa sisarusten välisen riitojen ratkaisemiseksi, he ovat joko antaneet sisarusten selvittää riitansa keskenään tai ratkaisseet itse sisarusten riidat. Vanhempien vastauksissa ei kuitenkaan käynyt selville se, kuinka he uskoivat eri riidanratkaisutapojen toimivan. Kukaan vanhemmista ei kertonut uskovansa, että riidat ratkeaisivat parhaiten tietyllä tavalla. He eivät myöskään pohtineet sitä, mikä merkitys heidän suhtautumistavoilla olisi riitoihin. Toisin sanoen vähenisivätkö riidat jos vanhemmat menettelisivät jollakin tietyllä tavalla riitatilanteissa. Tästä voisi vetää sen johtopäätöksen, että vanhemmat ovat kokemuksen kautta huomanneet ettei mikään tietty menettelytapa sisarusten riitatilanteissa vaikuttaisi riitoihin ja niiden kulkuun. Dunn (1990) päätteli näin ja lisäsi, että vanhempien ainoa tapa vaikuttaa sisarusten riitoihin pitkällä tähtäimellä, olisi kohdella lapsia tasapuolisesti. Vanhemmat itse ottivat esille sisarusten tasapuolisen kohtelun sivulauseissa ja totesivat seuraavaa:

"Kyllä ne oman huomionsa jokainen haluaa ja hommaa sen sitten konstilla tai toisella" (Sadun äiti)

"...yks minkä mä oon ainakin huomannut kolmen lapsen äitinä, että pitäs olla hirveen tasapuolinen ja oikeudenmukainen" (Annan äiti)

"No se vanhempien, tuota, sanotaan tällasia hellyyden osoituksia, niin totta kai ne on mustasukkasi, ne on kaikki. Että jos yhen otat syliin, niin tuota sitten siinä on kyllä muutkii" (Iiron isä)

Lopuksi tiedustelin vanhemmilta ovatko he pyrkineet toimillaan tai muuten vaikuttamaan lastensa sisarussuhteisiin. Kysyin edelleen, onko vanhemmilla ollut jokin sisaruksiin ja heidän välisiin suhteisiinsa liittyvä kasvatustavoite. Vanhemmilla oli yhden suuntaisia ajatuksia lastensa sisarussuhteista. He toivoivat, että sisarukset tulisivat toimeen keskenään nyt ja myöhemmin sekä pysyisivät avoimina, rehtinä ja ystävinä keskenään. Toisten ihmisten huomioiminen on tärkeä yleisperiaate, jota lasten tulisi noudattaa sekä sisarusten että kavereiden suhteen.

Vanhemmilla ei ollut juuri sisaruksiin ja heidän suhteisiinsa liittyviä erityisiä kasvatustavoitteita. He kuitenkin kertoivat toivovansa sisarusten säilyvän ystävinä aikuisinakin ja että heillä olisi silloinkin normaalit sisarussuhteet. Sisarusten toivottiin pitävän yhteyttä toisiinsa aikuisina. Mutta samalla sisarusten haluttiin säilyttävän yksilöllisyytensä ja kunnioittavan toistensa erilaisuutta jotta heidän olisi helppo elää ja tavata toisiaan myöhemminkin. Vanhemmille oli tärkeää, että lapset olisivat tällä hetkellä leikkikavereita keskenään sekä ymmärtäisivät ja huomioisivat toisiaan. Olisi hyvä, että sisarukset huomaisivat, kuinka he voivat oppia toisiltaan ja hyväksyisivät sen.

Iiron isän loppukommentti kuvaa hyvin arkipäivän elämää lapsiperheissä ja sen realiteetteja:

"[kasvatustavoitteista] ... se on kolme pientä lasta pienillä ikäeroilla ja molemmat vanhemmat käy töissä ja hoidetaan tätä perhettä ja tätä huushollia, niin se on hyvin pitkälle arkirutiinia. Kohan vaan päivästä seleviää, saa ne nukkumaan, että pääsee itekkii lepäämään. Että ei se, se saattas yhen, kahen lapsen kanssa, että pääsis enemmän toteuttamaan niitä ajatuksia. Kyllä se valitettavasti on sitä rutiinia. Arkielämää."

Kolmilapsisessa perheessä elämä on selviytymistä päivästä toiseen. Pitkäkantoisia suunnitelmia sisarussuhteisiin liittyen ei juuri ollut tai ne liittyivät konkreettisiin asioihin. Toinen vaihtoehto on etteivät vanhemmat olleet pohtineet etukäteen syvällisesti sisarussuhteiden merkitystä omien lastensa kohdalla. Vanhempien kommentteista kävi ilmi sisarussuhteiden itses-

täänselvyys, he eivät mielestään juurikaan ajatelleet kyseistä asiaa. Kuitenkin vanhemmat tekivät joka päivä ehkä tiedostamattaan työtä lastensa välisten sisarussuhteiden hyväksi. He keskustelivat ja neuvottelivat lastensa kanssa heidän asemastaan ja käyttäytymisestään sisarusten kanssa. Samoin äitien ja isien pyrkimyksellä kohdella sisaruksia tasapuolisesti oli oma vaikutuksensa sisarusten välisiin tunteisiin ja siten heidän suhteisiinsa.

8 POHDINTA

8.1 Sisarussuhde lyhyesti

Tämän tutkimuksen kohteena olivat kolmilapsisten perheiden 6 - 7 -vuotiaat keskimmäiset lapset ja heidän sisarussuhteensa. Tutkimuksen tarkoituksena oli pyrkiä selvittämään mitä lapsi ajattelee suhteistaan vanhempaan ja nuorempaan sisarukseensa. Lähtökohtana oli oletus, että perheen keskimmäisen lapsen suhteet vanhempaan ja nuorempaan sisarukseen eroavat toisistaan. Ajatuksena oli selvittää miten nämä sisarussuhteet eroavat toisistaan. Lasten haastatteluissa tuottama aineisto oli etusijalla ja vanhempien haastatteluiden ideana oli kerätä lisätietoa, eikä suinkaan asettaa heidän näkemyksiään vastakkain.

Sisarusten välisistä suhteista on ulkopuolisen miltei mahdotonta muodostaa luotettavaa kokonaiskuvaa parin havainnointikerran ja haastattelun perusteella. Tärkein huomio tässä tutkimuksessa oli, etteivät lasten sisarussuhteet olleet yksiselitteisiä. Päädyin tarkastelemaan lasten sisarussuhteita muutamasta näkökulmasta käsin, joiden päätuloksista seuraavassa lyhyet yhteenvedot.

Sisarussuhteet. Sisarussuhteet ovat dynaamisia, ne muuttuvat koko ajan. Tässä tutkimuksessa oli kohteena lapsuuden keskivaihetta elävät lapset, jotka harjoittelevat monimutkaisia vuorovaikutustaitoja. He kohtaavat uusia

tilanteita ja haasteita ja heiltä vaaditaan sopeutumiskykyä ja joustavuutta selviytyä kohtaamistaan muutoksista. Nämä muutokset heijastuvat lasten perhe-elämään ja sitä kautta myös sisarussuhteisiin.

Sisaruksilla on monenlaisia tunteita toisiaan kohtaan. Tunteet muuttuvat tilanteiden mukaan, erimielisyydet ja niiden aiheuttamat riidat vaikuttavat sisarusten väliseen kanssakäymiseen. Lasten ja vanhempien haastattelusta jäi päällimmäiseksi vaikutelmaksi sisarusten myönteinen suhtautuminen toisiinsa. Vaikka lasten välillä oli päivittäin riitoja ja kilpailua, myönsivät he sisarusten olemassaolon olevan enemmänkin mukava kuin huono asia. Keskimmäiset lapset eivät kuitenkaan suhtautuneet vanhempiin ja nuorempiin sisaruksiinsa samalla tavalla. Heistä vanhempien sisarusten seura oli tavoitellumpaa, vaikkakin heidän kanssaan oli enemmän riitoja kuin nuorempien sisarusten kanssa. Toisaalta lapsilla oli vähemmän kielteisiä kommentteja kuvatessaan vanhempia kuin nuorempia sisaruksiaan. Keskimmäiset lapset tuntuivat sietävän enemmän erimielisyyksiä vanhemman kuin nuoremman sisaruksensa taholta.

Mistä vanhemman sisaruksen suosio voisi johtua? Haastatellut lapset kertoivat miltei poikkeuksetta haluavansa leikkiä nykyistä enemmän isosiskijensa kanssa. Heidän kanssaan lapsilla oli yhteisiä harrastuksia, kun taas nuorempien sisarusten kanssa niitä ei oikeastaan ollut. Lapsia ei kiinnostanut leikkiä nuorempien sisarustensa kanssa enempää kuin he sillä hetkellä leikkivät. Selityksiä vanhemman sisaruksen suosioon on monia. Perussyys saattaisi olla se, että esikoisen ja keskimmäisen sisaruksen suhteella on pidemmät perinteet kuin keskimmäisen ja kuopuksen suhteella. Mutta tässä tutkimuksessa olikin tilanne, jossa puolella lapsista oli vain vuotta nuorempi pikkusisko tai -veli, jolloin sisarussuhde isosiskon kanssa ei olekaan merkittävästi pidempi.

Toinen selitys vanhemman sisaruksen suosioon saattaisi hyvinkin olla kiinnostavammat leikit ja yhteiset harrastukset. Esikoisen seurassa nuoremmilla sisaruksilla on mahdollisuus oppia uusia leikkejä ja saada tietoa ympäröivästä yhteisöstä. Joissakin perheissä esikoinen ei enää leikkinyt sisarusten kanssa, vaan he viettivät aikaansa yhdessä muilla tavoilla. Keskimmäistä lasta kiehtoo esikoisen seura, sillä hän pystyy hänen kauttaan kurkistamaan toisenlaiseen maailmaan.

Nuoremman sisaruksen puuhut edustavat lapselle hänen itsensä jo taakse jättämäänsä kehitysvaihetta, johon hän ei halua palata. Koska lapsi pyrkii kehityksessään eteenpäin, häntä kiinnostaa enemmän uudet haasteet kuin paikallaan pysyminen. Siksi leikkiminen nuoremman sisaruksen kanssa

voi olla hankalaa, kun lapsi haluaa leikkiä oman kehitystasonsa leikkejä, joihin pikkusisko tai -veli ei vielä täysin kykene.

Keskimmäisillä lapsilla oli siis kaikenlaisia tunteita sisaruksiin kohtaan. He riitelivät, tunsivat kateutta ja mustasukkaisuutta isosiskojaan kohtaan ja kilpailivat heidän kanssaan vanhempien huomiosta. Vastapainoksi he ihailivat isosiskojaan, olivat ystäviä heidän kanssaan ja tykkäsivät heistä. Nuorempiin sisaruksiin kohdistettiin samanlaisia tunteita: heidän kanssaan riideltiin, kinasteltiin ja heihin ärsyynnyttiin. Pikkusiskoja ja -veljiä hoivattiin ja heistä huolehdittiin. Tunteet sisaruksia kohtaan vaihtelivat tilanteiden mukaan.

Millainen sisarus lapsi itse on? Keskimmäiset lapset olivat melko realistisia ja rehellisiä kuvatessaan itseään sisaruksena. He kertoivat olevansa nuorempina sisaruksina melko mukavia, mutta myönsivät olevansa joskus ilkeitäkin. Vanhempina sisaruksina lapset uskoivat olevansa pääasiassa kilttejä ja auttavaisia. He pitivät itseään parempina isosiskoina ja -veljinä kuin he itse olivat pikkusiskoina ja -veljinä. Kumpi sitten vaikuttaa asiaan enemmän: lasten oma halu ja velvollisuudentunto nuorempia sisaruksia kohtaan vai vanhempien opetukset kuinka kohdella pikkusiskoa tai -veljeä?

Valtasuhteet. Tämän tutkimuksen havainnot lasten välisistä valtasuhteista ovat yhden suuntaisia aikaisempien tutkimusten kanssa (Furman & Buhrmester 1985, Vandell, Minnet, Santrock 1987). Valtasuhteet olivat sisarusten välillä hierarkiset, eli esikoisella oli eniten valtaa. Keskimäinen lapsi myöntyi omaan asemaansa, muttei toisaalta totellut isosiskoaan sokeasti vaan käytti omaa harkintakykyään. Perheen kuopus sai komentoja ja käskyjä sekä esikoiselta että keskimmäiseltä lapselta.

Etenkin kahden vanhimman lapsen valtasuhteet näyttivät olevan jatkuvassa muutostilassa. Vaikka keskimäinen sisarus on periaatteessa hyväksynyt isosiskon auktoriteettiaseman, hän kyseenalaistaa sen riitatilanteissa. Lapsuuden keskivaiheelle on tyypillistä lapsen oman päätösvallan lisääntyminen ja tutkitut lapset olivat juuri siinä vaiheessa.

Roolit. Sisarusten välisistä suhteista löytyi opettajan ja oppijan, auttajan ja autettavan sekä ohjaajan ja ohjattavan roolit. Keskimmäiset sisarukset sekä opettivat muita sisaruksia että saivat opetusta heiltä. Kolmessa perheessä kuopuskin oli voinut opettaa keskimmäistä lasta, joka on hyväksynyt opettamisen sisaruksiltaan vaihtelevasti. Se, kuinka lapset ylipäättänsä hyväksyvät sen, että heitä opetetaan tai neuvotaan, riippuu opetettavasta asiasta, lasten mielentilasta sekä opetustyylistä. Jos vanhempi sisarus opettaa uutta, mielenkiintoista peliä tai leikkiä, se lienee helpommin hyväksyttävissä

kuin jos hän opettaisi koulutehtävissä. Tämän voisi selittää sillä, ettei keskimäinen lapsi halua muistutusta omasta nuoremmuudestaan ja siitä, että vanhempi sisarus on häntä edellä myös kognitiivisessa kehityksessä.

Sisarukset auttoivat toinen toistaan ja tässäkin oli samoja ongelmia kuin edellä. Auttamista ei aina automaattisesti hyväksytty siskolta tai veljeltä, sekin riippui erilaisista tilannetekijöistä. Isosiskot auttoivat keskimmäistä lasta muun muassa koulutehtävissä, siivoamisessa ja askartelussa. Keskimmäiset auttoivat molempia sisaruksiaan eri tavoin. Ohjaajan rooleissa toimivat sekä vanhimmat että keskimmäiset lapset ja ohjattavina olivat keskimmäiset ja nuorimmat lapset.

Sisarussuhteiden muutos. Vanhempien kuvausten perusteella lasten sisarussuhteet olivat pääasiassa parantuneet parin viime vuoden aikana. Lapset tulivat haastatteluhetkellä paremmin toimeen sekä nuorempien että vanhempien sisarustensa kanssa. Sisarussuhteissa oli myös yksilöllisiä eroja, joku lapsi oli erityisesti lähentynyt nuoremman, toinen vanhemman sisaruksen kanssa. Parantuneet sisarussuhteet johtuvat monesta tekijästä. Nuorempien lasten yhteisleikkitaidot olivat iän myötä parantuneet, joten he kykenivät leikkimään enemmän kuin ennen keskimmäisten lasten ehdoilla. Keskimmäisten lasten yhteistoimintaidot ovat kehittyneet ja he ovat alkanut käyttäytyä vastavuoroisesti. Vanhemmat toivat julki esimerkkejä keskimmäisten lasten altruistisesta käyttäytymisestä: he auttoivat nuorempaa sisarusta saksien käytössä sekä pukeutumisessa, siivoamisessa ja leikeissä. Lapsuuden keskivaiheessa lapsi ymmärtää mitä häntä nuorempi jo osaa ja mihin tarvitsee apua. Mitä suurempi ikäero on, sitä selvemmin taitojen erot huomataan. (Takala & Takala, 1992, 196.)

Lasten egosentrisyys eli sitoutuminen omaan näkökulmaan alkaa vähitellen hellittää ja se osaltaan mahdollistaa toisten huomioonottamisen. Tällöin lapsi halutessaan pystyy asettautumaan toisen henkilön asemaan ja näkemään tilanteen hänen kannaltaan. Tutkimuksen lapsilla oli jo jonkin verran havaittavissa empaattista käyttäytymistä, mutta myös kilpailunhalua, mustasukkaisuutta ja sisarkateutta.

Sisarusten keskinäinen ystävyys. Ystävyys oli vanhempien mielestä tärkeä asia, jonka he toivoivat säilyvän lastensa välillä myöhemmin aikuisuudessakin. Puolet vanhemmista käytti termiä kaveri ystävän sijaan, mutta ilmeisesti puhuimme samasta asiasta. Sisarukset tarjosivat toisilleen emotionaalista tukea, jota ujoimmat lapset tarvitsivat ja jonka he hyväksyivät. He myös opastivat ja neuvoivat sekä puolustivat toisiaan vanhempiaan vastaan.

Vanhempi sisarussuhteen edistäjänä. Vanhemmat eivät osanneet nimetä mitään erityistä kasvatustavoitetta, joka heillä olisi lastensa sisarussuhteita koskien. Heistä oli tärkeintä, että lapset osaisivat ottaa toiset huomioon toimissaan, pysyisivät ystävinä ja tulisivat ylipäättänsä toimeen keskenään. Vanhempien määrittelyn mukaan heidän toimintaansa sisarussuhteiden hyväksi oli lasten välisten riitojen ratkaisu, heidän kanssaan neuvottelu ja puhuminen. Lisäksi sisarusten mahdollisimman tasa-arvoinen kohtelu edesauttoi heidän mielestään lämpimien sisarussuhteiden kehitystä. Vanhempien kommenteista sai kuvan, jonka mukaan sisarussuhteet kehittyvät lasten omien toimintojen kautta, jolloin vanhempien tehtäväksi jää tukea myönteisten suhteiden muodostumista. Tällaista tukemista on sisarusten välisten neuvottelu- ja keskusteluyhteyksien rakentaminen ja kehittäminen.

Eräänä vaihtoehtona aineiston käsittelyssä olisi ollut lasten tyypittely sisarussuhteiden perusteella. En kuitenkaan toteuttanut tyypittelyä, sillä näin suppealla tiedonkeruumenetelmällä siitä ei olisi tullut tarpeeksi kattavaa. Mutta lasten ja vanhempien kertahaastatteluiden ja parin havaintokerran perusteella ristiriitoja löytyi enemmän keskimmäisten lasten ja kuopusten väliltä kuin keskimmäisten ja esikoisten väliltä. Poikkeuksen tähän toi Anna, jolla oli ristiriitoja enemmän isosiskon kuin pikkusiskon kanssa. Jos sisaruksia olisi havainnoinut enemmän heidän ollessa yhdessä, olisi tyypittelykin voinut olla helpompaa.

8.2 Tutkimustyön arviointia

Tutkimuksen päätulokset olivat pitkälti yhteneviä aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Erona oli se, että tässä tutkimuksessa sisarussuhteita tarkasteltiin keskimmäisen lapsen näkökulmasta. Tällaista lähestymistapaa ei ole aikaisemmin ollut, vaan tutkimukset ovat kohdistuneet etupäässä esikoisen ja toiseksi syntyneen lapsen suhteisiin. Tämän tutkimuksen vahvuuksiin voinee lukea myös toisen peruslähtökohdan eli ajatuksen siitä, että keskimmäisellä lapsella on kaksi erilaista sisarussuhdetta, toinen vanhempaan ja toinen nuorempaan sisarukseensa. Näitä suhteita on tutkittu ja vertailtu ja siten yritetty etsiä mahdollisia eroja ja niiden syitä.

Tutkimusongelmat oli asetettu aikaisempia tutkimuksia silmällä pitäen. Kuitenkin tutkimuksen edistyessä kävi ilmi etteivät aineisto ja teoriatausta täysin vastaa toisiaan. Esimerkkinä tästä epätasapainosta on aineistossa korostunut sisarusten yhteisen leikin osuus. Teoriataustassa ei aihetta ole

juuri käsitelty, mutta tuloksissa leikki sisarussuhteen yhtenä keskeisenä kuvaajana kävi ilmi. Toisaalta tämä on eräs tutkimukseni tärkeimpiä tuloksia, jota en muiden tutkimusten perusteella osannut odottaa. Leikki on lapsen toiminnan keskeisin muoto, jonka osuus kouluun menon myötä luonnollisesti vähenee. Tutkitut lapset olivat 6 - 7 -vuotiaita, joilla muutos oli juuri tapahtumassa, mutta joille leikki vielä oli merkittävä osa elämää.

Asetettujen tutkimusongelmien ratkaisu onnistui vaihtelevasti. Ensimmäinen tutkimusongelma tuotti vähemmän tuloksia kuin toinen tutkimusongelma. Lasten oli vaikeaa arvioida millaisia sisaruksia he itse olivat. Vastauksiin nähtävästi vaikutti kysymysten uudelleen muotoilu, jolloin niistä saattoi tulla johdattelevia. Lasten oli helpompi kertoa konkreettisemmista asioista, joten toisen tutkimusongelman ratkaisu onnistui paremmin. Kolmannen tutkimusongelman viimeiseen alakohtaan liittyvät haastattelukysymykset olivat haastattelun lopussa, joka on voinut osaltaan vaikuttaa vastausten laatuun. Ehkä myös termi "kasvatustavoite" aiheutti hämmennystä ja teki kysymyksestä turhan jäykän kuuloisin. Vanhemmat nimittäin tuntuivat jotenkin häkeltyvän kysymyksestä ja saattoivat miettiä liikaa, miten kysymykseen tulisi vastata.

Tulosten yleistettävyyden on tutkimuksen edustavuuden lisäksi kvalitatiivisen tutkimuksen eniten epäillyt seikat (Eskola & Suoranta, 1996, 165). Tutkimuksessani otanta oli pieni, vain kuusi lasta ja heidän vanhemmistaan toinen, joka viidessä tapauksessa oli äiti. Tutkimuksen idea oli lähinnä tapaustutkimus, jolloin tulosten yleistettävyyden pohdinta ei ole relevanttia. Enemminkin pidän tärkeänä miettiä onko tuloksilla käytännön merkitystä. Perhe-elämään vaikuttavat perheenjäsenten väliset suhteet, joista sisarusten välisiin suhteisiin tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Perheet ovat pienentyneet ja lapsimäärät vähentyneet. Perheen molempien vanhempien työssäkäynti vaikuttaa siihen, että sisarukset saattavat viettää aikaansa paljonkin yhdessä. Silloin sisarusten vuorovaikutus on erityisen tärkeää. Myös yksinhuoltajaperheissä olisi ymmärrettävä lämpimien sisarussuhteiden merkitys lasten henkiselle hyvinvoinnille. Kun tunnustetaan sisarussuhteiden voima lapsuudessa sekä myöhemmin aikuisuudessa, hyötyvät siitä sekä lapset että vanhemmat.

Sisaruksia koskevia tutkimuksia voi hyödyntää ylipäättänsä perhe-elämää koskevissa ongelman asetteluissa. Kun lastenpsykiatrisessa työssä hoidetaan lasta, tulisi huomata myös sisarusten osuus. Perheneuvoloiden ehkäisevässä perhetyössä perhekasvatuksessa ja -valmennuksessa hoidetaan koko perhettä ja siellä sisarussuhteita koskevasta tutkimustiedosta olisi var-

masti hyötyä. Pyrittäessä ehkäisemään perheen hajoamista ja hoitamaan sen sisäisiä ongelmia kiinnitetään huomiota perheen kokonaisvaltaiseen hoitoon. Samoin korjaavassa perhetyössä, kun perheterapiaan tulevat vanhemmat ja lapset, olisi tärkeää kiinnittää huomiota myös sisarusten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Nykyään osataan jo tukea sekä vanhempien että vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta.

Jatkotutkimusideoita tuli mieleeni kun analysoin sisarusten leikkiä koskevaa aineistoa. Kun on tutkittu lasten leikkiä yleensäkin, voisi keskittyä tutkimaan myös sisarusten vuorovaikutustilanteita leikin yhteydessä. Tutkia voisi muun muassa sitä, kuinka leikin rakenne ja kehitys eroaa lapsilla joilla on vanhempia sisaruksia ja perheen ainoilla lapsilla. Samoin sisarusten kehityksellisiä eroja voisi tarkastella siitä näkökulmasta käsin, onko nuoremmille sisaruksille hyötyä vanhemmista sisaruksistaan esimerkiksi sosiaalisen kehityksen suhteen. Onko nuoremmilla sisaruksilla enemmän sosiaalisia valmiuksia toimia esimerkiksi ryhmässä ja millaisia vuorovaikutussuhteita heillä on siellä.

Leikittelin tutkimusta tehdessäni ajatuksella, millainen kuva perheen sisarusten välisistä suhteista olisi tullut, jos jokaista lasta olisi haastateltu. Haastattelut olisi voinut toteuttaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Tällöin havainnointikertoja olisi ehkä pitänyt olla enemmän, jotta tutkija olisi pystynyt hahmottamaan paremmin kokonaiskuvaa perheestä ja sisaruksista. Jatkotutkimuksissa kannattaisi harkita tällaista menetelmää, samoin otoksen tulisi olla suurempi kuin tässä tutkimuksessa.

LÄHTEET

- Abramovich, R., Corter, C., Pepler, D. J. & Stanhope, L. 1986. Sibling and peer interaction. A final follow-up and a comparison. *Child Development* 57 (1), 217 - 229.
- Abramovitch, R., Pepler, D. & Corter, C. 1982. Patterns of sibling interaction among preschool-age children. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton - Smith (toim.) *Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan*. New Jersey: Hillsdale, 61 - 86.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1991. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. *Sosiaalihuollituksen julkaisuja* 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Bardy, M. 1990a. Lapset kokijoina, näkijöinä ja toimijoina. *Lapsen maailma* 10, 9 - 13.
- Bardy, M. 1990b. Lapsuuden politiikka - ja alaikäisen autonomia. *Sosiaalinen aikakauskirja* 2, 2 - 5.
- Berndt T. J. & Bulleit T. N. 1985. Effects of sibling relationships on preschoolers' behavior at home and at the school. *Developmental Psychology* 21 (5), 761 - 767.
- Brody, G. H. & Stoneman, Z. 1990. Sibling relationships. Teoksessa I. E. Sigel & G. H. Brody (toim.) *Methods of family research. Biographies of research projects*. New Jersey: Hillsdale, 189 - 212.
- Brody, G. H., Stoneman, Z. & Gauger K. 1996. Parent - child relationships, family, problemsolving behavior and sibling relationship quality: The moderating role of sibling temperaments. *Child Development* 67 (3), 1289 - 1300.
- Brody, G. H., Stoneman, Z., MacKinnon, C. E. & MacKinnon, R. 1985. Role relationships and behavior between preschool-aged and school-aged sibling pairs. *Developmental Psychology* 21 (1), 124 - 129.
- Buhrmester, D. & Furman, W. 1987. The development of companionship and intimacy. *Child Development* 58 (4), 1101 - 1113.
- Buhrmester, D. & Furman, W. 1990. Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development* 61, 1387 - 1398.
- Cicirelli, V. G. 1985. Sibling relationships throughout the life cycle. Teoksessa L. L' Abate (toim.) *The handbook of family psychology and therapy*. Homewood: The Dorsey Press, 177 - 214.

- Cicirelli, V. G. 1995. Sibling relationships across the life span. New York: Plenum Press.
- Clarke-Stewart, A., Friedman, S. & Koch, J. 1985. Child development. A topical approach. Toronto: John Willey.
- Dunn, J. 1983. Sibling relationship in early childhood. *Child Development* 54, 787 - 811.
- Dunn, J. 1988a. Normative life events as risk factors in childhood. Teoksessa M. Rutter (toim.) *Studies of psychological risk: the power of longitudinal data*. Cambridge: Cambridge University Press, 227 - 244.
- Dunn, J. 1988b. Sibling influences on childhood development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 29 (2), 119 - 127.
- Dunn, J. 1990. Annotation. Sibling influences on childhood development. Teoksessa S. Chess & M. E. Hertzig (toim.) *Annual progress in child psychiatry and child development 1989*. New York: Brunner/ Mazel, 46 - 57.
- Dunn, J. 1996. Brothers and sisters in middle childhood and early adolescence. Continuity and change in individual differences. Teoksessa G. H. Brody (toim.) *Sibling relationships. Their causes and consequences*. New Jersey: Ablexpublishing Corporation, 31 - 46.
- Dunn, J. & Kendrick, C. 1982. Siblings and their mothers: Developing relationships within family. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton - Smith (toim.) *Sibling relationships. Their nature and significance across the lifespan*. New Jersey: Hillsdale, 39 - 60.
- Dunn, J., Kendrick, C. & MacNamee R. 1981. The reaction of first-born children to the birth of a sibling. Mothers reports. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 22, 1 - 18.
- Dunn, J. & McGuire, S. 1992. Sibling and peer relationships in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 33 (1), 67 - 105.
- Dunn, J. & Munn, P. 1986. Sibling quarrels and maternal intervention. Individual differences in understanding and aggression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 27 (5), 583 - 595.
- Dunn, J. & Sherrod, L. 1988. Changes in children's social lives and the development of social understanding. Teoksessa E. M. Hetherington, R. M. Lerner & M. Perlmutter (toim.) *Child development in life-span perspective*. New Jersey: Hillsdale, 143 - 157.

- Dunn, J. & Stocker, C. 1989. The significance of differences in siblings' experiences within the family. Teoksessa K. Kreppner & R.M. Lerner (toim.) Family systems and life-span development. New Jersey: Hillsdale, 289 - 301.
- Dunn, J., Stocker, C. & Plomin, R. 1990. Assessing the relationships between young siblings. A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 31 (6), 983 - 991.
- Ernst, C. & Angst, J. 1983. Birth order. Its influence on personality. Berlin: Springer-Verlag.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13.
- Fine, G. A. & Sandstrom, K. L. 1988. Participant observation with minors. London: Sage.
- Furman, W. & Buhrmester, D. 1985. Childrens' perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development* 56 (2), 448 - 461.
- Furman, W. & Lanthier, R. P. 1996. Personality and sibling relationships. Teoksessa G. H. Brody (toim.) Sibling relationships. Their causes and consequences. New Jersey: Ablexpublishing Corporation, 127 - 146.
- Gilbert, N. 1993. Researching social life. London: Sage.
- Goetting, A. 1986. The developmental tasks of siblingship over life cycle. *Journal of Marriage and the Family* 48 (4), 703 - 714.
- Gottlieb, L. N. & Mendelson, M. J. 1990. Parental support and firstborn girls' adaptation to the birth of sibling. *Journal of Applied Developmental Psychology* 11 (1), 29 - 48.
- Henderson, R.W. 1981. Home environment and intellectual performance. Teoksessa R. W. Henderson (toim.) Parent-Child interaction. Theory, research, and prospects. New York: Academic Press, 3 - 32.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1985. Teemahaastattelu. 3. painos. Helsinki: Gaudemus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hoff - Ginsberg, E. & Krueger, W. M. 1991. Older siblings as conversational partners. *Merrill - Palmer Quarterly* 37 (3), 465 - 482.
- Howe, N. & Ross, H. S. 1990. Socialization, perspective-taking and the sibling relationships. *Developmental Psychology* 26 (1), 160 - 165.
- Hutchings, M. 1993. Talking about adult work with young children. *Early Child Development and Care* 94, 51 - 65.

- Hännikäinen, M. 1992. Roolileikkiin siirtyminen leikin kehitysvaiheena. Piagetilainen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 2.
- James, A. & Prout, A. 1990. Introduction. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: The Falmer Press, 1 - 6.
- Kramer, L. & Baron, L. A. 1995. Intergenerational linkages. How experiences with siblings relate to the parenting of sibling. *Journal of Social and Personal Relationships* 12 (1), 67 - 87.
- Lahikainen, A.R. 1988. Yhteiskuntatieteellinen lapsitutkimus. Mitä se on ja mitä se voisi olla. *Nuorisotutkimus* 3, 3 - 6.
- Lamb, M. E. 1982. Sibling relationships across the lifespan: An overview and introduction. Teoksessa M. E. Lamb & B. Sutton - Smith (toim.) *Sibling relationships*. New Jersey: Hillsdale, 1 - 11.
- McHale, S. M. & Crouter, A. C. 1996. The family contexts of children's sibling relationships. Teoksessa G. H. Brody (toim.) *Sibling relationships. Their causes and consequences*. New Jersey: Ablexpublishing Corporation, 173 - 195.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42 - 61.
- Ojala, T. & Uutela, A. 1993. *Rakentava vuorovaikutus*. Porvoo: WSOY
- Patton, M. Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. Newbury Park: Sage.
- Prout, A. & James, A. 1990. A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: The Falmer Press, 7 - 34.
- Rauste- von Wright, M. 1994. Lasten kasvuolosuhteet Suomessa. Kohti monitieteellistä lapsitutkimusta, ITLA:n tutkimusraportti. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastenrahaston säätiö.
- Salokangas, T. 1988. Sisarusuhde - elämän pisin ihmissuhde. *Terveys* 2000 2, 20 - 21.
- Salokangas, T. 1995. Sisarusten pelisäännöt. *Lapsemme* 4, 16 - 17.
- Sigel, I. E., Dreyer, A. S. & McGillicuddy-DeLisi, A. V. 1984. Psychological perspectives of the family. Teoksessa R. D. Parke (toim.) *Review of*

- child development research. The family. Chicago: The University of Chicago Press, 42 - 79.
- Stillwell, R. & Dunn, J. 1985. Continuities in sibling relationships: Patterns of aggression and friendliness. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 26 (4), 627 - 637.
- Stocker, C. M. 1994. Children's perceptions of relationships with siblings, friends and mothers. Compensatory process and links with adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines* 35 (8), 1447 - 1459.
- Stocker, C. & Dunn, J. 1990. Sibling relationships in childhood: Links with friendships and peer relationships. *British Journal of Developmental Psychology* 8 (3), 227 - 244.
- Stocker, C., Dunn, J. & Plomin, R. 1991. Sibling relationships. Links with child temperament, maternal behavioral and family structure. Teoksessa S. Chess & M. E. Hertzig (toim.) *Annual progress in child psychiatry and child development 1990*. New York: Brunner/Mazel, 242 - 260.
- Stocker, C. M. & McHale, S. M. 1992. The nature and family correlates of preadolescents' perceptions of their sibling relationships. *Journal of Social and Personal Relationships* 9 (2), 179 - 195.
- Stoneman, Z., Brody, G. H. & MacKinnon, C. E. 1986. Same-sex and cross-sex siblings. Activity choices, roles, behavior and gender stereotypes. *Sex Roles* 15 (9/10), 495 - 511.
- Stormshak, E. A., Bellanti, C. J. & Bierman, K. L. 1996. The quality of sibling relationships and the behavioral control in aggressive children. *Developmental Psychology* 32 (1), 79 - 89.
- Strandell, H. 1992. Uusi lapsi on syntynyt. *Nuorisotutkimus* 10 (4), 19 - 27.
- Suomalainen perhe 5: 1994. Väestö. Tilastokeskus. Helsinki: STV.
- Suoninen, A. 1993. Televisio lasten elämässä. *Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 37.
- Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopisto. *Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 51/1988.
- Takala, A. & Takala, M. 1992. *Psykologinen kehitys lapsuusiässä*. 4. painos. Porvoo: WSOY.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Kasvatus* 22 (5 - 6), 387 - 398.

- Vandell, D. L., Minnett, A. M. & Santrock J. W. 1987. Age differences in sibling relationships during middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology* 8 (3), 247 - 257.
- Viirkorpi, P. 1987. Lapsi 2012. Lastensuojelun keskusliitto, julkaisu 81. Helsinki.

LIITE 1: KIRJE TUTKIMUSPERHEILLE

Sirpa Ruuska
Taitoniekantie 9 D 714
40740 JYVÄSKYLÄ
p: 607 639

Jyväskylässä 1.11.1996

HEI!

Olen saanut nimenne ja osoitteenne NN:ltä, kun olin harjoittelemassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiritoimistossa. Olen kasvatustieteen opiskelija ja olen tekemässä gradua sisarussuhteista. Tällä hetkellä graduni on edennyt vaiheeseen, jossa etsin tutkimusperheitä ja tämän takia sain NN:ltä vinkin teidän perheestänne.

Tutkin siis *lapsuuden keskivaiheen sisarussuhteita*: sitä kuinka vanhemmat ja nuoremmat sisarukset vaikuttavat lapseen. Etsin perheitä, joissa on 6 - 7 -vuotias lapsi ja hänellä sekä vanhempia että nuorempia sisarusia. Näin tutkittava lapsi on sekä isoveljenä/siskona että pikkuveljenä/siskona. Tarkoituksena on haastatella lasta ja hänen toista vanhempaansa. Haastattelut tapahtuvat tutussa kotiympäristössä, joka on lapsen kannalta edullisinta. Teen tutkimusta ns. uuden lapsitutkimuksen hengessä, joka tarkoittaa lapsen ja hänen puheensa kunnioittamista eikä hänen puheistaan etsitä "oikeaa tai väärää tietoa". Vanhemman haastattelun tarkoituksena ei ole verrata saatua tietoa lapsen kertomaan, vaan sillä pyritään saamaan täydentävää informaatiota.

Olen ajatellut aloittaa haastattelut marraskuun puolen välin jälkeen ja jatkan niiden tekemistä tarvittaessa vielä tammikuun ajan. Jos teidän perheellenne vain sopisi, tulisin mielelläni haastattelemaan, sillä vähintään kolmilapsisten perheiden löytäminen on hieman hankalaa ja olisin avustanne todella kiitollinen.

Olen myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenhoitopalvelun hoitajarenkaassa eli hoidan puolivapaaehtoisesti lapsia heidän perheissään aina tarvittaessa. Vastapalveluksena tarjoan muutamaa ilmaista hoitotuntia perheille, jotka suostuvat mukaan tutkimukseeni. Parhaiten tämä toimisi, jos kävisin hoitamassa tutkimusperheessä ennen haastattelua, jolloin tutustuisimme lapsen kanssa ja haastattelutilanne olisi miellyttävämpi puolin ja toisin.

Jos siis suostutte tutkimusperheeksi ja teillä on jo tiedossa ajankohta, jolloin haluaisitte minun tulevan tekemään ilmaista lastenhoitoa, niin pirauttakaapa ja sovitaan asiasta. Jos teistä ei kuulu aivan lähiaikoina, niin minä soittelen teille päin ja kysyn suostumustanne tutkimukseeni.

Vastaa mielelläni kysymyksiinne.

Syysterveisin:

Sirpa Ruuska

LIITE 2: HAASTATTELUKYSYMYKSET

LAPSEN KYSYMYKSET

(huom. lyhenteet iso- =isovelji tai isosisko, pikku- = pikkuveli tai pikkusisko)

1. luokka: LAPSI KERTOO SISARUKSISTAAN

1. Kuinka monta siskoa ja/tai veljeä sinulla on? Mitkä heidän nimensä ovat? Onko heillä lempinimiä? Minkä ikäisiä he ovat?

2a. Millaista se on, kun sinulla on iso-? 2b. Entäs, kun sinulla on pikku-?

3. Kerro niin monta hyvää asiaa kun keksit siitä, kun sinulla on sisko- ja/veljiä?

4. Entä ei niinkään kivoja asioita? (Harmittavatko jotkut jutut sinua siskoissa/veljissä?)

5. Entäs osaatko kertoa, onko sinulle joskus haittaa siitä, että sinulla on sisaruksia?

(tavaroiden, vanhempien huomion ym. jakaminen)

(6. Osaatko kertoa, miksi on hyvä, että yleensäkin ihmisillä on sisaruksia? Onko heistä hyötyä?)

7. Tiedätkö, mitä iso- ajattelee sinusta? (Mitä mieltä hän on sinusta?) Tykkääkö hän sinusta? Mistä tiedät, että tykkää, onko hän sanonut niin?

8. Entä mitä sinä ajattelet iso-stä? Tykkäätkö sinä hänestä?

9. Haluaisitko olla enemmän hänen kanssaan? (leikkiä, harrastaa jotain yhdessä?) Onko teillä yhteistä harrastusta?

10. Mitä pikku- ajattelee sinusta? Tykkääkö hän sinusta?

11. Entä mitä sinä ajattelet pikku-stä? Tykkäätkö sinä hänestä?

12. Haluaisitko olla enemmän hänen kanssaan? (leikkiä, harrastaa jotain yhdessä?)

17. Kumman sisaruksen kanssa leikit eniten?

18. Tykkäätkö siitä, että sinulla on sisaruksia?

19. Haluaisitko enemmän siskoja tai veljiä?

2. luokka: VALTA JA ASEMA

13. Oletko huomannut, että iso-si käskisi tai komentaisi sinua tekemään joskus joitakin asioita? Millaisia? (Tapahtuuko tätä useinkin vai onko joku muu asia, josta hän käskisi sinua enemmän?) Mitä sinä silloin teet, totteletko vai kieltäydyt?

14. Oletkos sinä käsenyt tai komentanut pikku-si tekemään jotain asiaa? Mitä? Onko hän totellut?

15a. Riitelettekö iso-n kanssa? 15b. Mistä asioista tulee kiistaa? 15c. Kumpi aloittaa riidat?

16a. Riiteletkö pikku-n kanssa? 16b. Mistä asioista tulee kiistaa? 16c. Kumpi aloittaa riidat?

3. luokka:ROOLEISTA

20a. Muistatko yhtään sellaista asiaa, jonka olisit oppinut iso-lta? 20b) Mitä? 21c) Miten opit sen?

21a. Entä pikku-lta? 21b. Mitä? 21c. Miten opit sen?

22a. Muistatkos, että oletko sinä itse opettanut heille jotain asiaa? (leikki, jokin taito?) 22b. Oletko opettanut pikku:lle jotain sellaista, jonka olet itse oppinut ensin iso:lta?

23. Autatko koskaan iso-a? Entä pikku-a? Miten? Auttavatko he sinua jossain asiassa? Missä?

4. luokka: YHDESSÄOLOSTA

24. Teetkö jotain erikoista juuri iso-n kanssa, jota et tee muiden kanssa, mitä?

25. Entäs pikku-n kanssa?

26a. Onko sinulla ja iso-lla jokin yhteinen harrastus? (Onko jotain, jota teette yhdessä säännöllisesti?) (leikki, palapelit, soittaminen?)

26b. Jos on, niin miltä sinusta tuntuu tehdä asioita/harrastaa yhdessä?

27a. Entäs onko sinulla ja pikku-lla yhteistä harrastusta? 27b. Miltä tuntuu harrastaa yhdessä?

28a. Millaisia leikkejä leikitte iso-n kanssa? 28b. Kumpi "keksii" leikit? 28c. Miltä tuntuu leikkiä iso-n kanssa yhdessä?

29a. Entäs pikku-n kanssa, millaisia leikkejä leikitte? 29b. Kumpi "keksii" silloin leikit? 29c. Miltä tuntuu leikkiä pikku-n kanssa yhdessä?

30a. Arnatko joskus lelujasi iso-lle? 30b. Entäs pikku-lle?
(jos lapsi on jo koulussa:)

31. Auttaako vanhempi sisarus sinua läksyissä?

32. Antaako nuorempi sisarus sinun tehdä rauhassa läksyjä?

5. luokka: SISARUSSUHTEEN ARVIOINTIA

33. Muistatko miltä sinusta tuntui, kun sinulle syntyi pikku-? Entäs miltä tuntui myöhemmin?

34a. Miltä sinusta tuntuu olla iso- pikku-lle? 34b. Millainen olet iso-na? 34c. Oletko kiltti/ilkeä/ystävällinen/ankara ? (34d. Miksi ajattelet niin, osaatko perustella ?)

35a. Entäs miltä tuntuu olla pikku- iso-lle? 35b. Millainen olet pikku-na? 35c. Oletko kiltti/ilkeä/ystävällinen/ankara? 35d. Miksi ajattelet niin, osaatko perustella ?

36. Jos joku loukkaa sinun iso-a tai pikku-a, miltä sinusta tuntuu vai tuntuuko miltään?

37. Mitä luulet, että iso- ajattelee sinusta hänen pikku-naan? Eli millainen pikku- olet hänen mielestään?

38. Entäs mitäs luulet, että sinun pikku- ajattelee sinusta hänen iso-naan? Eli millainen iso- olet hänen mielestään?

Lasta kehoitetaan jokaisen kysymyksen jälkeen kertomaan vielä vähän lisää, etenkin jos vastaus jää suppeaksi.

VANHEMMAN KYSYMYKSET:

1. luokka: SISARUSSUHTEET NYT JA AIKAISEMMIN

1. Kuvailisitko lastesi sisarussuhdetta tällä hetkellä? Miten he tulevat toimeen keskenään? Kuinka NN tulee toimeen iso-n kanssa, entäs pikku-n kanssa? Onko havaintoa mustasukkaisuudesta, sisaruskateudesta tai vanhempien huomiosta kilpailemisesta? Millaisissa asioissa?

2. Suhteen muuttuminen: ennen ja nyt - Onko sisarusten suhde muuttunut verrattuna muutaman vuoden takaiseen aikaan? Jos on, niin miten? Näkyykö lasten iän karttumisen heidän välisissä suhteissaan? Miten? (tasa-arvo)

3. Miten NN suhtautui siihen, kun hänelle syntyi nuorempi sisarus? (nukkumis-, syömis- tai siisteysongelmia? taantumista?)

2. luokka: ROOLEISTA

4. Oletko huomannut, että onko sisaruksilla erilaisia "rooleja"? Toisin sanoen, käyttäytyvätkö he eri tavoin isomman tai pienemmän sisaruksen kanssa? Esim. leikkitalanteessa?

5. Toimiiko NN jossain tilanteissa mallina nuoremmalle sisarukselle? Entä ottaako hän mallia joskus vanhemmasta sisaruksesta tai nuoremmastakin?

6. Oletko havainnut suoranaista sisaruksen opettamista jossain tilanteessa? Jos olet, niin kuka on opettanut ketä? Opettaako vanhempi sisarus NN:a te-

kemään jotain? Kuinka NN hyväksyy tämän opettamisen? Opettaako hän itse muita sisaruksiaan? Onko pikku- opettanut NN:a?

7. Jäljitteleekö lapsi nuoremman sisaruksen kanssa jotain käyttäytymismuotoa tai vastaavaa, minkä on oppinut vanhemmalta sisarukseltaan? Kerro esimerkki?

8. Auttavatko lapset toisiansa, kuka auttaa yleensä ketä ja millaisissa tilanteissa/asioissa?

3. luokka: SISARUSTEN KESKINÄINEN YSTÄVYYS JA TAVAROIDEN JAKAMINEN

9. Ovatko lapset keskenään myös ystäviä, oletko esimerkiksi havainnut, että he liittoutuisivat yhdessä vanhempia vastaan jossain asiassa? Tai vaikka naapurin lapsia vastaan?

10. Kun perheeseen tulee hoitaja (vieras hoitaja), oletko havainnut tässä tilanteessa sisarusten välillä tavallisuudesta poikkeavaa käytöstä? Korostuuko sisarusten välillä esim. yhteistyö, toisesta huolehtiminen, henkinen tuki? Turvautuuko NN sisaruksiinsa tällaisena hetkenä?

11. Onko NN valmis jakamaan lelunsa ja kuinka helposti tai vaikeasti tämä tapahtuu?

12. Miten NN suhtautuu siihen, että hänen siskonsa/veljensä leikkii hänen tavaroillaan?

13. Onko eroa suhtautumisessa, jos kyseessä on hänen vanha lelunsa?

4. luokka: VANHEMMAN OMA TOIMINTA

14. Miten käyttädyt lasten riitatilanteessa? Menetkö väliin vai annatko lasten selvittää itse riitansa?

15. Oletko itse pyrkinyt vaikuttamaan jotenkin sisarusten väliseen suhteeseen? Miten? Kerro jokin esimerkki? Onko sinulla jokin sisaruksiin ja heidän väleihinsä liittyvä kasvatustavoite, mikä?

16. Haluaisitko lisätä vielä jotain? Tuleeko näin haastattelun jälkeen jotain erityistä mieleen lastesi välisistä sisarussuhteista, jota ei joko kysytty tai haluat lisätä vastaukseesi jotain?